

У К Р А Ї Н С Ь К И Й Тиждень

№ 22 (498) 2 – 8.06.2017 р.

www.tyzhden.ua

Джошуа Такер
про роль
соцмереж
у політиці

Хронічні «хвороби» судів
і прокуратури

Про що Дональд Трамп
домовився на Близькому Сході

Як діяла ОУН
у Маньчжурії

КРИЗА ТРЬОХ РОКІВ

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

9 771996 156002

Оберіть зручний для вас спосіб передплати

«Український тиждень» можна передплатити у друкованій та електронній версіях.

РЕДАКЦІЙНА:

у будь-якому банку за наведеними реквізитами. Повідомте адресу доставки за телефоном 067-407-10-96 (з 9:00 до 18:00, оператор скине Ваш виклик і перетелефонує)

СПЛАТИТИ БАНКІВСЬКОЮ КАРТКОЮ:

або на сайті tyzhden.ua
ВАРТІСТЬ РЕДАКЦІЙНОЇ ПЕРЕДПЛАТИ:

- на 1 міс. – 60 грн
- на 3 міс. – 171 грн
- на 6 міс. – 330 грн
- на 12 міс. – 660 грн

У ВІДДІЛЕННЯХ УКРПОШТИ:

«Український тиждень» за індексом 99319

Телефон редакції: 044-351-13-00

Повідомлення	Отримувач платежу	ТОВ «Український тиждень»		
		26009000022321	35392656	
		поточний рахунок отримувача		
		код отримувача		
	Назва установи банку	300023		
		МФО банку		
	ПАТ «Укрсоцбанк»			
	Прізвище, ім'я та по батькові платника			
	Адреса платника, телефон			
	Вид платежу: за передплату на журнал -----*			
Касир	Період:			
			сума, грн	
	Платник (підпис)			

* У графі «вид платежу» вкажіть, будь ласка, назву журналу

НА ЧАСІ

- 4 **Океан незгоди**
Перші наслідки зустрічі Дональда Трампа та європейських лідерів
- 7 **Юрій Макаров**
про інформаційну безпеку
- 8 **Віталій Касько: «В Україні 25 років ловили й саджали тих, кого або «обнулили», або дозволили»**
Екс-заступник генпрокурора про реформи правоохоронної системи

- 12 **Вибірковий підхід**
Які російські компанії уникнули санкцій від України

ТЕМА НОМЕРА

- 14 **Середній вік**
Що має зрозуміти президент за два роки до виборів
- 16 **Точка втрати рейтингу**
Як очільники України долали кризові періоди
- 19 **Президент як мем**
Петро Порошенко в українських соцмережах

СВІТ

- 22 **Місія нездійсненна**
Як американський президент з'їздив на Близький Схід
- 24 **Едвард Лукас про те, як урятувати НАТО**
- 26 **Над прірвою**
Чим зумовлена політична криза в Бразилії
- 28 **Джошуа Такер: «Значущість використання Трампом Twitter в тому, що через свій акаунт може формувати меседжі, які з'являтимуться в ЗМІ»**
Професор Нью-Йоркського університету про формування сучасних протестних настроїв

- 31 **Ланцюгова реакція**
Як злиття виробників добров вплине на сільське господарство у світі
- 32 **Магічна культура чи втрачена цивілізація?**
Чим є Арабський світ сьогодні

ВПРИТУЛ

- 36 **Анастасія Розлуцька**
про вивчення української
- 37 **Ярослав Ярошенко**
про археологічні знахідки в місті Дніпрі

СПАДОК

- 38 **Далекосхідна місія**
Як ОУН боролася за Зелений Клин

КУЛЬТУРА ТА НАУКА

- 40 **На шведському «Квадраті» виросла «Пальма»**
Про переможців Каннського фестивалю
- 44 **Яхти й готичні вежі**
Польський досвід розвитку туризму й збереження замків

ЩОДЕННИКИ ОКУПАЦІЇ

- 48 **Час казок**
Про зміну цінностей у мешканців окупованого міста
- 49 **«Рюмка водки на столі»**
Що п'ють у «ДНР»

P. S.

- 50 **ОНУХ про біженців і стирання пам'яті**

Тиждень

№ 22 (498) 2 – 8.06.2017

Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ

Видавець ТОВ «Український тиждень»

01030, Київ, вул. Богдана Хмельницького, 36а, кв. 3

Головний редактор Дмитро Крапивенко

Редакція Анна Корбут, Роман Малко,

Олександр Крамар, Ганна Трегуб, Алла Лазарева,

Денис Казанський, Юрій Лапаєв,

Ольга Ворожбит, Станіслав Козлюк,

Андрій Голуб, Юрій Макаров

Відповідальний за випуск номера

Віталій Столига

Відділ передплати та роздрібної торгівлі

тел.: (067) 407-10-96

e-mail: peredplata@tyzhden.ua

Відділ реклами тел.: (067) 407-10-89

e-mail: reklama@tyzhden.ua

Видається з 02 листопада 2007 року

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого

засобу масової інформації КВ № 18119-6919 ПР

від 30.08.2011 р.

Адреса для листування 01030, м. Київ, а/с 212

Адреса редакції

Київ, вул. Богдана Хмельницького, 36а, кв. 3

e-mail: office@tyzhden.ua

тел.: (044) 351-13-00

Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 1447 від 28.07.2003 р. № зам. 17-1109

Наклад 32 000

Номер підписано до друку 31.05.2017 р.

Виходить щоп'ятниці

Розповсюджується в роздрібній торгівлі

та за передплатою

Передплатний індекс 99319

Ціна договірна

© Український тиждень. Редакція залишає за собою право на літредування надісланих матеріалів без узгодження з автором. Рукописи не повертаються й не рецензуються.

Редакція може не поділяти думку авторів. За зміст рекламних матеріалів та листів, надісланих читачами, редакція відповідальності не несе.

Матеріали, позначені літерою «Р», «новини компанії» публікуються на комерційній основі

Наші партнери: www.tyzhden.ua

The Ukrainian Week

НА ЧАСІ

Океан незгоди

Анна Корбут

У день першої зустрічі з лідерами країн НАТО 25 травня новообраний президент Франції Емманюель Макрон запостив у Twitter відео. Він прямує там до групи своїх колег з інших країн. Практично дійшовши до Дональда Трампа, який разом із генсеком Альянсу Єнсом Столтенбергом, канцлером Німеччини Ангелою Меркель та іншими йде в першому ряду і збирається приязно вітати його, Макрон різко розвертається в бік Меркель і обіймається з нею. Тисне руки іншим колегам. І аж тоді повертається до президента США. Далі, щоправда, двоє новообраних лідерів зустрічаються віч-на-віч, нібито конструктивно спілкуються, навіть обмінюються номерами особистих мобільних телефонів. Утім, головна новина із зустрічі НАТО: Трамп не робить того, чого сподівалися від нього європейські партнери, — не засвідчує відданості США ст. 5 Північноатлантичного договору про колективну оборону. Натомість, залишаючись вірним своїй передвиборчій риторичі,

ФОТО: REUTERS

підраховує, скільки союзники заборгували, роками недофінансовуючи оборону на рівні 2% ВВП. Ті, слухаючи промову, перешіптуються й натягнуто посміхаються.

Через кілька днів лідери країн Великої сімки зустрічаються на саміті в італійському містечку Таорміна. «То була надзвичайно продуктивна зустріч, де я зміцнив зв'язки Америки. У нас чудові зв'язки з іншими країнами», — каже Трамп про саміт G7 і загалом свою першу закордонну поїздку в ролі президента США. Наступного дня ЗМІ вибухають новиною: Ангела Меркель на зустрічі з виборцями в Мюнхені сказала, що, судячи з побаченого протягом останніх кількох днів, «доба, коли ми могли повністю поклатися на інших, певною мірою минула», а Європа мусть узяти власну долю у власні ж таки руки. А отже, як припускають спостерігачі, гряде тектонічний зсув у європейській політиці, курс на розлучення Європи і США.

31 травня Дональд Трамп оголошує, що США виходять із Паризької угоди про боротьбу зі змінами клімату. Це був один із головних пунктів на порядку денному саміту G7, і щодо нього так і не дійшли згоди. Європейські лідери пообіцяли всіляко відстоювати й підтримувати домовленість.

Відтак в останній тиждень весни трансатлантична спільнота перейнялася одним питанням: бути чи не бути разом?

БІЛЬШІСТЬ КОМЕНТАТОРІВ СХОДИТЬСЯ НА ТАКОМУ: ЯКЩО ХТОСЬ І ЗРОБИТЬ ЄВРОПУ СИЛЬНІШОЮ, ТО ВОНА САМА. АЛЕ ВІД ТРАНСАТЛАНТИЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ВІДМОВИТИСЯ НЕ ВИЙДЕ

Тенденція, яку виявила ця дискусія, полягає в тому, що відповіді немає. Думки розділилися. Часом кардинально. А отже, немає і згуртованості навколо якогось одного варіанта. Представники більш ліберального крила від самого початку кампанії Трампа наполягають на тому, щоб Європа намагалася звести його вплив у себе до мінімуму, а натомість і надалі розвивалася і зміцнювалася відповідно до власних цінностей. На сайті Financial Times вийшла стаття одного експерта під заголовком «Меркель досі вірить у трансатлантичний альянс», і практично поруч — іншого під назвою «Помилка Меркель, Трамп і кінець Заходу». Це більш прагматичне крило, але і його прихильники неоднорідні. Думки авторів збігаються в одному: вони погано уявляють собі Європу без США. Але перший політолог вважає, що найсвіжіша риторика Меркель не така радикальна, як її змальовують у ЗМІ. Мовляв, канцлерка не збирається відмовлятися від трансатлантичної взаємодії, а бурхлива реакція на її цитату — це перебільшення.

Другий автор вважає, що Меркель не слід говорити так різко, бо це може тільки нашкодити Європі. Замість обрати позицію остаточного розчарування американським президентом,

яку в ЄС поділяють багато виборців і політиків, Меркель та європейському політикуму слід максимально спілкуватися з Трампом. Про «перерізання пуповини» не може бути й мови, як застерігає німецький дипломат і президент Мюнхенської безпекової конференції Вольфганг Ішингер. Адже, окрім залежності від Америки в сенсі ядерної стратегії та зброї, європейцям не вдасться успішніше вирішити будь-яку міжнародну проблему чи виклик самотужки, ніж разом зі США.

Частково Меркель дбає про внутрішньополітичну мету: суперники по виборчій кампанії із Соціал-демократичної партії Німеччини критикували її за недостатньо сувору позицію стосовно Трампа, серед німців є певні антиамериканські настрої. Тож така риторика може зіграти їй на руку. А тепер, після низки, здавалося, нищівних ударів по єврофілах (особливо Brexit), вона та її однодумці в ЄС можуть передихнути, адже нарешті мають надійного партнера у Франції в особі Еммануеля Макрона. Тож можна дозволити собі висловлюватися чіткіше й менш дипломатично. І не тільки висловлюватись, а й діяти — перебудовувати Європу відповідно до нових реалій.

Діаметрально різняться думки в опитуванні майже двох десятків експертів на тему «Чи зробить Трамп Європу сильнішою?» від Carnegie Europe. Хтось пише, що реальність така: європейці не можуть діяти спільної думки із приводу евро, Росії чи Туреччини, біженців, енергетики, оборони, ба навіть економічних реформ. Якщо американський президент і викликав у них однакове відчуття загрози, то не всі вони однаково готові на неї реагувати. Тож якщо Америка й покине Європу, європейці цілком можуть «кожен сам собою побігти по рятувальні човни замість ремонтувати корабель». Інша думка: «...є надія, що ця криза приведе європейців до катарсису — вони нарешті серйозно займуться європейською обороною у фінансовому, матеріальному та політичному вимірах. Це обіцяли роками, але не було відчуття, що воно достатньо важливе для того, аби реально бути втіленим у життя».

Більшість коментаторів сходиться на такому: якщо хтось і зробить Європу сильнішою, то вона сама. Але від трансатлантичних зв'язків відмовитися не вийде.

І ще один спільний висновок: Дональд Трамп справді змінює міжнародну політику, як і обіцяв під час кампанії. Один із факторів, який сприяє цьому: реалізовувати зовнішню політику президентів США простіше, ніж внутрішню, адже тут на заваді не стоять Конгрес чи інші інституції. Тож, якщо не буде помітних результатів удома (як-от у реформі Obamacare), можна будувати своє портфоліо на гучних зовнішньополітичних заявах. Утім, коментатори припускають, що Вашингтон рано чи пізно пошкодує за втратою контролю в Європі. І якщо цей процес справді запускається зараз, то наслідки для позиції США у світі сягнуть далеко за межі президентства Дональда Трампа. ■

Без контакту

Юрій Макаров

Взагалі-то все мало бути зовсім навпаки. Маю на увазі послідовність дій, а не їхній зміст. Зі змістом, як на мене, все нормально. Це я про заборону підрозділів російського кібервійська в Україні — перепрошую, якщо відразу не зрозуміло.

Послідовність, нагадаю, була така: тижні два тому президент на виконання рішення РНБО місячної давності видав указ, згідно з яким провайдери мають перекрити на три роки (цю подробицю чомусь усі пропустили) доступ до кількох російських інтернет-сервісів. Структури Євросоюзу м'яко засудили «обмеження свободи слова». Представники НАТО, навпаки, висловилися в тому сенсі, що Україна має право на безпеку. Росіяни влаштували істеріку, причому «ліберали» з «кремліанами» співали в унісон. Українські лідери громадської думки досить детально пояснили, чому «ВКонтакте», «Яндекс», «Однокласники» та Mail.ru — отрута. Українських споживачів ніхто не питав. Минулого понеділка в місцевих офісах «Яндекса» було проведено обшуки, вилучено сервери та документацію. У вівторок «ВКонтакте» оголосив про закриття київського представництва. Якщо вмерла, то вже вмерла.

МИ НЕ МАЄМО ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ, БО НЕ МАЄМО ПОЛІТИКИ ЯК ТАКОЇ — ЯК ПОСЛІДОВНОСТІ ЗАХОДІВ, ВИБУДОВАНОЇ ЗГІДНО З ЦІННОСТЯМИ, ІНТЕРЕСАМИ ТА СТРАТЕГІЯМИ

То що, ми тепер Росія? Ні, ми не Росія. І не Китай. І не Північна Корея. У Китаї залізна стіна. У КНДР проблема із залізом. А в Росії є спеціальний орган, називається «Роскомнадзор», і те, чим у нас у порядку гасіння пожежі займаються президент і РНБО, там щодня рутинно виконує спеціально створена для цього машина. В інтересах своєї держави. Яка держава, такі й інтереси. Те, що російські спецслужби перетворили приватні інтернет-ресурси на свої філії, було зрозуміло вже роки три, відколи засновник «ВКонтакте» Павел Дуров у відповідь на вимогу ФСБ забезпечити доступ до даних євромайданівців продав свою соціальну мережу Кремлю й назавжди покинув Росію. Усе листування користувачів, усі зв'язки, усі пересування перебувають під контролем Великого Брата, а як братні контролери звикли використовувати особисту інформацію, краще довідатися в Орвелла.

Насправді мені цікаво дізнатися, якою була масова й типова реакція плюс-мінус 16 млн

українських споживачів, але повноцінного моніторингу я щось не бачив — тільки окремі репости, почасти схвальні, почасти розлючені. Заздалегідь було зрозуміло, що середньозважений (і, будьмо відверті, знайдений легко) парафіянин російських інтернет-культур буде не в захваті. Тим більше що «ВКонтакте» ще й цілком відкрито функціонує як сховище піратського контенту, і після закриття барахолки ex.ua це був чи не єдиний прихисток любителів шари. Слід згадати й супутній контекст: водночас із наступом на права й свободи хом'ячків у нас прикрутили російські антивіруси й бухгалтерську програму. І хоча аудиторія цих продуктів не в усьому перетинається, емоційне тло було забезпечене. Ну й зовсім уже останній штрих: ті, хто в темі, так чи так тримають у пам'яті нещодавно малозрозумілу епідемію наїздів на вітчизняних ІТ-розробників — із масками, автоматами й конфіскацією всього-всього електронного. Результат — чергове звинувачення вертикалі (якої в нас за великим рахунком не існує) в узурпації та утисках. Одне слово, негативчик.

Детоксикація — складна, відповідальна й зазвичай болюча процедура, їй потрібні супутні заходи, ну хоча б інформаційною кампанією. Невже складно було влаштувати завчасно хвилю лікнепу — з прикладами, прецедентами, думками авторитетних для цільової аудиторії персон? Ну складно, але ж це рутинна гібридної війни, і перекладати цю ділянку знову на небайдужих активістів — якесь інфантильне аматорство.

Уже вкотре доводиться констатувати, що в нинішньої української влади на додачу до інших системних проблем є серйозна проблема з комунікацією. Залежно від смаків називайте це пропагандою чи піаром — у нас немає ані того, ані іншого. Можна гадати, проявом чого саме ця дірка є: переконаності в моральній правоті (правда сама переможе), системних помилок в організації процесів чи зневаги до думки кожного окремого громадянина в інтерв'ялі між виборами. Лідери західних демократій безперервно продукують прес-конференції, брифінги, звернення до націй, і корона ні з кого не падає. У нас, щоб дізнатися думку влади, треба або пробитися до тіла, або конспектувати офіційні виступи (слід визнати, непогано складені, але це все, на що ми здатні?).

А є ще одне дискомфортне припущення: ми не маємо інформаційної політики, бо не маємо політики як такої — як послідовності заходів, вибудованої згідно з цінностями, інтересами та стратегіями, а маємо хаотичну послідовність більш-менш ефективних акцій у перервах між узгодженням інтересів усередині політикуму. У будь-якому разі переконати нас у зворотному нема кому. ■

Віталій Касько:

«В Україні 25 років ловили й саджали тих, кого або «обнулили», або дозволили»

Про доленосність справи «діамантових» прокурорів, про небезпеку згортання реформ правоохоронної системи і про те, чому створення антикорупційного суду не вплине на оздоровлення вітчизняного судочинства, **Тижню** розповів екс-заступник генерального прокурора України.

Такий орган, як прокуратура, взагалі можливо реформувати? Витравити з нього совок і змусити працювати згідно з міжнародними стандартами...

— Звичайно. Будь-яку структуру можна реформувати, коли є бажання та політична воля. Прокуратура для влади — зручний інструмент досягнення якихось своїх цілей у близькому часі. Так званій політичній еліті не вигідно змінювати цю структуру, бо тоді буде втрачено серйозний важіль впливу. Наприклад (як вона вважає), на штучне формування парламентської більшості із задіянням кримінально-правових та інших засобів. Тобто, допоки не буде бажання позбутися практики використання прокуратури з політичною метою, не настане й час її реформування.

Кожен наступний генеральний прокурор, приходячи на посаду, як у фільмі «Володар пернів», спочатку має бажання позбутися цієї каблучки, кинути її в лаву, а потім, зрозумівши, які повноваження дістає і в яку систему координат потрапляє, раптом змінює свою позицію. На жаль, так триватиме, допоки не з'явиться політична воля й людина, готова все змінити. А це, повірте, дуже невдячна справа. Система роками налаштована таким чином, що більшість прокурорів, на жаль, уже звикла так працювати. Причому аж ніяк не всі в цій системі є корупціонерами. Багатьом просто комфортно в таких умовах. Вони є технічними частинами одного механізму, отримують виключно свою зарплату, звикли щодня на певну годину ходити на роботу, йти з неї так само на певній годині й при цьому почуватися впевненими в завтрашньому дні, як вони вважають.

У цьому контексті не можна не згадати справу «діамантових» прокурорів. Нині вона фактично розчинилася в суді. Чому так сталося і хто в цьому зацікавлений?

— Я і досі гадаю, що то була дуже важлива справа, світоглядна й принципова. І якби раптом довелося пройти це заново, я зробив би так само. Зі старої команди зараз уже нікого не лишилося. Останній прокурор, який принаймні знав більш-менш бекграунд справи, зараз уже не підтримує обвинувачення в ній. Сформовано нову команду. Якщо раніше суд призначав засідання раз чи

Спілкувався
**Роман
Малко**

двічі на місяць, то тепер про них узагалі не чути. Тож для мене очевидно, що є мета цю справу поховати. Чому? Бо насправді вона доленосна і її, зокрема й прокурори, розглядали як лакмусовий папірець. Багато з тих, хто вагався, думали, що, може, варто все-таки припинити працювати як раніше й починати по-новому, дивилися, чим це все закінчиться. Тепер вони зрозуміли: насамкінець тих, хто розпочав цю справу, по суті, повикидали із прокуратури, а отже, система не змінилась і потрібно пристосовуватися і працювати далі, як було до цього.

І все-таки владі, особам, до цього причетним, потрібно бодай про людське око показувати якийсь результат. І гучні процеси, що десь там іноді починаються, є свідченням цього...

— В Україні 25 років ловили й саджали тих, кого або «обнулили», або дозволили. Вихід за межі цієї парадигми — зміна принципів системи. Якщо вона пробуксує і справді притягнуть до відповідальності топ-прокурорів, яких підозрюють у \$200 тис. хабара та незаконному збагаченні, то буде важко утримувати систему в такому вигляді, як нині. Решта — це те, що можна, що не виходить за межі «матриці». В Україні за всіх генпрокурорів когось ловили і притягували до відповідальності: якогось суддю, прокурора, працівника податкової. Зазвичай ці справи закінчувалися не реальним засудженням, але таким чином імітували боротьбу з корупцією. А зламати систему означає покласти початок її кінцю, відкрити скриньку Пандори.

Яка природа протистояння нинішніх ГПУ та НАБУ і чим воно закінчиться?

— Природа очевидна: змагання за першість у правоохоронній діяльності. І це світоглядна річ, змагання старої та нової правоохоронної системи. Я все ще розглядаю НАБУ як острівець свободи і якийсь промінь надії на те, що все-таки правоохоронна система в нас докорінно зміниться. Стара система пручається. І це не лише прокуратура, а й СБУ, податкові органи тощо. За великим рахунком НАБУ діє саме собою, друзів йому особливо шукати ніде, надія виключно на себе й на підтримку громадянського суспільства та наших іноземних партнерів. Тому якраз дуже важливо, хто вийде із цього змагання переможцем.

Наскільки наші партнери здатні впливати на українську владу, стимулювати її? З одного боку, вони витрачають багато грошей на всілякі програми допомоги, а з другого — чиновники поводяться як собі знають...

— Можу відверто і впевнено сказати, що іноземні партнери, які підтримують створення антикорупційних органів інституційно, не дають жодних вказівок чи побажань щодо того, хто має бути їхніми, так би мовити, «клієнтами». Це виключено. Звісно, вони дуже хочуть бачити результат. Причому на відміну від українських громадян, які прагнуть його мати набагато швидше, іноземні партнери розуміють і контекст, і те, що не все швидко можна зробити в ситуації, яка є в нашій країні. Я, до речі, у цьому випадку на боці співвітчизників, бо чудово їх розумію. Особливо після Революції гідності, після того, як ми заплатили велику ціну за зміну влади й намагання змінити світоглядні підходи в Україні. Але, кажучи об'єктивно, іноземні партнери є більш терплячими. Тому я абсолютно впевнений, що жодних побажань навіть стосовно того, як це робити, не було. Вони взагалі не можуть і не хочуть диктувати Україні порядок денний. Можуть надати крапці практики, кращих фахівців, своє бачення того, як це зробити, як, на їхню думку, все працює ліпше, можуть надати ресурси, але, зрештою, ідеться про суверенітет держави і про її бажання змінюватись. Якщо такого бажання немає, ніхто не змусить її робити це. І громадянське суспільство, і міжнародні партнери вже спонукали цю вищу волю як тільки могли.

Може, у нас не з того боку почали реформи? Чому, наприклад, не із судів?

— Бо мова власне про відволікання уваги від загальної проблеми. Те, як відбувається, приміром, конкурс до Верховного Суду (куди рекомендують, наприклад, суддів, які ухвалювали рішення про заборону мирних зборів під час Майдану), демонструє, що судова система не змінюється. Складається враження, що удавані зусилля хочуть спрямувати на лікування не хвороби, а частини симптомів. Потім усі розведуть руками і скажуть, що не вдалося. Один із яскравих прикладів — НАЗК. Дуже потрібний орган, на який була надія, так само як і на НАБУ. Втім, було зроблено все, щоб його діяльність, по суті, знівелювати, і зараз уже ніхто не сподівається, що він адекватно запрацює.

Або ідея антикорупційних судів. Як на мене, реформування виключно однієї судової спеціалізації — це лікування симптомів, а не самої недуги. Хай, мовляв, уся судова система залишається така, як є, пуща з неї не вийде, а ми створимо собі гарний антикорупційний взірць. Але неможливо створити чистий потічок у болоті. Маємо вже приклад поліції. Добре почата фасадна реформа дорожньої служби не переросла в реформу поліції загалом. Як наслідок — до самої дорожньої поліції вже починають виникати запитання. Те саме із судом. Зараз радісно спрямовуватимемо всі ресурси на створення антикорупційного суду, а завтра «правильно» сформовані комісії наберуть туди таких самих суддів, як і в решті судів. Якщо немає політичної волі боротися з корупцією і змінювати систему, все це будуть марні зусилля. Тому потрібно лікувати хворобу, робити іншою судову систему загалом, набирати «з нуля» на нормальну зарплату людей, які відповідають певним характеристикам. Треба дати змогу це робити нашим

Віталій Касько народився 1976 року у Львові. 1998-го закінчив Львівський національний університет імені Івана Франка. У 1998–2005 та 2007–2010 роках працював на посадах слідчого, старшого слідчого, заступника начальника слідчого відділу прокуратури Львівської області, старшого прокурора в центральному апараті Генпрокуратури, керівника міжнародно-правового управління ГПУ. Від 2004 року — консультант Ради Європи та інших міжнародних організацій у сфері кримінальної юстиції та захисту прав людини. У 2005–2007 та 2010–2014 роках займався приватною адвокатською практикою. Від 2014-го до 2016-го — заступник генерального прокурора України, член колегії ГПУ.

відомим незаплямованим юристам за участю міжнародних експертів, громадськості, щоб перезапустити систему. Але створення якоїсь однієї ланки, нехай і дуже важливої, нічого не дасть. Є країни, де антикорупційний суд не був створений, але антикорупційні органи спрацювали. Тобто це не прямо взаємозалежні явища. Водночас погляньте на справу «діамантових» прокурорів. Який із правоохоронних органів нині порушує питання стосовно того, що цю справу слухають раз на два місяці? Чому це нецікаво правоохоронній системі? На суд можна кивати до кінця тисячоліття. І в принципі це дуже хороше виправдання: ми все зробили, але відбувається гальмування в суді. Я не побачив жодного серйозного кримінального провадження, яке дійшло б до розгляду по суті й у якому було б продемонстровано, що суд «завалив» цю справу, окрім справи «діамантових» прокурорів,

ПОТРІБНО ЛІКУВАТИ ХВОРОБУ, РОБИТИ ІНШОЮ СУДОВУ СИСТЕМУ ЗАГАЛОМ, НАБИРАТИ «З НУЛЯ» НА НОРМАЛЬНУ ЗАРПЛАТУ ЛЮДЕЙ, ЯКІ ВІДПОВІДАЮТЬ ПЕВНИМ ХАРАКТЕРИСТИКАМ, ЩОБ ПЕРЕЗАПУСТИТИ СИСТЕМУ

гальмованої не судом, а руками суду. За цим гальмуванням стоять зовсім інші люди. А за нормальних умов, якщо це серйозний процес, він має бути публічним і дуже швидко буде видно, чи справді представлено беззаперечні докази. Наприклад, у справі «діамантових» прокурорів існувала купа свідків, що вичерпно продемонстрували, яким чином було передано гроші, кому, в якій послідовності й за що саме. Усі обставини були з'ясовані, але чим це закінчилося? Рішення не видно й досі. Тобто, якщо ми справді побачимо, що суди виправдовують за таких обставин, це один момент. Але є і другий: поки що в нас навіть немає прикладів, якими ми могли б це довести. І я не казав би вже зараз, що, оскільки не створений антикорупційний суд, страждає вся антикорупційна реформа. Антикорупційна реформа насправді страждає виключно через брак політичної волі.

Щоразу частіше надходять повідомлення про зняття арештів із закордонних рахунків підозрюваних у корупції адептів минулого режиму, про зняття їх із розшуку. У чім причина?

— На мою думку, це наслідок двох можливих причин: корупції та непрофесіоналізму. Хоча, мабуть, треба розглядати кожну справу окремо. Інакше пояснити відсутність результатів уже на четвертому році »

розслідування мені важко. Адже дивіться: іноземні партнери тимчасово арештовують певне майно, котре, як вони вважають, може мати стосунок до зловживань колишніх українських посадовців і чекають від нашої держави доказів незаконності походження таких активів. Приклад — оці €50 млн у Латвії. Лежали-лежали, від України чекали-чекали надання доказів незаконності їхнього походження, і в результаті Латвія їх списала як нічії. І зараз ми часто чуємо зі ЗМІ про переговори із приводу їх повернення в Україну. Як на мене, ніхто не поверне цих грошей, допоки не буде доведено злочинність їх походження саме через вчинення корупційного діяння на території України. Якщо це станеться, думаю, латвійці будуть готові розглянути питання про розподіл конфіскованих активів.

Чи далеко насправді просунулася вперед Україна у своїй антикорупційній боротьбі?

— Ну кудись просувається. Зроблено певні речі. Створено НАБУ, забезпечено його відносну незалежність. Ми бачили певні початкові результати діяльності. Створено НАЗК, яке не запрацювало, зате в нас з'явився електронний реєстр декларацій. Сам факт, що він існує, хоча, на жаль, і не потягнув за собою жодних наслідків, як передбачав закон, уже дуже важливий із погляду прозорості публічної влади. Внесено важливі зміни до законодавства щодо порядку арешту майна та органу з розшуку й управління активами, для розробки та ухвалення яких я доклав багато зусиль. Тобто сказати, що зовсім нічого не зроблено, не можна. Та й те, що робиться, як правило, має не швидкий ефект, воно може спрацювати в довгостроковій перспективі, якщо будуть відповідні умови. Але якщо реформи далі не підуть, то здобутки дуже швидко нівелюються і ми повернемося до початкового стану. Кроки, зроблені за великим рахунком під тиском громадянського суспільства й наших іноземних партнерів, ще не стали незворотними. У більшості сфер спостерігається відкат назад, ми бачимо навіть таку безпрецедентну річ, як електронне декларування для громадських антикорупційних організацій, із приводу якого вже не перший день вкрай негативно висловлюються ЄС, МВФ та інші міжнародні організації. Адже це кричуще порушення взагалі всіх європейських і міжнародних принципів, та й принципів елементарної логіки. Утім, ніхто цього законодавства не змінив, хоча навіть у тоталітарній Росії немає таких норм.

Думаю, — і це не дуже й приховують, — що влада зробила це для помсти громадським активістам, які дотиснули запровадження електронного декларування. Я не бачу, що вони від того виграють, окрім дивного відчуття помсти й задоволення.

Які перспективи мають справи проти Насірова, Мартиненка, Януковича?

— Важко судити про перспективи, не вивчивши детально матеріалів цих проваджень. Насіров на сьогодні навіть у суд не направлений, тому оцінити обґрунтованість підозр і результати провадження складно. Та сама ситуація з Мартиненком. Ми чекаємо продовження: чи збере Національне антикорупційне бюро достатньо доказів, щоб направляти кримінальні провадження до суду. Наскільки це буде сильне провадження? Думаю, цього року ми почуємо

відповідь, потрапить воно до суду чи ні. Щодо справи Януковича, то я, чесно кажучи, навіть не цікавився фактажем. На мою думку, вона запізнилася. Такі речі, можливо, були б актуальними відразу після його втечі. Але в умовах, коли Януковича вже четвертий рік не притягують у судовому порядку до відповідальності за економічні та корупційні злочини, порушувати питання про його державну зраду... Мені здається, це дещо неоднозначно через стільки часу сприймається в суспільстві. Не думаю, що це власне те, чого суспільство очікувало.

На них не може чекати та сама доля, що й на «діамантових» прокурорів?

— Тоді буде дуже сумно, тому що це справи вагової категорії НАБУ. І, наскільки я знаю, керівництво НАБУ — люди, які відповідають за свої слова. Якщо вони сказали «а», думаю, буде сказано й «б». Тут дуже важливі злагоджена робота НАБУ і Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та подальша медійна увага до кримінальних проваджень у суді. Якщо ці справи спіткає така сама доля, ми, на жаль, будемо змушені сказати, що не тільки в прокуратурі реформи та зміни у свідомості прокурорів зазнали поразки, а й, на жаль, не виправдовують себе очікування від антикорупційної реформи загалом. Отже, або ми побачимо не лише ці, а й інші кримінальні провадження, або ж реформи буде геть згорнуто.

ЯКЩО РЕФОРМИ ДАЛІ НЕ ПІДУТЬ, ТО ЗДОБУТКИ ДУЖЕ ШВИДКО НІВЕЛЮЮТЬСЯ І МИ ПОВЕРНЕМОСЯ ДО ПОЧАТКОВОГО СТАНУ. КРОКИ, ЗРОБЛЕНІ ПІД ТИСКОМ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА Й НАШИХ ІНОЗЕМНИХ ПАРТНЕРІВ, ЩЕ НЕ СТАЛИ НЕЗВОРОТНИМИ

Нещодавня феєрична спецоперація із затримання податківців Клименка фактично закінчилася провалом. Які були прорахунки її організаторів і чому не вдалося досягнути серйознішого, не миттєвого, піар-ефекту в цій справі?

— Мені здається, що більшого й не планували. Причин такого провалу операцій кілька. Одна з них — катастрофічний рівень довіри до нинішньої правоохоронної системи загалом. Друга — прізвища осіб, яких показово затримували, маловідомі широким колам. Люди добре знають, хто такі були Янукович, Клименко, Захарченко, Арбузов та ін. Намагання продемонструвати результативність на комусь іншому просто не сприймається без доведення до кінця справ відомих особистостей часів Януковича. А третя причина в самому запитанні. На інший ефект, мабуть, і не розраховували.

Які шанси в Україні перемогти в міжнародних судах проти Росії?

— Я брав участь у підготовці цих процесів, у переговорах у Мінську з російською стороною. Разом з Оленою Зеркаль та іншими членами української делегації. Ми надавали, зокрема, докази нехтування Російською Федерацією зобов'язаннями в частині невиконання запитів про правову допомогу в справах про фінансування тероризму. І, до речі, було надано дуже багато аргументів, на які російська

сторона не змогла відповісти. Це стало частиною українського кейса в суді. Я вважаю це вдалим початком. Як на мене, МЗС спрацювало тут креативно, нетривіально. За великим рахунком це перший процес такого ґатунку, який розпочався й рухається. Наприклад, аналогічний грузинський процес закінчився поразкою і дуже швидко. А цей триває, і до наших аргументів прислухаються. То вже добра ознака. Там є хороші юристи, яких найняв український уряд, і не варто очікувати від того процесу вирішення всіх наших проблем. Але мені здається, що це один із важливих кроків, який сукупно з іншими може допомогти Україні в боротьбі з Росією.

Як оцінюють наші реформи правоохоронної системи колеги з міжнародних інституцій? Чи багато доводиться чути критики? І взагалі чи дуже ми відстаємо від того дискурсу, який веде цивілізований світ, у правовій площині?

— Важко не помітити розчарування наших міжнародних партнерів. Безумовно, вони не проводитимуть замість нас реформи, не змушуватимуть нас щось робити. Проте їм теж шкода зусиль, яких вони докладають, інколи безрезультатно. Багато хто з них засмучений цими відкатами назад, відсутністю реформ у правоохоронних органах, тим, що не поглиблюються реформи в поліції. Адже в ту саму поліцію було вкладено дуже багато ресурсів: у навчання, технічне оснащення, обмундирування тощо. Знову ж таки підхід іноземних партнерів досить прагматичний: ми зробили все, що могли, ми показали як, але, хлопці, якщо вам не потрібно, ми за вас не зробимо. Очевидно, що сподіватися на продовження такої

серйозної масштабної фінансової підтримки з боку іноземних партнерів не випадає. Іноземні партнери просто не вкладатимуться там, де бачитимуть, що немає політичної волі змінювати. І таких іноземних партнерів, які припинили фінансування в певних сферах саме тому, що не бачили, що кошти будуть витрачені з успіхом, достатньо. Коли я працював у ГПУ, наш департамент на допомогу слідчим, наприклад, залучав найкращих міжнародних експертів, за яких Україна не платила нічого. Але проблема була в тому, що навіть їм не показували матеріалів справи, посилаючись на таємницю слідства. А повірте, дуже важко давати експертну допомогу, радити, як краще проводити фінансове розслідування, якщо немає доступу до матеріалів кримінального провадження. У результаті американці дуже швидко поїхали зі словами: «Коли ми знадобимося вам, кажіть». Британці теж. Довгий час лишалися експерти Центру з повернення активів Базельського інституту управління. І, по суті, сиділи в нас у міжнародному департаменті й працювали більше із запитамі про правову допомогу. Вони, до речі, долучили експерта з фінансових розслідувань, англійця, який розмовляв російською мовою, найняли власним коштом, але йому не надавали матеріалів кримінального провадження. Відповідно чим могли, тим і допомагали. Ну зараз і маємо таку ситуацію, коли жодне кримінальне провадження щодо колишніх високопосадовців, а йдеться про економічні злочини, корупцію, розкрадання, про які журналісти написали томи розслідувань (про державні зради ми тут не говоримо), до розгляду по суті в суді поки що не дійшло. ■

ЗИК. СТАЄМО БЛИЖЧИМИ

ПАВЛО КРУГЛЯКОВСЬКИЙ
КСЕНІЯ СМІРНОВА

ПЕРШІ ПРО ГОЛОВНЕ

Щобудня
17:00

КОМЕНТАРІ

Вибірковий підхід

Денис Казанський

Які російські компанії уникнули санкцій від України

Нецільова аудиторія. Активи Романа Абрамовіча в Україні, як-от ДМЗ ім. Петровського, не викликають у Києва жодних запитань

Указ про блокування російських соціальних мереж, який підписав президент Порошенко, викликав палкі дискусії в суспільстві та шквал критики на адресу гаранта. Причому критика ця звучала не тільки з вуст проросійських політиків або аполітичних громадян, яким передусім важливий особистий комфорт. Засудили дії Порошенка й люди, яких складно запідозрити в симпатіях до Росії.

Прихильники президента, своєю чергою, висловили цілковиту підтримку заборони та пояснили свою позицію так: санкції проти російських компаній необхідні, і в цьому сенсі компанії, що працюють в інтернеті, нічим не кращі від банків чи виробників автомобілів.

Загалом така позиція правильна, з нею важко не погодитися. Агресор має розплачуватися за свої дії. І якщо Україна вимагає введення антиросійських санкцій від інших держав, то сама в цьому питанні повинна бути в авангарді й показувати приклад.

Ось тільки українська влада досі демонструє вибірковий підхід до запровадження санкцій проти російських компаній. І вгледіти якусь логіку в її діях досить складно. У той час як одних блокують і забороняють, інші й далі спокійно працюють. Зокрема, йдеться й про великі компанії, які володіють в Україні активами на мільярди доларів. Причому деякі

з них встигли навіть попрацювати з незаконними збройними формуваннями «ДНР» і «ЛНР».

Розглянемо конкретні приклади. Восени 2016 року Україна ввела санкції проти компанії «Русский алюминий» («РУСАЛ») олігарха Олега Деріпаски та компанії Judson Trading Limited (Кіпр), яку пов'язують із нею (рішення РНБОУ від 16 вересня 2016 року та Указ президента України № 467/2016). А в травні 2017-го санкції проти «РУСАЛа» було продовжено ще на рік. Щоправда, проблеми «РУСАЛа» в Україні почалися набагато раніше, ще до війни, за часів Януковича. У 2012 році держава відібрала в Деріпаски 68% акцій Запорізького алюмінієвого комбінату, який його компанія планомірно знищувала. Таким чином відбулася фактична націоналізація підприємства. Росіяни довгий час намагалися оскаржити її в судах, але досі так і не змогли цього зробити. Введення санкцій, схоже, ставить хрест на цих спробах. У травневому списку санкцій з'явилася також велика російська компанія «ГАЗ», яка випускає автобуси й автомобілі. Водночас «ЕВРАЗ» Романа Абрамовіча, що також працює в металургійній галузі й має в Україні великі активи, чомусь до згаданого списку не потрапила. Чим Абрамовіч сподобався українській владі й чому Деріпасці не можна працювати в Україні, а Абрамовічу можна — велика загадка. Відповідь, мабуть, знають тільки в Адміністрації пре-

U.TYZHDEN@UKR.NET
КОЄКАЄ ІМІНДОВОЄ

зидента. Причому на відміну від «РУСАЛа» «ЕВРАЗ» не так давно був помічений у співпраці із захопленими українськими підприємствами на окупованій території Донецької та Луганської областей. Зокрема, зареєстрована в «ДНР» компанія «Сфера Сервіс» сама вказала на своєму сайті, що є партнером «ЕВРАЗа», а також іншої російської компанії «ЕвроХим», яка постачає в Україну російські азотні добрива.

«Зараз підприємство «Сфера Сервіс» займає одну з провідних позицій у міжнародних економічних відносинах між Донецькою Народною Республікою, Російською Федерацією, Республікою Білорусь, Республікою Казахстан та країнами далекого зарубіжжя. За минулий рік нашими партнерами стали такі підприємства, як ТОВ «ЕвроХим» — поставка азотних добрив під патронатом Міністерства агропромислової політики та продовольства ДНР; ТОВ «ЕВРАЗ Груп» — постачання металопрокату та товарів подвійного призначення. Ці поставки здійснюються в інтересах промисловості ДНР», — йшлося в повідомленні на сайті ТОВ «Сфера Сервіс».

Щоправда, після того як цей запис виявив і розтиражував народний депутат Дмитро Тимчук, із сайту компанії його оперативно видалили, але було вже пізно. Фактів співпраці «ЕВРАЗа» та «ЕвроХима» з незаконними збройними формуваннями вже не приховати. Ось тільки реагувати українська влада чомусь не поспішає, що видається дивним. Адже якщо ми караємо за незаконне відвідування окупованого Криму навіть окремих фізичних осіб, то за співпрацю з бойовиками слід карати тим більше. Причому потрібно порушувати питання про санкції не тільки в Україні (це навіть не підлягає обговоренню), а й на міжнародному рівні. Робота на анексованих та окупованих територіях — серйозний привід для відповідних заходів. Не випадково ж російські компанії сьогодні бояться працювати в анексованому Криму.

Згаданого вище «ЕвроХима», який є найбільшим російським експортером азотних добрив до України, також немає в списку санкцій. І це при тому, що компанія давно вже займається демпінгом на українському ринку й була фігурантом антидемпінгових розслідувань. 19 травня Кабмін нарешті ввів антидемпінгові мита проти російських добрив у розмірі 31,84%. Однак це явно не рівноцінно запровадженню санкцій. Сам факт роботи в Україні російської компанії, що підтримує донецьких колаборантів, є неприпустимим.

Ще один не менш кричущий приклад — бізнес російського олігарха й політика Александра Бабакова. У 2014 році Бабакова включили до списку санкцій Євросоюзу через дії РФ у Криму, проте в Україні він досі володіє великими активами в енергетичній галузі й не стикається з жодними перешкодами. Основним українським активом Бабакова є компанія VS Energy, яку росіянин контролює через номінальних директорів Віліса Дамбіньша та Валтса Вігантса, що фігурують й в інших компаніях Бабакова.

Групи VS Energy в Україні належить вісім енергопостачальних підприємств (обленерго), це найбільший приватний гравець на енергетичному ринку в Україні після ДТЕК Ріната Ахметова. У 2015-му правоохоронці порушили проти компанії відразу кілька кримінальних справ, однак до сьогодні ця історія нічим не закінчилася, бізнес росіянина й далі працює.

За підсумками 2014 року, коли Росія почала війну проти України, виручка компанії Бабакова становила 13 млрд грн. Його бізнесу не завадило навіть те, що Бабаков на той момент був депутатом Держдуми РФ від «Единой России» й голосував за анексію Криму. Знову ж таки лишається тільки дивуватися вибірковості української влади. З якої причини Деріпаска потрапляє під санкції та позбавляється свого майна, а Бабаков і його партнер Євгеній Гінер спокійно заробляють в Україні мільярди й не бояться націоналізації, абсолютно не зрозуміло. Пояснити це можна наявністю якихось таємних домовленостей між українською владою та російськими олігархами.

Перераховувати менш одіозних російських гравців на українському ринку можна дуже довго, на це, напевно, не вистачить цілого журналу. Незважаючи на події трьох останніх років, російський бізнес, як і раніше, широко представлений в Україні. Тут працю-

За підсумками 2014 року, коли Росія почала війну проти України, виручка компанії Бабакова становила **13 млрд грн**. Його бізнесу не завадило навіть те, що Бабаков на той момент був депутатом Держдуми РФ від «Единой России» й голосував за анексію Криму

ють російські мережі закладів громадського харчування («Шоколадниця», «Кофе Хаус», «Якитория»), роздрібні мережі з продажу одягу та взуття (Oodji, «Спортмастер», Carlo Pazolini), ритейлери побутової техніки («Ельдорадо»), торговельні центри (Ocean Plaza). Зберігають активи й великі виробничі компанії. Усі вони спокійно заробляють тут гроші й мають змогу виводити капітали з країни, зокрема й до РФ, яка фінансує ведення бойових дій проти України.

Одним дозволено, іншим ні — приблизно так можна охарактеризувати ставлення до росіян президента та Кабміну. І поки українські чиновники зберігатимуть вибірковий підхід до російського бізнесу та російських олігархів, їхні дії викликатимуть цілком обґрунтовану критику. Важко пояснити користувачеві «ВКонтакте» з Харкова, чому він не може використовувати цю соціальну мережу для ведення бізнесу (так робить багато хто в Україні), а російський депутат Бабаков, який голосував за анексію Криму, і далі спокійно заробляє в нашій країні мільярди. ■

Криза трьох років

Середній вік

Дмитро Крапивенко

Три роки—той термін, який зміг пробути при владі кожен український президент. Далі, за словами класово близьких до Віктора Федорівича, як карта ляже. Можуть трапитися дострокові вибори і програш на них, як-от у Леоніда Кравчука в уже далекому тепер 1994-му, або ганебна втеча від народного гніву а-ля Янукович, або примирення з фактом реваншу, як це було з Віктором Ющенком. Є ще досвід Леоніда Кучми—впевненого у власних силах на третьому році своєї першої каденції та зневіреного в пошуках наступника у 2002-му.

Ситуація Петра Порошенка одночасно схожа на ті, з якими стикалися всі його попередники, однак є і унікальні відмінності. Третій Майдан і дострокові президентські вибори здаються нібито малоймовірними, хоча протестні настрої в країні доволі сильні, а українська політика залишається традиційно непередбачуваною. А от реванш відчувається. Функціонери режиму Януковича другого-третього ешелону поступово посилюють позиції, відвойовують свій «базовий» регіон—південно-східні області. Цього разу реванш має дещо інший характер, ніж за часів Ющенка. Нинішній президент усе-таки може говорити з «регіоналами» з позиції сили, це вони шукають шляхів домовитися з Банковою, а не навпаки. Ну й треба мати дуже багату фантазію та схильність до конспірології, щоб уявити собі, як Петро Порошенко призначає на посаду прем'єра, наприклад, Юрія Бойка. Однак якщо в «колишніх» немає змоги перехопити владу тут і зараз, це не означає, що вони відмовляються від своїх планів чи від планів своїх патронів у Кремлі. Дестабілізувати ситуацію в багатьох непевних регіонах п'ятій колонії цілком під силу, і ми вже бачимо її непоодинокі вилазки. Однак замість карати Банкова воліє домовлятися з особами, які ще три роки тому диригували антимайданом і наймали тітушків. Побуває версія, що Петро Порошенко не перешкоджає «регіоналам» та їхнім інкарнаціям, бо має намір повторити успіх Кучми в 1999-му, коли той переконливо переміг у другому турі комуніста Петра Симоненка. Ось і зараз нібито президент готує собі «зручного» опонента. Втім, не варто переоцінювати рівень ручного управління у виборчому процесі. А якщо спиратися не на версії «втаємничених», а на актуальну соціологію, то головним опонентом нинішнього глави держави є саме Юлія Тимошенко, а не відверто проросійські кандидати. Тож виходить, що Порошенко сьогодні опинився не так перед викликами аналогій 20-річної давності, як перед загальноєвропейським трендом протистояння популістам, і тут уже не зарадять політтехнологи з попередніх епох.

Якби президентська кампанія розпочалася проsto сьогодні, піарникам Петра Олексійовича не довелося б надто ламати голову над тим, як презентувати головні здобутки свого кандидата: це асоціація плюс безвізовий режим із ЄС, відмова від російського газу, блокада (хоча й вимушена, під тиском громадськості) окупованих територій, значно сильніша (дарма що наразі далека від натовських стандартів) армія, обмеження ворожих впливів в інформаційному просторі. Переконливо, але не достатньо. Найбільші здобутки президент має «на своєму полі», себто на зовнішньополітичній арені. Не вдоволено головний суспільний запит—на справедливість. Затримання чиновників під прицілом відеокамер і туманні дальші перспективи розгляду цих справ у суді радше дратують суспільство, аніж демонструють успіхи влади в боротьбі з корупцією. Економічне оздоровлення ледь-ледь намітилося, про приплив іноземних інвестицій говорять

ПОРОШЕНКО СЬОГОДНІ ОПИНИВСЯ НЕ ТАК ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ АНАЛОГІЙ 20-РІЧНОЇ ДАВНОСТІ, ЯК ПЕРЕД ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИМ ТРЕНДОМ ПРОТИСТОЯННЯ ПОПУЛІСТАМ, І ТУТ УЖЕ НЕ ЗАРАДЯТЬ ПОЛІТТЕХНОЛОГИ З ПОПЕРЕДНІХ ЕПОХ

переважно на пафосних презентаціях, а попереду роки пікових виплат за зовнішніми запозиченнями. Усе це створює живлющий ґрунт для різних соціальних спекуляцій популістів. Та й громовідводу у вигляді прем'єра, призначеного за квотою політичних союзників, уже немає. Усі прорахунки битимуть прямо по президенту і його очільникові Кабміну. Плюс стабільно складна ситуація на фронті, плюс втота західних партнерів від низького темпу реформ, плюс уже згаданий повзучий реванш проросійських сил. Кивати на попередників уже не випадає, розслабитись і тягнути термін до кінця—вибір слабаків, а президент воліє почуватися сильним.

Криза середнього президентського віку, як і будь-яка інша, стає певною мірою моментом істини: після неї можливий або різкий стрибок угору, або стрімка деградація. Впевненості Порошенкові повинен додавати той факт, що зараз він не має чітко окресленого конкурента, і це, не виключено, заспокоює. Однак лише частково, бо політика наступних двох років може викликати вже знайомий нам із попередніх періодів суспільний настрій: нехай будь-хто, аби не нинішній президент. А з такою аргументацією ціна гри може виявитися дуже високою. ■

Точка втрати рейтингу

Роман Малко

Три роки президентства. Як це було в попередників

Усіх українських президентів об'єднує одна прикра закономірність: після трьох років перебування на гресенні влади їхній особистий рейтинг катастрофічно падає. У кожного, звісно, свій рецепт успіху. Однак трьох років цілком достатньо для близького знайомства і відповідно розчарування. Насправді до президентів у громадян завжди дещо завищені очікування. Трохи тому, що, аби видертися на крісло, вони перебільшують свої можливості та занадто багато обіцяють, а трохи через бажання бачити в лідері країни якусь свою особисту золоту рибку, яка повинна виконати найперше їхнє індивідуальне бажання, а вже потім усі інші.

Зовсім недавно третій розділ своєї президентської біографії перегорнув ще один законно обраний президент України Петро Олексійович Порошенко. Перегорнув, м'яко кажучи, відповідаючи повністю законам жанру: із суттєво просілим рейтингом, купую невиконаних обіцянок, хоча й з деяким багажем непоганих здобутків. Уже чого сам безвіз вартий. І хоч теоретично всі негаразди можна було б списати на непростий час, у який випало йому очоловати країну (як не крути, війна), але і його попередникам було не завжди солодко.

ПЕРШИЙ

Триріччя свого президентства людина, яка навіки увійшла в історію незалежної України як її перший президент, зустрічала вже у відставці. Видишся на найвищу в країні посаду за підтримки колишніх соратників-комуністів та вдячних за «незалежність» демократів із переконливим результатом 61,59 % голосів, Леонід Макарович, мабуть, і не сподівався, що доля відведе йому так мало часу на розбудову держави. Приватизація тільки починалася, реальна влада все ще була в руках парламенту (Рада мала найбільше повноважень, аж до ветування указів глави держави), президента та уряду. Втім, незважаючи на чудесні можливості та перспективи, які вимальовувалися на видноколі, лише за два з лишком роки ситуація в молодій країні так погіршилася, що аналітики Східноєвропейського інституту Мюнхена, аналізуючи українську економіку в грудні 1993 року, взагалі не могли зрозуміти, що відбувається і як громадяни ще не повмирали з голоду.

Щоб якось заспокоїти людей, які миттєво збідніли (що й не дивно за росту цін у 103 рази за рік і знецінення карбованця із 740 до 40 тис. за \$1), Верховна Рада не знайшла притомнішого способу виходу з кризи, як влаштувати повне перезавантаження влади й оголосила дострокові парламентські та

президентські вибори. Щоправда, ситуацію ще до виборів вдалося стабілізувати. Уряд Юхима Звягільського, отримавши неймовірні повноваження та вдавшись до всіляких цинічних заходів, як-от щоквартальне бюджетне планування, зумів вже на січень 1994-го вгамувати гіперінфляцію і до літа навіть вийти на зростання виробництва більше ніж на 4%, чого в незалежній Україні ні до, ні потім, аж до 2000 року, не спостерігалось. Втім, це чудесне оздоровлення аж ніяк не вплинуло на озлобленого виборця, і країна під час позачергових парламентських виборів навесні отримала всуціль червоний парламент, буквально напханий комуністами та соціалістами.

Якби в цій ситуації Леонід Макарович не поводився як прошена панночка й відразу висунув свою кандидатуру, то мав би всі шанси знову стати президентом. Проте тоді він і сам не знав, чого хоче, і довго розповідав, що не піде на вибори, бо люди, мовляв, незадоволені. Врешті, щоб не до-

ТРЕТІЙ РІК ПРАВЛІННЯ ДЛЯ ВСІХ УКРАЇНСЬКИХ ПРЕЗИДЕНТІВ Є ДОВОЛІ КРИТИЧНИМ. ПАДІННЯ РЕЙТИНГІВ ЛИШЕ ПІДТВЕРДЖУЄ СУСПІЛЬНЕ РОЗЧАРУВАННЯ ЯК НАСЛІДОК НЕ ЗОВСІМ ВМІЛОГО ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ

пустити ситуації, коли фаворитом виборів залишиться тільки экс-прем'єр Леонід Кучма (символ гіперінфляції), ставленик червоних директорів і комуністів, що йде на проросійських гаслах та обіцяє двомовність, потрібна була противага — кандидатура з важковаговиків, яку могла б підтримати проукраїнська більшість. Таких, звісно, знайшлося чимало, втім, найпомітнішою серед них був Іван Плющ. Усе б нічого, тільки за кілька днів до закінчення реєстрації кандидатів організовані за

комуністичною методологією збори громадян з цілої країни почали просити Леоніда Макаровича, аби він таки йшов у президенти, і серце старого вовка розтануло. Якщо народ хоче, щоб я йшов, я йду. Звичайно, це неабияк посприяло розпорошенню голосів і можливостей адмінресурсу, але в першому турі Кравчуку (38,36%) таки вдалося випередити Кучму (31,17%). Другий тур теж не віщував особливих сюрпризів. За свідченнями очевидців, на вечір дня виборів, згідно з попередніми даними, була майже стовідсоткова впевненість, що Леонід Макарович знову стане президентом. Втім, на ранок трапилася велика прикрість. Виникли проблеми з підрахунком голосів на

Леонід Кравчук пробув президентом лише два роки й сім місяців

Донбасі, й увесь Донбас мусив перераховувати голоси. Результат вилився в перемогу Кучми.

«ПАПА»

Ставши главою держави, Леонід Данилович Кучма доволі швидко зорієнтувався в ситуації і, не зраджуючи своєму стилю керівництва, відшліфованому на посаді директора Південмашу, взявся наводити в країні порядок на свій розсуд. Позиціонував себе як реформатор, представив програму. Проте, щоб мати змогу втілити бодай якусь реформу, найперше змушений був врегулювати стосунки з парламентом, на чолі якого сидів соціаліст Олександр Мороз. Це виявилось непростим. Кучма прагнув влади і створення сильної виконавчої вертикалі, здатної «ефективно працювати в умовах наростаючої економічної кризи», а Верховна Рада, природно, не хотіла ділитися з ним своїми повноваженнями й лякала країну загрозою диктатури. Протистояння серйозно ускладнювало вирішення першочергових проблем життя держави, і, врешті «виявивши політичну мудрість», Кучма та Мороз 8 червня 1995 року підписали Конституційний договір, що де-факто став тимчасовою конституцією, визнавав президента главою держави та главою виконавчої влади й наділяв його повноваженнями призначати Кабмін включно з прем'єром. Першим прем'єром, призначеним Кучмою, став на той час в. о. прем'єр-міністра, кадровий офіцер спецслужб Євген Марчук. На посаді він пробув рік і був звільнений «за створення власного іміджу». На його місце призначено міцного господарника Павла Лазаренка. Хоча Павло Іванович теж протримався недовго, він зумів залишити в історії країни та житті багатьох згодом впливових політиків доволі помітний слід, який відгукється й досі. Лазаренко був потужною фігурою, проукраїнськи налаштованою, контролював через тоді ще юну Юлію Тимошенко та її ЄЕСУ газові потоки з Росії й почувався доволі незалежно та самодостатньо. Кучма це відчував, його це злило, але особливо злила навязлива думка, що Лазаренко марить про сунути його на Олімпі. У якийсь момент Павло Іванович, втратив пильність і був оголошений головним корупціонером країни та відданий на розтерзання американському правосуддю. Власне, з цього моменту починається легендарна епопея боротьби з корупцією в Україні, що не завершилась і донині.

Це не єдине добре починання Леоніда Даниловича. За три роки він встиг зробити чимало. У січні 1995-го парламент ухвалив Закон «Про фінансово-промислові групи в Україні», внаслідок чого сформувалась олігархічна система, плоди якої пожинаємо теж до сьогодні. Кучма в ній виступав як ключова фігура, за що й отримав прізвисько «папа». Паралельно відбувається перша хвиля грандіозної приватизації, ФПГ міцніють, Кучма коло них. Звісно, він змушений балансувати і між своїми підопічними, інтереси яких часто не збігаються, і на зовнішньополітичній арені (як забути славетну багатовекторність). Саме в епоху першого Кучми буде сформована матриця, у якій країна проживе

Саме в епоху першого Кучми буде сформована матриця, у якій країна житиме два наступні десятиліття

наступні два десятиліття і не зможе позбутися її навіть зусиллями двох революцій та війни.

Сказати, що триріччя першого терміну Кучми стало для нього критичною точкою, не зовсім правда. Так, були проблеми з піділом Чорноморського флоту, і якраз тоді була закладена бомба під Крим. Так, помітно впав рейтинг, але на тлі відсутності справи сильної опозиції та реваншу комуністів у парламенті, що дрейфував у бік державника, Кучмі мало що загрожує. Навіть незважаючи на економічну кризу 1998 року, він спокійно виграє вибори, уміло скориставшись формулою «краще з гіршого» (або комуніст Петро Симоненко, або сякий-такій державник Леонід Кучма), і знову опиниться в кріслі президента.

А от третя річниця другої каденції Леоніда Даниловича виявиться ну зовсім не радісною. Він долатиме її фактично розчавлений. Спочатку вибухне касетний скандал, пов'язаний зі зникненням журналіста Георгія Гонгадзе, який переросте в акцію «Україна без Кучми». Розгориться скандал із нібито продажем до Іраку чотирьох українських систем пасивної радіолокації літаків «Кольчуга», що завдасть неймовірно потужного удару по Кучмі (західні політики почнуть його уникати, ніби прокаженого). Навіть спроби подружитися з НАТО і ЄС та отримати перспективу асоційованого й повноправного членства вже не змогли виправити ситуацію. І 2004 року, після протистояння восени 2003-го з Росією за острів Тузла, що ледь не переросло у збройний конфлікт, Кучма виключає з Воєнної доктрини положення про вступ України до НАТО та ЄС як кінцеву мету політики євроатлантичної та європейської інтеграції країни і заявляє, що на цьому етапі Україна до такого не готова.

Втім, мабуть, чи не найзнаковішою подією, як виявиться згодом, що трапилася в цей період, стало призначення в листопаді 2002 року на посаду прем'єр-міністра донецького очільника Віктора Януковича. Після того як донецькі допомогли Кучмі вперше стати президентом, взамін вони отримали повну свободу дій у межах свого регіону. Робіть там що хочете, у Київ не лізьте, а Київ не лізтиме до вас. Із часом апетити Донбасу зросли і він почав косо поглядати на столицю: ми теж, мовляв, хочемо брати участь у державних справах. Це дивним чином збіглося з ослабленням Леоніда Даниловича, і коли донецькі запропонували Януковича прем'єром (не обійшлося, звісно, і без протекції Росії), Кучма погодився.

ЛЮБИЙ ДРУГ

Третя річниця президентства Ющенка, якого в кабінет на Банкову заіс на руках помаранчевий Майдан, мабуть, назавжди увійде в історію країни як зразок найкрутішого розчарування всенародно улюбленим лідером. Ну не зовсім всенародно, але, як не крути, саме ім'я Ющенка стало в часи Помаранчевої революції символом надії на зміни в країні. Чи були ці надії безпідставні, а людина, яка мала їх втілити, лише добре намальованою голограмою або політтехнологією, важко сказати. Із певністю можна стверджувати тільки те, що неймовірно перспективи

Леонід Кучма свою другу каденцію завершить фактично політично розчавлений

та можливості, які розкрилися після перемоги Майдану, ним і його командою були змарновані.

На третій рік Ющенко остаточно заплутався: його політсила прогнала регіоналам парламентські вибори, Янукович встиг побути прем'єр-міністром. Повернення Тимошенко на цю посаду лише пожвавило застарілі чвари. Далі самі розчарування й випробування. Світова економічна криза 2008-го, війна в Грузії як грізне попередження, газові конфлікти з Росією. Вибори 2010-го відбувалися вже за номінальною участю Ющенка — у двобої Тимошенко—Янукович переміг останній.

ГУЧНЕ ПАДІННЯ

Пережити третю річницю свого правління на посаді президента України Віктору Януковичу вдалося з величезними труднощами, але на цьому, власне, все й закінчилося. Акрилений перемога на виборах 2010-го над «козлами», які заважали йому жити, він так пристрасно поринув у виконання своїх президентських обов'язків, що й не встиг помітити, коли зайшов за всі можливі обмежувальні лінії.

Підписання у квітні 2010 року харківських угод про подовження терміну перебування ЧФ РФ на території України до 2042 року, а згодом їх скандальна ратифікація стануть першим акордом у діяльності Януковича. Потім руками Конституційного Суду він відновить собі дію Конституції 1996 року, яка гарантувала величезні повноваження, як у Кучми. Далі довго гратиметься в євроінтегратора та великого реформатора. А коли справа дійде до конкретного підписання Угоди про асоціацію з ЄС, Янукович врешті відкріє карти і дасть задню, виконавши всі інструкції своїх кремлівських патронів. Це спричинить чимале суспільне збурення, люди вийдуть на Майдан. На тому все могло б і закінчитися, але країна раптом вибухнула. Безцеремонне побиття студентів спрацювало як детонатор. Янукович удруге став каталізатором Майдану, тільки цього разу Майдан вже апріорі не міг бути таким пісенно-танцювальним, як в 2004-му. Надто багато змінилося з того часу. Суспільство, на відміну від політичного класу, переродилося, подорослішало, змужніло й добре вивчило рецепти приготування «коктейлів Молотова». Врешті, вирісло нове покоління, готове здобувати свою долю, а не просити милості. Усі спроби пригальмувати процеси, якимось домовитись, обдурити чи залякати в цій ситуації були приречені. Жодні закони 16 січня не могли вже «зупинити ідею, час якої настає».

Закінчення трирічного правління двічі несудимого Віктора Януковича, як і, власне, його політичної кар'єри, буквально збіглося з початком кар'єри емігрантської. І все було нічого, якби, покидаючи країну, яка мала необережність обрати його собі президентом, він не залишив позаду себе сотні покалічених та вбитих співгромадян, розколоте суспільство, повністю вичищену скарбницю, багато боргів і лист-прохання до Путіна про окупацію України.

Віктор Ющенко
став символом
найбільшого
розчарування

ЖИТИ ПО-НОВОМУ

Після трьох років свого президентства Петро Олексійович Порошенко бачиться все ще доволі впевнено. Навіть незважаючи на малий рейтинг підтримки, що балансує в межах 10%. Так, у нього є певні бонуси: війна, матеріалізований нарешті безвіз з ЄС. І все ж навіть без цих бонусів він достатньо сильний, аби нічого не боятися і планувати своє майбутнє. Порошенко-2017 навіть десь нагадує Кучму-1997, коли в «папи» все було більш-менш нормально. Звісно, у Петра Олексійовича не все бездоганно. Як бачимо, третій рік правління для всіх українських президентів є доволі критичним. І падіння рейтингів, яке лише підтверджує суспільне розчарування, — це вже наслідки не зовсім вмілого чи недолугого виконання обов'язків та використання можливостей.

Спочатку всі кивають на попередників, звинувачують їх у поганому спадку, який довелося отримати, і це якийсь час працює. Потім є можливість відікнутися фразою «не все так просто, результат буде, треба лише почекати». Однак після трьох років роботи такі аргументи вже не діють, і з уст Петра Олексійовича також. А ще Порошенко втратив Арсенія Яценюка — «камікадзе», за спиною якого можна було вирішувати чимало цікавих питань. Нині громовідводом працює Володимир Гройсман, і, до речі, непогано, але, зважаючи на те що його бекграунд тісно пов'язаний із президентським, з цією роллю він справляється не дуже. Є проблеми в Петра Олексійовича і з довірою. Не лише власних громадян, вона не така важлива, а

ПРО СПОКІЙНИЙ ВІДХІД НА ЗАСЛУЖЕНИЙ ВІДПОЧИНОК ПОРОШЕНКУ ЩЕ РАНО ДУМАТИ. ВІДСУТНІСТЬ КОНСТРУКТИВНОЇ ОПОЗИЦІЇ, НАВІТЬ ПРИ ЗБЕРЕЖЕННІ ПОЗИЦІЙ СТАРОЮ ГВАРДІЄЮ, ДАЄ ЙОМУ ПІДСТАВИ МРІЯТИ ПРО ДРУГИЙ ТЕРМІН

й західних партнерів. Із часом стає все важче красивими жєстами прикривати млявий хід реформ або пояснювати їх відвертий саботаж. А довіра — це і підтримка, і гроші, і багато чого потрібного.

Втім, про спокійний відхід на заслужений відпочинок Порошенку ще рано думати. Відсутність реальної конструктивної опозиції, навіть за часткового збереження позицій старою політичною гвардією, дає йому підстави мріяти про другий термін. Якщо, звісно, не повторити помилок своїх попередників, наприклад Леоніда Даниловича з його ілюзорною стабільністю 2002 року на тлі серйозного невдоволення суспільства. Або Віктора Андрійовича з його нездатністю розібратися з ворогами та друзями, загравання з ними, спробами домовитись, що врешті закінчилося реваншем і поразкою. Ставати на граблі знову й знову — діло нехитре. Тому, лише врахувавши помилки свої та попередників, ретельно оцінивши ситуацію в країні, реально повернувшись у бік людей, які цінною кров'ю фактично зробили його президентом, Петрові Порошенку ще можна буде претендувати на другий термін. Якщо ж розслабитися, тоді є ризик не досидіти й перший. Підстав для цього і можливостей із кожним днем накопичується чимдалі більше. ■

Третій рік своєї каденції
Віктор Янукович
закінчить кривавою
втечею з країни

Президент як мем

Андрій Голуб

За що вихваляють і чим докоряють Петрові Порошенку українські користувачі соцмереж

Під час нещодавньої прес-конференції Петра Порошенка журналіст Михайло Ткач поставив таке запитання: «Чи знаєте ви, що для захисту президента та вашого оточення в інтернеті створено армію ботів, яка активно атакує всіх, хто публікує критичні матеріали або просто думки про владу?». Немає сенсу повністю переповідати відповідь глави держави, яка тривала понад чотири з половиною хвилини та містила майже 400 слів. Однак зміст цієї відповіді можна оцінити просто: Порошенко жодного разу не вжив слів «інтернет», «боти» або «соціальні мережі». Президент говорив про стандарти, безпрецедентний рівень свободи, громадянське суспільство й навіть телевізор. Але не про інтернет.

Нинішній глава держави належить до категорії просунутих лідерів, які приділяють чималу увагу інтернет-аудиторії. Цим він відрізняється від своїх попередників Віктора Ющенка й особливо Віктора Януковича, які застали сплеск розвитку інтернету та популярності соцмереж в Україні. Швейцарська PR-компанія Burson-Marsteller щороку проводить дослідження «Твіпломатія», у межах якого оцінює використання світовими лідерами соцмереж. У 2016-му, за даними цього дослідження, Порошенко увійшов до списку 50 найпопулярніших світових лідерів у мережі Twitter із 955 тис. підписників. Український президент посів 48-ме місце. Що ж до Facebook, то тут Порошенкові ще слід попрацювати, адже зі своїми менш ніж 600 тис. фоловерів він дуже не дотягує до першої півсотні. Щоб увірватися в топ-50, українському президентові слід збільшити аудиторію щонайменше до 1 млн осіб.

Утім, в Україні сторінка Порошенка поступається за популярністю у Facebook лише сторінкам деяких ЗМІ, а також офіційній сторінці гурту «Океан Ельзи», що є абсолютним лідером. Крім того, у президента з'явилася чудова нагода найближчим часом збільшити популярність у згаданій мережі. Після заборони російських сервісів «ВКонтакте» та «Однокласники» роботи в піарників президента поменшало: можна повністю зосередитися на Facebook, Twitter та Instagram. За даними моніторингу TNS в Україні, добове охоплення заблокованих російських ресурсів упало у 2–2,5 рази, натомість показники Facebook зросли майже на третину.

Досі не існує точних даних про вплив соцмереж на зміну політичної ситуації в країнах. Дехто каже про їхню виключну роль під час подій Арабської весни та Революції гідності. Інші доводять, що вплив перебільшено. Так чи інакше саме після цих подій політики остаточно усвідомили необхідність

послідовно працювати з інтернет-аудиторією. Залежно від країни та політичної системи змінюється й стиль роботи.

Порошенка не раз намагалися спіймати на утриманні власних «ботферм» за аналогією з російськими «фабриками тролів» в інтернеті. Однак довести це досі нікому не вдалося. А тим часом у побутовий вжиток давно увійшло нове слово «порохобот».

Згідно з лаконічним визначенням, наведеним в онлайн-словнику новітніх українських слів «Мислово», порохоботами є ті, хто пише або говорить щось позитивне про Порошенка. Однак відразу виникають сумніви в точності дефініції, адже в такому разі до «персональної армії» президента України можна зарахувати кілька мільйонів українців, які віддали за нього голоси на виборах. Важко припустити, що вони зробили це, жодного разу не відгукнувшись про свого обранця «незлим тихим словом».

Порошенко увійшов до списку **50** найпопулярніших світових лідерів у мережі Twitter із **955 тис.** підписників. Український президент посів **48-ме** місце

Також неможливо визначити, хто саме є автором терміна «порохобот». Загальнодоступний сервіс аналітики Google Trends показує, що в Україні цей термін почали згадувати в пошукових запитах у червні 2015-го, а пік запитів припав на серпень того самого року. У серпні 2016-го ситуація повторилася. Якщо ж урахувати згадки терміна в запитах по всьому світу, а не тільки в Україні, то день народження порохоботів можна перенести на початок 2015-го. Однак Google не показує, у яких саме країнах про них згадали вперше: занадто мало даних. Тому можна припустити, що причина розбіжностей в особливостях збору пошуковиком інформації.

Розібратися, хто такі порохоботи, доволі складно. У Росії мережі ботів працювали під управлінням єдиного центру й не вирізнялися оригінальністю. Саме так журналісти й змогли довести їхнє існування, дослідивши поширення того самого повідомлення у Twitter із тисяч акаунтів.

В Україні такого немає, що може свідчити про відсутність єдиного «пункту управління». Поясень цього кілька, і звести їх можна до того, що модель роботи українських політиків із соцмережами відрізняється від моделі роботи російських: в Україні покладаються не так на мережі ботів (акаунт, дописи з якого здійснює спеціальна про-

грама, а не людина; робот), як на підкуп так званих ЛОМів — лідерів суспільної думки, відомих блогерів, експертів, політологів тощо. Ставку роблять на оригінальність та авторський стиль. Хоча нерідко трапляються й проколи, коли різні лояльні блогери постять однаковісінькі тексти, ніби вони зі щойно затвердженого темника.

Поширеною є думка, що порохоботи або надміру акцентують на успіхах Петра Порошенка на посаді, або ж намагаються зняти з нього відповідальність за провали та невдачі. Наприклад, угода про безвіз із ЄС — це результат мудрої міжнародної політики, котру провадить Порошенко, для якого дипломатія — природна стихія. Водночас постійні, але в попередні роки невиконувани обіцянки запровадити безвіз є наслідком дій Росії, що постійно намагається вставляти палиці в колеса, й аж ніяк не внутрішніх проблем України. У такому ключі порохоботи коментують й інші теми. Теоретично це формує необхідні для влади акценти в інформаційному полі. Також є припущення, що порохоботів використовують для цькування опонентів, проте неспростовних доказів цього немає.

Частково використання порохоботів тільки в найважливіші для влади моменти для формування в аудиторії відповідного погляду на ту чи іншу подію доводить уже згадувана статистика Google Trends. Сплеск цікавості до терміна в серпні два роки поспіль можна пояснити роковинами подій в Іловайську. Саме Іловайська трагедія стала найбільшою поразкою України за часів президента Порошенка, тому не дивно, що в серпневі дні спостерігається активізація міфічних або реальних порохоботів.

Водночас в Україні точно є категорія людей, для яких жодні справжні докази існування порохоботів не потрібні. Для них усе зрозуміло без доказів, а часто й усупереч їм. Найчастіше їх називають зрадофілами, хоча в жодному словнику визначення цього терміна досі немає. У Google Trends узагалі не можна перевірити частоту вживання цього слова в пошукових запитах. Вочевидь, українців наразі мало цікавить згаданий термін. Водночас певні висновки можна зробити, простеживши вживання термінів «перемога» і «зрада». Тут «перемога» очікувано перемагає «зраду». Щоправда, лівова частка запитів припадає на «кінотеатр перемога», тому статистика бачиться дещо інакшою, а позиції «зради» в головах українців — куди сильнішими.

Зрадофіли не об'єднані політичною ідеєю або цінностями, однак точно знають, що в Україні: а) все змінюється тільки на гірше; б) змінити такий хід справ неможливо, адже це буде порушенням пункту а. Парадоксально, але скласти єдиний список, за яким можна визначити належність користувача до порохобота або зрадофіла, нереально. Тут усе вирішують нюанси. Об'єднує обидві категорії персона українського президента та ставлення до тих чи інших його кроків. Усе ж такі можна спробувати згрупувати головні докори зрадофілів на адресу Порошенка в кілька блоків.

Передусім варто згадати неоголошення в Україні воєнного стану після окупації Криму (щоправда, Порошенко на той момент ще не був главою держави). З часом цей аргумент стали формулю-

вати як «назвати війну війною». З перших днів президентства Порошенка в соцмережах різко розкритикували позицію офіційного Києва щодо російської агресії. Йдеться про оголошення анти-терористичної операції замість війни проти РФ. За словами критиків такого рішення, це призвело до того, що на частині населення бойові дії ніяк не позначилися та що їхнє життя не зазнало прин-

**МОДЕЛЬ РОБОТИ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИКІВ
ІЗ СОЦМЕРЕЖАМИ ВІДРІЗНЯЄТЬСЯ ВІД МОДЕЛІ
РОБОТИ РОСІЙСЬКИХ: В УКРАЇНІ ПОКЛАДАЮТЬСЯ
НЕ ТАК НА МЕРЕЖІ БОТІВ, ЯК НА ПІДКУП ТАК ЗВАНИХ
ЛОМІВ — ЛІДЕРІВ СУСПІЛЬНОЇ ДУМКИ**

ципових змін. Із цього першого закиду згодом постала низка інших: щодо невиконаної обіцянки Порошенка закінчити АТО «за лічені години», подальшої присутності російського бізнесу в Україні та торгівлі з окупантами, постійних втрат українських військових на Донбасі, а також наслідків операцій під Іловайськом та Дебальцевим.

Цікаво, що деякі користувачі могли спочатку обурюватися неоголошенням воєнного стану, а потім висловлювати невдоволення з приводу блокування російських соцмереж. Наприклад, у цьому відзначилися адміністратори відомої групи «ВКонтакте» «Ми — патріоти України», які свого часу публікували відеозвернення політиків на тему запровадження воєнного стану, а потім рекомендації щодо обходу блокування соцмереж та звинувачення влади в цензурі.

Наступний стандартний пункт — мінські угоди. Користувачі інтернету не раз дорікали президентові домовленостями, які було підписано в лютому 2015 року в столиці Білорусі. Зрадофілів з-поміж інших вирізняють версії від «свідомої зради президентом інтересів України» до «наявності секретних угод із Владіміром Путіним».

Бізнес Порошенка — чи не основний докір у соцмережах на адресу глави держави. Досі обіцянка продати власний бізнес не виконана і, зважаючи на останні дії та слова президента, такою й залишиться. Найвідоміші активи й сьогодні в його руках. Передусім ідеться про «5 канал» та ROSHEN. «Сліпий траст», в управлінні якого Порошенко

віддав свій кондитерський бізнес, сам по собі став мемом. Водночас із цього списку нещодавно випала фабрика ROSHEN у Липецьку, якою Петро Порошенко вже не володіє. На появу цієї новини мережа відгукнулася неабиякою кількістю жартів на зразок «чорний день для всіх зрадофілів».

Чи не найбільш дражлива тема, яка водночас є показником рівня освіченості та упередженості багатьох українців, — етнічне коріння президента. Прізвище Вальцман давно покинуло тісний світ інтернету й стало відомим ледь не кожному українцю. Коріння теорії, згідно з якою справжнє прізвище президента Вальцман, відновити вже неможливо. За найпоширенішою версією, батько президента Олексій при народженні дістав прізвище Вальцман, а українське взяв уже під час одруження. Мовляв, саме під прізвищем Вальцман той відбував покарання у виправному закладі за радянських часів. При цьому теза про «Порошенка-Вальцмана» (саме так слід починати допис у Facebook справжньому адептові теорії) не має жодного доказу. Також прихильники теорії не пояснюють, чому це погано, навіть якби було правдою. Не вплинуло на поширення чуток навіть те, що в тих самих соцмережах гуляє картка арештанта Порошенка Олексія Івановича, де жодним словом не згадано ніякого Вальцмана. Міф транслюють навіть політики. Зокрема, у березні в телеєфірі про це заявили нардепи Надія Савченко та Семен Семенченко.

Традиція шукати єврейське коріння українських політиків почалася задовго до обрання Порошенка президентом. Зокрема, на цьому акцентували й щодо колишніх прем'єрів та кандидатів у президенти Арсенія Яценюка та Юлії Тимошенко. Інше питання, чому українці зосереджуються на пошуку саме єврейського походження можливо-владців. Як мінімум тут можна розгледіти ознаки банальної ксенофобії.

Чергова важлива тема, яку невтомно обговорюють у соцмережах, — друзі Порошенка, котрі досі не сидять. Грунтується вона на припущенні, що президент створює власний клан. На відміну від попереднього пункту цей має бодай якийсь підтвердження. Особливий ролі Ігоря Кононенка та Олександра Грановського в стосунках із Порошенком присвячені цілі журналістські розслідування. Однак від початку цю історію неабияк підживив сам президент, вказавши журналістам напрямок для розшуків. Зле пожартувало з Порошенком чи то його справжнє захоплення політикою сінгапурського лідера Лі Куан Ю, чи то примха спічрайтерів. Усім відому фразу президент виголосив у червні 2014-го, одразу після свого обрання, представляючи у Верховній Раді генерального прокурора Віталія Ярему: «Як напутне і символічне побажання моя улюблена цитата автора сінгапурського дива Лі Куан Ю: «Як почати боротьбу з корупцією? Почніть із того, що треба посадити трьох своїх друзів. Ви точно знаєте за що, вони знають за що, і народ вам повірить».

Відтоді минуло три роки, а «посадити трьох друзів» досі лишається чи не головним мемом епохи Порошенка, позбутися якого президентові виявилось складніше, ніж фабрики в Липецьку. ■

Місія нездійсненна

Чого досяг Дональд Трамп на Близькому Сході?

Енергія боротьби. Американський президент з іншими лідерами на екскурсії Міжнародним центром протидії екстремистській ідеології в Ер-Ріяді. Тим часом Саудівська Аравія витрачає мільярди доларів на поширення свого ультраконсервативного різновиду ісламу

Коли Дональд Трамп вирушав у свою першу в ролі президента закордонну поїздку до найбільш нестабільного й небезпечного у світі регіону, деякі оглядачі занепокоїлися. Проте виявилось, що близькосхідний етап дев'ятиденного першого турне Трампа став поки що одним із найспокійніших періодів його президентства. Утім, зближенням із Саудівською Аравією та сунітами, а також віддаленням від Ірану й шиїтів американський президент не розрядив, а тільки збільшив напруженість у цьому багатостраждальному регіоні.

В Ер-Ріяді, куди Трамп прибув 20 травня, він спробував перезавантажити відносини з мусульманським світом, що стали дуже напруженими через його ісламофобську риторику. «Думаю, іслам ненавидить нас», — сказав він торік, закликавши до тотальної заборони на в'їзд до США для мусульман. Але у промові 21 травня Трамп заявив, що протистояння екстремізму — це «боротьба між добром і злом», а не «між різними релігіями». Поклавши вину за більшість проблем регіону на тероризм, він закликів присутніх на зустрічі лідерів мусульман-сунітів вигнати екстремістів. «Проженіть їх», — повторив він п'ять разів.

© 2017 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

Цей заклик було сприйнято на «ура». Слухачі (переважно автократи й диктатори) розсипались у лестощах. «Ви унікальна особистість, здатна зробити неможливе», — сказав єгипетський президент Абдель Фаттаг аль-Сісі. «Згоден», — відповів Трамп, настроїв якому могли підняти велетенські його ж такі портрети, розвішані господарями по всьому Ер-Ріяду. Він дав зрозуміти, що на відміну від свого попередника не тиснутиме на арабських лідерів у таких питаннях, як права людини, якщо тільки вони дійдуть згоди стосовно безпеки й торгівлі. «Ми тут не для того, щоб читати лекції», — сказав він.

Трамп оголосив про продаж Саудівській Аравії військового обладнання на \$110 млрд, відкриття в Ер-Ріяді нового центру для боротьби з екстремистською ідеологією і ще одного, який боротиметься проти фінансування терористів. Але за усмішками ховалася напруженість. Королівство, яке Трамп колись назвав «найбільшим у світі спонсором тероризму», витрачає мільярди доларів на поширення свого ультраконсервативного різновиду ісламу. Хтось вважає стратегію Трампа короткозорою: арабські автократи пропонують стабільність,

«але тільки завдяки жорсткому придушенню незгодних, чие обурення зрештою породжує нових терористів», каже Мустафа Акйоль з американського Коледжу Веллслі.

Трамп догодив господарям зустрічі. Але при цьому й посилив міжконфесійну напруженість, звинувативши їхнього суперника — Іран — у більшості проблем регіону. «Від Лівану до Іраку та Ємену Іран фінансує, озброює і навчає терористів, бойовиків та інші екстремістські угруповання, які сіють руйнування і хаос у регіоні», — сказав президент. Значною мірою ця критика обґрунтована, але факт залишається фактом: більшість джихадистів на Близькому Сході — суніти, а не шіїти. Крім того, коли Трамп відвідував Ер-Ріяд, іранці переобирали президентом відносно поміркованого Гасана Ругані. «Іран відразу після реальних виборів розкритикований [Трампом] у тому багаторічній демократії та поміркованості», — написав міністр закордонних справ Ірану в Twitter, натякаючи на Саудівську Аравію.

Багато в чому візит Трампа до Ер-Ріяду відображає спробу відмежуватися від зовнішньої політики Барака Обами, який 2015 року домовився з Іраном за президентства Ругані про обмеження ядерної програми в обмін на зняття санкцій. Така переорієнтація не сподобалася саудитам, які влаштували Обамі прохолодний прийом під час його останнього візиту до королівства. Трампа, навпаки, король Салман зустрів пишною процесією з танцями, шаблями й загадковою світною кулею.

Проте реально змінилося менше, ніж може здаватися. Трамп поки що не розірвав ядерного договору з Іраном, який раніше називав «найгіршою угодою в історії», але який, за словами його Адміністрації, Тегеран виконує. Перед самим прильотом до Ер-Ріяду він скасував (окремі) санкції проти Ірану. А ще, як і Обама, Трамп заявив, що уникатиме «раптових втручань» у справи регіону. Значна частина контрактів на продаж зброї, якими так пишається Трамп, — це результат перемовин за президентства Обами. Проте останній призупинив дію багатьох пунктів пакета домовленостей, оскільки побоювався, що американською зброєю вбиватимуть цивільне населення в Ємені й що вона може підхльоснути гонку озброєнь з Іраном.

І БІЛЬШЕ НІЧОГО?

22 травня Трамп прибув до Ізраїлю. Ще до інавгурації він говорив про бажання допомогти, за його словами, «абсолютної домовленості» — миру між Ізраїлем та Палестиною. Проте не розкрив подробиць того, як саме це зробити. Під час візиту він не раз згадував на публіці «рішення двох держав», за яким Ізраїль і Палестина мали б визнати одне одного суверенними країнами.

Нічого Трамп не сказав ні про будівництво Ізраїлем поселень на окупованому Західному березі, ні про залізний контроль над життями палестинців там і в Секторі Гази. У Вифлеємі

Трамп повчав главу Палестинської автономії Магмуда Аббаса: «Мир ніколи не зможе вкорінитися там, де насильство толерують, фінансують і навіть винагороджують». У виступах в Єрусалимі він обмежився розпливчастими банальностями про те, як «й ізраїльтяни, й палестинці намагаються дати своїм дітям надію в житті».

Ізраїльські та американські політики стверджували, що на закритих перемовинах президент США наголошував на тому, що має серйозні миротворчі наміри. Але принаймні поки що його, схоже, влаштовує, аби з нюансами обидві сторони розбиралися самі. Багато оглядачів сподівалися (мабуть, наївно) на якісь ознаки посилення тиску на Ізраїль, щоб домогтися компромісів. Трамп ніяк на таке не натякав.

Але він таки зробив одну поступку палестинцям, що, напевно, розчарувала «яструбів» у владній коаліції. Трамп підкреслено ігнорувал прохання фактично визнати суверенітет Ізраїлю над східною частиною Єрусалима (у червні від моменту її захоплення виповнюється 50 років). Ізраїльських політиків не запросили відвідати разом із ним храм Гробу Господнього й Західну стіну Старого міста в Єрусалимі. Не виказав Трамп також наміру виконати свою передвиборчу обіцянку й перенести американське посольство з Тель-Авіва до Єрусалима.

БАГАТО В ЧОМУ ВІЗИТ ТРАМПА ДО ЕР-РІЯДУ ВІДБРАЖАЄ СПРОБУ ВІДМЕЖУВАТИСЯ ВІД ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ОБАМИ, ЯКИЙ 2015 РОКУ ДОМОВИВСЯ З ІРАНОМ ПРО ОБМЕЖЕННЯ ЯДЕРНОЇ ПРОГРАМИ В ОБМІН НА ЗНЯТТЯ САНКЦІЙ

І все-таки в його заявах під час цього короткого (менше ніж доба) візиту було чимало такого, що для Нетаньягу звучало як музика. Він розхвалював «незламний дух» і «здобутки єврейського народу», згадував про «спільні цінності» Ізраїлю та Америки. І пообіцяв: хоча «іранські лідери звично закликають до знищення Ізраїлю, але з Дональдом Дж. Трампом цього не буде. Повірте мені».

В одному з виступів Трамп відійшов від сценарію і протиставив свою підтримку Ізраїлю прохолодному ставленню попередньої Адміністрації. Сказав, що між ними «величезна й чудова різниця». За президентства Обами, незважаючи на його непрості особисті взаємини з Нетаньягу та їхні глибокі розбіжності щодо угоди з Іраном, Ізраїль одержував небувалу за обсягом військову підтримку США і доступ до розвідданих. Але Адміністрація Обами невтомно працювала також над розвитком дипломатичного процесу з палестинцями, хоча й безрезультатно. Щедра похвала й розпливчасті обіцянки Трампа означають, мабуть, що Нетаньягу може розслабитися: тепер опиратися не потрібно. ■

Робота над союзом

Едвард Лукас

НАТО — це не тільки оборона, так само як капіталізм — це не тільки примноження статків. Дональд Трамп не розуміється ні на одному, ні на іншому. Безжалюсті методи з нульовою сумою, до яких він звик у бізнесі, позначилися на його підході до зовнішньої політики. Ворогам США це додає сміливості, а союзників розчаровує. Таким є підсумок першого закордонного візиту президента США, де він улещував Саудівську Аравію і критикував європейських друзів за недостатній внесок у діяльність НАТО.

На практиці ж поки що змінилось мало. Завдяки зятим атлантистам на кшталт міністра оборони США Джеймса Маттіса, радника з національної безпеки Герберта Макмастера та командувача сил США в Європі Бена Годжеса НАТО тримається у формі. Найслабшу точку оборони Альянсу — країни Балтії — укріплюють. В Естонії дислокований контингент під керівництвом Британії, у Латвії та Литві — відповідно Канади та Німеччини. Навіть такі скромні заходи вже суттєво зменшують ризик того, що Росія спробує напасти або заподіяти якоїсь іншої шкоди. Кремль змщує увагу на м'якші цілі (як-от політичні системи старих західних демократій).

СУТЬ НАТО ВИХОЛОЦУЄТЬСЯ. ТРАНСАТЛАНТИЧНІ ВІДНОСИНИ ДЕДАЛІ БІЛЬШЕ НАГАДУЮТЬ ШЛЮБ, У ЯКОМУ ПАРТНЕРИ РОЗЛЮБИЛИ ОДНЕ ОДНОГО

Загальна картина теж, на перший погляд, оптимістична. У країнах НАТО бюджети на оборону вже не зменшуються, а в більшості потроху зростають. Попри розчарування й недоліки в безкінечній війні в Афганістані, європейські союзники США досі шлють своїх синів і дочок на смерть та каліцтва заради справи, яка багатьом видається далекою і непродуманою. А ще ж Європа пообіцяла підтримати боротьбу з «ІД» в Іраку та Сирії. Ніщо не провіщає змін у геополітичних орієнтирах європейців. Емманюель Макрон — атлантист. Ангела Меркель не прагнути витягнути Європу з альянсу зі США. Щоправда, Росія успішно просувається в Італії, що не може не турбувати, а ще є її вибрики на Західних Балканах. Але це подразники, а не катаклізми. Усі країни Європи надалі підтримуватимуть (хоча деякі неохоче) Україну. ЄС працюватиме над енергетичною безпекою. Є навіть ознаки того, що європейці починають протистояти російській інформаційній війні.

Однак суть НАТО вихолощується. Трансатлантичні відносини дедалі більше нагадують шлюб, у якому партнери розлюбили одне одного. Рахунки оплачуються (попри постійні суперечки про те, хто за що платить), будинок і машина в нормальному

стані, діти вчаться, холодильник повний, не бракує регулярних подорожей за кордон. Але бодай одна зі сторін думає, що, якби не цей шлюб, вона все робила б інакше.

У цьому здебільшого, хоч і не повністю, винен Трамп. Час стер пережите колись учасниками Альянсу, що живило його дух. Тільки 90-річні пам'ятають висадку військ у Нормандії 1944-го чи Берлінський повітряний міст 1948-го — події, що засвідчили сміливість та пожертви американців у звільненні Європи. Забуваються і страхи холодної війни про те, що радянська імперія візьме гору або ядерна зброя знищить світ. Навіть спогади про тріумф 1989–1991 років, коли крах комунізму приніс атлантистам найціннішу нагороду — цілісну й вільну Європу, плекає покоління, якому вже за 40. А для двотисячників лідерство США асоціюється з провальними і незаконними війнами, фінансовим капіталізмом, що ледь не перевернув догори дригом світову економіку.

Ставити крапку на трансатлантичному шлюбі рано, але над ним треба попрацювати. Обидві сторони мають знайти час одна для одної, поміркувати над проблемами та помилками, справедливо розподілити домашні обов'язки й швидко вирішити суперечки.

Це не сильні сторони Трампа. На відкритті нової штаб-квартири НАТО він демонстративно не говорив про готовність США виконувати ст. 5 Північно-атлантичного договору. У ній ідеться про колективну оборону. Особливо скандальним такий ляпсус видається з огляду на пам'ятник жертвам теракту 11 вересня 2001 року біля нової штаб-квартири, у зв'язку з якою НАТО звернулося до ст. 5.

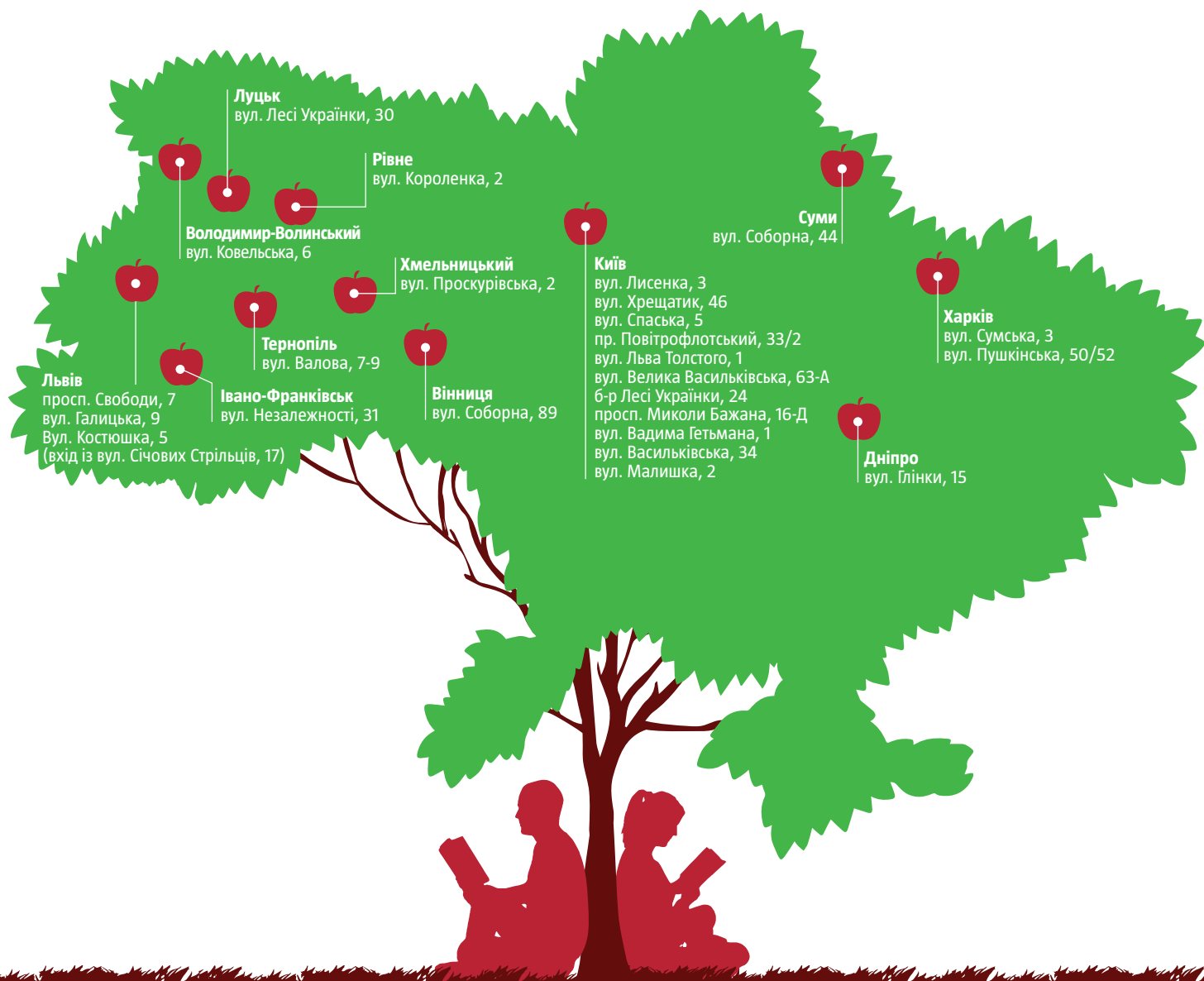
Натомість Трамп погрозово заявив про недостатність фінансових внесків, ба навіть про те, що недодавання 2% ВВП на оборону раніше слід вважати «боргом». Нетерплячість американців можна зрозуміти, коли їм доводиться мати справу зі скупими та бездіяльними союзниками. Але тут потрібні інші підходи. Наприклад, призначати на високі посади в НАТО тільки представників тих країн, що витрачають на оборону достатньо. Слід враховувати, що 2% ВВП — це лиш один із проявів відданості Альянсу. Неабияку роль відіграє те, як витрачаються ці кошти, а також готовність країн відправляти війська в небезпечні місці.

Категоричне ставлення президента США до найдавніших союзників і його груба поведінка (чого лише варто те, як він відштовхнув убік прем'єр-міністра Чорногорії) завдають великої шкоди. Наразі європейська половина трансатлантичного шлюбу, стиснувши зуби, сподівається на краще. У найближчому майбутньому Європа не має інших варіантів військового партнерства. Та коли в шлюбі бракує кохання, то з'являється безліч спокус і партнери готові відступитися від принципів. Іноді шкода така серйозна, що налагодити стосунки неможливо. Якщо так трапиться з НАТО, у програші будуть і американці, і європейці. ■

Едвард Лукас — автор The Economist, старший віце-президент аналітичного центру СЕРА

КНИГАРНЯ

Луцьк
вул. Лесі Українки, 30

Рівне
вул. Короленка, 2

Володимир-Волинський
вул. Ковельська, 6

Хмельницький
вул. Проскурівська, 2

Суми
вул. Соборна, 44

Харків
вул. Сумська, 3
вул. Пушкінська, 50/52

Тернопіль
вул. Валова, 7-9

Вінниця
вул. Соборна, 89

Київ
вул. Лисенка, 3
вул. Хрещатик, 46
вул. Спаська, 5
пр. Повітрофлотський, 33/2
вул. Льва Толстого, 1
вул. Велика Васильківська, 63-А
б-р Лесі Українки, 24
просп. Миколи Бажана, 16-Д
вул. Вадима Гетьмана, 1
вул. Васильківська, 34
вул. Малишка, 2

Дніпро
вул. Глінки, 15

Львів
просп. Свободи, 7
вул. Галицька, 9
Вул. Костюшка, 5
(вхід із вул. Січових Стрільців, 17)

Івано-Франківськ
вул. Незалежності, 31

Чекаємо на вас щодня з 9:00 до 21:00

WWW.BOOK-YE.COM.UA

Над прірвою

Доля президента Бразилії — на волосині

Бразильський президент Мішел Темер в інтерв'ю для одного з видань заявив 22 травня: «Якщо хочуть, то хай скидають мене!». Це вже другий за останній час президент країни, що бореться за те, аби залишитися у своєму кріслі на тлі звинувачень у зловживаннях і низьких рейтингів популярності. Його попередниці Ділмі Руссефф у 2016 році було оголошено імпичмент через технічне порушення закону про державний бюджет. Звинувачення проти Темера набагато серйозніші, але й шанси залишитися президентом у нього можуть бути вищими. Утім, незалежно від того, піде він чи ні, звинувачення проти нього матимуть величезне значення. Удар по його авторитету та впливу загальмує, а може, й уб'є реформи, життєво необхідні для бразильської економіки, яка от-от починає видряпуватися з найгіршої за свою історію рецесії.

Негаразди Темера почалися 17 травня, коли газета O Globo повідомила про аудіозапис, котрий зробив бізнесмен-мільярдер Жослі Батіста й на котрому чути, як Темер дає згоду на оплату мовчання політика, ув'язненого за участь у скандалі з Petrobras. Спочатку скандал стосувався лише згаданої державної нафтової компанії, але згодом вийшов за ці межі. Під час тієї операції поліція зафіксувала, як конгресмен від Темерової Партії бразильського демократич-

ного руху (ПБДР) і колишня права рука президента Родрігу Лоуреш отримує пакет з 500 тис. реалів (\$153 тис.) готівкою. Батіста й один із підлеглих Темера заявили, що президент вимагав й отримував мільйони через такі нерегулярні платежі.

Темер у виступах та інтерв'ю заперечує звинувачення і заявляє про свою невинуватість. Він називає себе жертвою «ідеального злочину», скоєного Батістою, який підставив його в обмін на практично повний імунітет від судового переслідування. Доля Темера в руках судів, його союзників у Конгресі та громадської думки, і кожен із цих елементів може його повалити. Докази проти нього шокують, але вони непереконаливі. І в Темера є сили, яких не було в його невдатної попередниці.

ВИКИНУТИ ЗАПИСИ

Суддя Верховного суду Едсон Факін, який веде процесу над діючими політиками, уповноважив генерального прокурора відкрити кримінальне розслідування проти Темера, Лоуреша та Аесіу Невеша, сенатора від правочентристської Партії бразильської соціал-демократії (ПБСД), якого спіймали в ще одній операції, пов'язаній із Батістою. Проти них незабаром можуть висунути офіційні звинувачення. Адвокати Темера стверджують, що згаданий вище запис «нічого не вартий». У ході дослідження плівки було виявлено 70 «розривів», що може свід-

© 2017 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

чити про маніпуляції із записом. Факін розпорядився провести судову експертизу.

Адвокати президента шукатимуть слабкі місця і в інших доказах, зокрема у свідченнях Батісти та його брата Веслі (вони співвласники холдингу JBS — одного з найбільших експортерів м'яса), даних у межах угоди про визнання винуватості. Деякі із заяв Батісти стосуються порушень, що були ще до президентства Темера. У цих випадках останній має імунітет. Проте юридичні нюанси не допоможуть, якщо він не зможе відмитися від бруду, у який сам же заліз. Коли Жослі Батіста в записі хвалиться, що має двох «ручних» суддів і прокурора, Темер просто бурмоче «супер, супер».

Не менш важливими за докази (а частково й залежними від них) можуть бути політичні розрахунки союзників Темера в Конгресі. Найважливіший його друг — спікер нижньої палати Родрігу Мая. Він дав зрозуміти, що очоче сховає в шухляду дюжину пропозицій імпічменту, які вже подано. Дві партії середнього розміру вийшли з коаліції під проводом ПБДР, але їхні міністри не бажають розлучатися зі своїми кріслами в Кабміні. ПБСД, найбільший партнер по коаліції, схоже, ще не вирішила, що робити.

Вагаються в ній почасті тому, що в Темера немає явного наступника (він був віце-президентом Руссефф, але сам заступника не має). У разі імпічменту або засудження Темера його місце тимчасово посяде Мая. Якщо ж президент остаточно залишить посаду, Конгрес матиме 30 днів на те, щоб обрати наступника до закінчення цього президентського терміну (який минає наприкінці наступного року).

Така людина буде автоматично затаврована виборами в Конгресі, що погруз у корупції. Кожен політик, здатний провести реформи через законодавчі збори, як-от Мая, або вже перебуває під слідством, або незабаром потрапить під нього. Інші кандидати на наступників — авторитетна головна суддя Верховного суду Кармен Лусія і міністр фінансів Енріке Мейреллеш, чий розум і проникливість підходять для президентської роботи. Однак Лусія не політик, а Мейреллеш був головою холдингової компанії Батісти J&F.

Еліта не ненавидить Темера, на відміну від Руссефф. Керівники бізнесу знають, що вони дуже зацікавлені в продовженні його політики, особливо в перегляді пенсійної системи та реформі негнучкого трудового законодавства. Мейреллеш зараз визнає, що реформи загальмуються. Після оприлюднення записів Батісти фондовий ринок обвалився, а торги призупинилися. 22 травня агенція S&P попередила, що може знизити кредитний рейтинг Бразилії.

Окрім того, Темер викликає менше пристрастей серед виборців середнього класу, ніж Руссефф. Протести забезпечених міських жителів у 2015 і 2016 роках, обурених скандалом із Petrobras, допомогли вигнати Руссефф із посади президента. Та все ж ці люди не бажають разом із лівими критикувати Темера за проринкові реформи. На акції проти нього 21 травня вийшло небагато демонстрантів. Після того як протестувальники підпалили будівлю міністерства у Бразилія 24 травня, учасників може ще попеншати.

Остаточним арбітром президентового майбутнього може стати виборчий трибунал. Велика час-

тина грошей, які щедро роздавали Petrobras, JBS та інші, могла піти на фінансування виборів Руссефф і Темера у 2014 році. 6 червня трибунал почне слухання з приводу потенційного скасування результатів. Донедавна оглядачі сумнівалися, що трибунал захоче піти на такий крок і ризикнути стабільністю країни. Але зараз політично підковані судді трибу-

НЕЗАЛЕЖНО ВІД ТОГО, ПІДЕ МІШЕЛ ТЕМЕР ЧИ ЗАЛИШИТЬСЯ НА ПОСАДІ, УДАР ПО ЙОГО АВТОРИТЕТУ І ВПЛИВУ ЗАГАЛЬМУЄ НЕОБХІДНІ РЕФОРМИ ДЛЯ БРАЗИЛЬСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ, ЯКА ОТ-ОТ ПОЧИНАЄ ВИДРЯПУВАТИСЯ З НАЙГІРШОЇ РЕЦЕСІЇ

налу можуть вважати, що подальше перебування Темера на посаді — ще більша загроза. За деякими повідомленнями, ПБСД намагається полегшити собі процес ухвалення рішення й домовляється щодо наступника Темера. Серед кандидатів найчастіше називають колишнього міністра оборони Нельсона Жобіма та розсудливого сенатора від ПБСД із штату Сеара Тассо Жерейссаті.

Темер міг би уповільнити розвиток подій, якби подав апеляцію на рішення трибуналу. Втім, якщо союзники повернуться проти нього, його рішучість може розвіятися. ■

Київ, вул. Софіївська, 8
 veteranopizza.com
 тел: +38 (096) 725-02-02

ПРАЦЮЄМО З 11:00 ДО 23:00

ФОТО: РОМАН СВЕРДАЧ

Джошуа Такер:

«Значущість використання Трампом Twitter в тому, що через свій акаунт може формувати меседжі, які з'являтимуться в ЗМІ»

Спілкувалася
Ганна Трегуб

Тиждень поспілкувався з професором Нью-Йоркського університету про те, як соцмережі впливають на політичну поведінку громадян, як залучаються до протестних рухів і як Twitter та Facebook змінили специфіку виборчих перегонів у США та європейських країнах.

Чому нині важливо сприймати політику не суто з погляду політології, а й у контексті зміни поведінки та відносин, тобто з психологічного погляду? Як, чому й коли соціальні медіа впливають на свідомість і мотивацію громадянина брати участь у політичному житті?

—Справді, психологи та соціологи багато думають над детермінантами ставлення, зокрема ставлення особи до політики. У політології є ніша, що називається «політична поведінка», саме її стосуються мої студії. Багато політологів досліджує еліти: президентів, військових або законодавців, а от згадана царина намагається зрозуміти, як із політикою взаємодіють звичайні люди. У розвинених демократіях (і навіть у нових демократіях або напівавторитарних режимах) найпоширенішим способом взаємодії

громадян із політикою є голосування. У країнах, де вибори поширені менше або не є змагальними, політична поведінка громадян може проявлятися у протестах, хоча ми, звичайно, цікавимося й тим, чому люди протестують у демократичних країнах. Крім того, дослідники політичної поведінки також вивчають, як саме громадяни формують свою думку з тих чи інших політичних питань.

Психологи намагаються дізнатися, чому ставлення людини до явища або речі лишається незмінним протягом тривалого часу й чому воно зрештою таки може змінитися. Натомість політологи зазвичай більше зосереджені на чинниках, які визначають це ставлення, тобто чому різні громадяни мають різні погляди на політичні питання. Предметом мого попереднього дослідження було ставлення до ЄС у Східній Європі до вступу в цю політичну спілку. Охопило воно 10 країн до і після вступу в ЄС, використовувалися дані за 1990-ті й 2000-ні роки. Висновки такі: люди, які досягли економічного успіху в процесі переходу, охочіше підтримували вступ до Євросоюзу. Ті, хто зазнав економічних втрат, були менш схильні

підтримувати його. Певна іронія полягає в тому, що дехто з тих невдач згодом, після вступу їхньої країни до ЄС, виграв від сільськогосподарських субсидій. І як політолог я хотів зрозуміти, чому деякі люди підтримували членство в Євросоюзі, а інші були проти.

В одній зі своїх статей ви назвали Євромайдан першим справді вдалим масовим протестом, який відбувся завдяки соціальним мережам. Якою мірою це відповідає дійсності?

— Уточню: я не стверджував, що інші чинники не мають значення, тому що під час Революції гідності відбувалося багато подій і було багато різних чинників, які спонукали людей вийти на вулиці. Для нас важливо було відповісти на твердження, яке ставило під сумнів важливість соціальних медіа під час попередніх протестів. Наприклад, події в Молдові швидко охрестили Twitter-революцією, тому що люди під час протестів використовували соціальні медіа, хоча на той момент це було досить-таки новим явищем. Проте були й ті, хто вважав, що називати ці події Twitter-революцією не можна, бо в Молдові тоді мало хто мав сторінки в згаданій соцмережі.

Потім трапилася Арабська весна. Відео цих подій англійською мовою, які показувала «Аль-Джазіра» в реальному часі, відіграло, як на мене, вирішальну роль. Комунікація учасників у режимі реального часу, яка частково відбувалася у Facebook, а частково у Twitter, посприяла тому, що Арабську весну почали називати революцією соціальних медіа. На поверхню цю назву підняли вчені. Дехто вказує на те, що твітів про Арабську весну було небагато й що чимало з них англійською мовою. Тому, якщо це були лише дописи ВВС про згадану революцію у Twitter, якими обмінювалися західні обивателі, як це реально могло вплинути на фактичний конфлікт на вулицях арабських міст?

На нашу думку, соціальні медіа мають вирішальне значення, зокрема, тому, що привертають більшу увагу міжнародної спільноти до подій, які раніше не обов'язково підхоплювалися тими самими ЗМІ. Нерідко протестувальники твітять англійською, бо хочуть, щоб люди, які живуть за кордоном, поширювали ці повідомлення, а закордонні медіа висвітлювали їх і в результаті до події було прикуто більше міжнародної уваги.

Далі були масові протести в стамбульському парку Гезі (епіцентр подій — площа Таксим 2013 року. — Ред.) і Євромайдан. Ми зібрали величезний масив даних від користувачів Twitter. Під час подій у Туреччині була просто феноменальна кількість твітів. Дуже багато повідомлень із хештегом #Gezipark поширювали в Туреччині турецькою мовою. Ми намагалися змоделювати, що з цього всього мало більше шансів на перепост, і виявили: що ближче особа, яка має достатньо фоловерів, до Гезі, то вища ймовірність того, що її допис поширять чи процитують, вважаючи інформацію актуальною.

Довести, що соцмережі справді мали вплив на згадані події, дуже важко. Тому в межах нашого дослідження ми почали, так би мовити, зворотний аналіз, намагаючись знайти критерії, які давали підстави припустити, що використання соціальних медіа насправді не впливає на протести. Якщо ж ці критерії виявлялися недійсними, підстав стверджу-

Джошуа Такер — професор Нью-Йоркського університету, провідний експерт із виборів і соціальних мереж. Редактор Monkey Cage Blog, одного з найвпливовіших блогів на The Washington Post. Співзасновник лабораторії у Нью-Йоркському університеті, яка вивчає функціонування соціальних мереж та їхній вплив на вибори, протестні рухи та політичні події.

вати, що соцмережі не впливають на протести, було менше.

Наші критерії були такими: використання соцмереж має давати змогу відстежувати події та їх розвиток у режимі реального часу, у них обговорюються пов'язані з протестом моменти. Також ми враховували кількість дописів у соцмережах мовою країни протесту з акаунтів у цій країні. Ще одним важливим індикатором були результати опитування, коли на запитання, чому ви брали участь у протестах, респонденти відповідають, що дізналися про них із соцмереж.

Якщо нічого з названого не зафіксовано, з'являються серйозні підстави стверджувати, що соцмережі жодним чином на нас не впливають. І навпаки, якщо всі згадані критерії дійсні, казати, що соцмережі не мають значення, не можна. Ми дослідили дані соціальних мереж як із Гезі парку, так і з Євромайдану й виявили, що вони підпадають під усі згадані критерії. Маємо багато твітів із країни, у якій відбувався протест, її рідною мовою. Активність у Twitter справді відстежувала все, що відбувалося, у режимі реального часу. Крім того, за результатами опитування, проведеного Ольгою Онух, до 50% респондентів дізналося про протести в Україні від друзів у Facebook або з інших соціальних мереж, як-от «ВКонтакте».

Інший важливий критерій: соцмережі мають використовуватися для організації протестних рухів. Ми мали знайти докази цього. Якщо проаналізувати використання їх під час Євромайдану, неважко побачити, що було створено Facebook-сторінки, зокрема, для забезпечення лікарень, для допомоги людям, які прибули до Києва з регіонів. Щось подібне було під час Помаранчевої революції, але тоді все відбувалося за допомогою sms. Головною сторінкою Євромайдану була сторінка у Facebook із тоннами інформації, але окрім неї було й багато інших.

Ще одна цікава річ: в Україні Twitter до Революції гідності був не дуже поширеним, на відміну від тієї-таки Туреччини. З Гезі надходила велетенська кількість твітів, значно більше, ніж із Євромайдану. Проте з розвитком подій на Євромайдані у Twitter з'явилося багато нових українських акаунтів. Я не певен, але, зважаючи на кількість хештегів у Twitter, здається, українці створювали нові сторінки в цій соцмережі для обговорення та вивчення інформації про протести 2013–2014 років.

Чи є зв'язок між активністю соцмереж під час Євромайдану й постановом потужного волонтерського руху в Україні з початком російсько-української війни у 2014 році?

— Співавторка мого дослідження Меган Мецгер, опитуючи людей у Києві, знайшла багато тих, хто саме так і вважає. Частина груп у Facebook, що були створені для організації Євромайдану, пере-

Повну версію
читайте на сайті
tyzhden.ua

профілювалася на надання допомоги людям на Донбасі, збір коштів, координацію та організацію поставок продовольства або обладнання на фронт тощо. Це цікаво, зокрема, і для широкої групи дослідників соцмереж. Річ у тім, що серед тих, хто вивчає протестні рухи, точилися активні дебати про реальний довгостроковий позитивний вплив соціальних медіа на успіх протестного руху. Я думаю, сьогодні вже всі згодні, що соцмережі є складовою більшої частини протестів.

Одна група дослідників пропонує таке твердження: соцмережі полегшують організацію протестів, але через них складніше підтримувати тривалий протестний рух. Зазвичай організація протестного руху пов'язана з особистими зустрічами його ініціаторів. Оскільки на це потрібно більше часу й зусиль, виникають міцні зв'язки між групами демонстрантів і відповідно рух є стійкішим. Натомість соцмережі спрощують організацію протестів, виключаючи тривалі періоди їх планування, але можуть негативно позначитися на їхньому довгостроковому успіху.

СОЦІАЛЬНІ МЕДІА МАЮТЬ ВИРІШАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ. ЗОКРЕМА, ТОМУ, ЩО ПРИВЕРТАЮТЬ БІЛЬШУ УВАГУ МІЖНАРОДНОЇ СПІЛЬНОТИ ДО ПОДІЙ, ЯКІ РАНІШЕ НЕ ОБОВ'ЯЗКОВО ПІДХОПЛЮВАЛИСЯ ТИМИ САМИМИ ЗМІ

Такі аргументи лунали у випадку Occupy Wall Street («Захопи Волл-стрит») у США. Україна, однак, є цікавим контрприкладом, тому що деякі інтернет-спільноти, що сформувалися довкола Євромайдану, досі існують. Таким чином, протест у вашій країні не розчинився, але так чи інакше привів до реальних змін після Революції гідності.

Крім того, соцмережі дають змогу змінювати географічні кордони. У США дуже багато журналістів «висять» у Twitter. Тому, коли ви розміщуєте інформацію в цій соцмережі, її можуть побачити журналісти. Це дуже відрізняється від того, як було раніше.

Наше дослідження показало, що важливе значення для поширення інформації про протестні рухи можуть мати не лише міцні, а й слабкі зв'язки. Повідомлення від ядра протестувальників надзвичайно посилюються в потоці обміну цією інформацією людьми, які мають слабкі зв'язки з особами в центрі протесту. Наприклад, якщо ви бачите повідомлення про вуличний протест на якомусь флаєрі або про це каже вам ваш друг у Facebook. Останнє повідомлення, ймовірно, більше вплине на рішення взяти участь у протесті. Інформація може бути однаковою, проте надходить вона від людини, з якою ви вже перебуваєте в певних онлайн-відносинах, а отже, бодай трохи знаєте її. Джерело інформації на флаєрі буде менш переконливим аргументом для вас.

Крім того, якщо бачите, що допис про протест уже вродило 5 тис. осіб, це також для вас цінна інформація. У соціальних науках рішення про приєднання до акції протесту часто розглядається з погляду шкоди і вигід. Для потенційних учасників акції ціна їхніх дій — можливе покарання за участь.

Що більше людей бере участь у протесті, то менша ймовірність того, що шкоди зазнаєте особисто ви. Тобто ймовірність бути заарештованим набагато менша, коли протестує 300 тис. людей, а не 300.

На президентських виборах у США 2016 року Дональд Трамп скористався всіма вигодами від використання соцмереж під час виборчої кампанії. На вашу думку, чи побачимо ми в найближчому майбутньому європейські та американські вибори із застосуванням тих самих технологій? Як такі практики можуть змінити політичний спосіб спілкування?

— Пам'ятаймо, що до Трампа успішно використовував Facebook у 2008 році Обама, але не для того, щоб спілкуватися, як це робив нинішній президент США, а радше щоб організувати своїх прихильників. Перша виборча кампанія Обама була неймовірно новаторською з погляду збору грошей, мотивування людей приходити на виборчі дільниці, мікроадресності тощо.

Значущість використання Трампом Twitter, на мою думку, не в тому, що він безпосередньо спілкується зі своїми прибічниками, оминаючи ЗМІ, а в тому, що через свій акаунт може формувати меседжі, які з'являтимуться в ЗМІ. Коли Трамп пише щось у Twitter, це неминуче з'являється в The New York Times або The Washington Post. Про нинішнього президента США можна говорити й думати що завгодно, але він, безумовно, майстерно використовує соцмережі для впливу на висвітлення новин у мейнстрімних ЗМІ.

Наскільки засоби масової інформації можуть конкурувати із соцмережами?

— Кожен кандидат, який бере участь у виборчій кампанії, має сторінки в соціальних мережах, але не всі з них можуть з певністю претендувати на висвітлення в новинах національного рівня. Твіти Трампа дуже впливають на те, що пишуть авторитетні ЗМІ. Інші ж кандидати, зокрема на виборах до законодавчих органів або регіональних, можуть мати обмежений вплив на висвітлення новин засобами масової інформації. Їхні твіти й пости у Facebook є одним зі способів агітації. Кандидати хочуть доносити свої меседжі різним групам людей, зокрема, і за допомогою соцмереж. Та це дуже відрізняється від того, що робить у соціальних мережах Трамп.

Ще один спосіб впливу соцмереж на вибори — використання їх кандидатами для цільової реклами під конкретних виборців, такого собі мікротаргетингу. І в цьому кампанія Трампа була надзвичайно успішною. Соцмережі дозволяють надсилання конкретних повідомлень бажаним для вас особам. Таку мікроадресність може підтримувати не тільки Facebook, а й Google та Twitter. З нормативного погляду для політики вона може бути небажаною, оскільки дає змогу кандидатам показувати себе по-різному різним групам. А позитивний її бік полягає в тому, що виборці можуть отримувати інформацію, у якій особисто зацікавлені. Також зростає ймовірність того, що вони взагалі зацікавляться політикою.

Ще одне питання, яке постає в процесі аналізу соцмереж і виборів: чи справді соціальні медіа спрощують поширення дезінформації під час виборчої кампанії? Схоже, на сьогодні це так. ■

Ланцюгова реакція

Чому зливаються велетні хімічної галузі

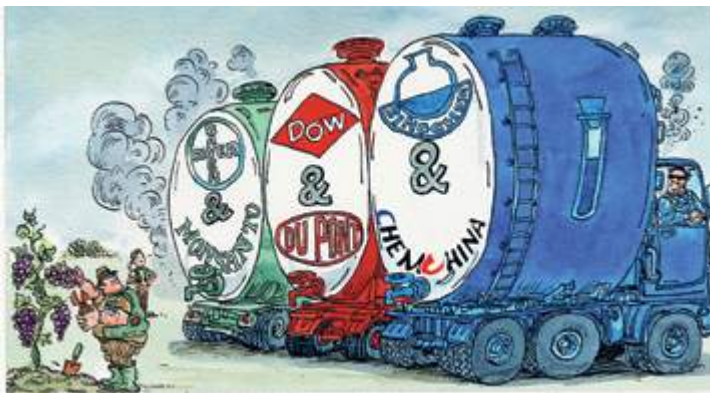
Навесні пагорби Лангедоку в Південній Франції вкриваються зеленим листям винограду. «На допомогу тут приходять хімікати», — ділиться секретом винороб із-під містечка Тюр у Піренеях. Якби їх не було, доводилося б класти під лозу натуральні добрива, полоти кущі вручну. Й те, й інше коштує дорого. Французькі фермери використовують найбільше в Європі хімікатів: самих лише пестицидів 65 тис. т щороку.

Тож низка поглинань, які розглядають у середовищі виробників цих речовин, цікавить навіть найдрібнішого виноградаря. Десятиліття до 2015 року минуло без масштабних об'єднань. А відтоді запропоновано аж три мегазлиття загальною вартістю \$240 млрд. Коли про них оголосили вперше, багато хто сумнівався, що антимонопольні регулятори дозволять такі угоди. Якщо ж усі три відбудуться (а схоже, що станеться саме так), то чотири компанії вироблятимуть 70% усіх пестицидів у світі (нині їх шість).

Перше мегазлиття, про яке повідомили у грудні 2015-го, стосувалося Dow Chemical і DuPont — четвертої та п'ятої у світі за вартістю хімічних фірм. Вартість угоди — \$130 млрд. Це було найбільше в історії злиття в галузі, яке стало каталізатором інших союзів. Протягом року німецький агрохімічний гігант Bayer погодився на злиття з американським виробником насіння Monsanto (вартість угоди \$66 млрд), а китайська ChemChina запропонувала \$43 млрд готівкою за швейцарську біотехнічну фірму Syngenta. ChemChina планує злитися зі своїм місцевим конкурентом Sinochem і створити концерн із доходом у межах \$100 млрд. Пристрасть до злиттів і поглинань уже поширилася з агрохімічного сектору на решту галузі, особливо на «спеціалізовані» компанії, які випускають хімікати для нішевого застосування. 22 травня Clariant і Huntsman, які крім усього іншого роблять домішки до пестицидів, погодилися на злиття на рівних. Вартість угоди — \$14 млрд. Американський виробник PPG, що спеціалізується на лакофарбовій продукції, пропонує за свого нідерландського конкурента AkzoNobel, який випускає фарбу Dulux, іще більше. 24 травня виробники промислових газів Praxair та Linde узгодили умови злиття на рівних вартістю \$70 млрд.

Головним поштовхом стало різке сповільнення зростання попиту на всі типи хімікатів, як каже фінансовий директор банку Citigroup П. Дж. Джувекар. У 2000-х продажі додавали 6–7% щороку. За останній рік динаміка в галузі становила тільки 2%, а попит у Китаї був дуже слабким. Керівництво сподівається зменшити затрати завдяки масштабам.

Іще один чинник, за словами головного виконавчого директора німецького хімічного гіганта BASF Курта Бока, — це захмарна вартість розробки й випробування нових хімікатів. У середньому розробити нову активну речовину нині в Європі коштує понад \$500 млн (\$150 млн у 1995 році). Здебільшого видатки йдуть на перевірку безпечності. За той самий пе-

ріод кількість потенційних компонентів, які потрібно синтезувати й випробувати для кожної нової речовини, щоб переконатися, чи не шкідлива вона, зростає від 50 тис. до понад 140 тис. Процес може зайняти десяток років. Щоб дозволити собі довші й витратніші цикли розробки, компанії повинні мати достатній запас фінансів для одночасного запуску численніших проектів. З огляду на суворіше регулювання на території ЄС зменшилося число пестицидів, дозволених для використання фермерами, від майже 1 тис. на початку 1990-х до близько 400 сьогодні, як зазначає Роберт де Грефф, консультант із торгової групи «Організація європейських землевласників». Якщо масштаби дадуть фірмам змогу інвестувати більше в розробку нових продуктів, члени його асоціації це лише підтримають.

Але фермери також бояться. Вони не хочуть опинитися у залежності від однієї компанії, яка виробляє і насіння, і хімікати. В усіх трьох мегазлиттях беруть участь фірми, одна з яких займається насінням, а друга — сільськогосподарськими хімікатами. Президент Американської національної спілки фермерів Роджер Джонсон каже, що її членів не влаштує жодне із цих злиттів. Він побоюється, що тісна консолідація означатиме ще й інше: виробники хімікатів можуть підняти ціни й менш активно розробляти нові продукти. Усі злиття повинні дістати згоду регуляторів. ЄС уже схвалив об'єднання між Dow — DuPont та ChemChina — Syngenta. Bayer веде перемовини з регуляторами щодо Monsanto, й аналітики гадають, що домовленості буде досягнуто.

Гнучка позиція регуляторів, очевидно, стане стимулом для нової активності в цьому напрямку. Легкість, із якою було схвалено придбання компанією ChemChina швейцарської Syngenta, може заохотити й інші фірми Північної Америки до злиттів у майбутньому на західний хімпром. За словами старшого партнера консалтингової агенції McKinsey Флоріана Будде, нинішня низка злиттів — уже колосальних — бачиться лише початком більшої хвилі. Схоже, фермерам іще буде за що потривожитися. ■

Магічна культура чи втрачена цивілізація?

Михайло Якубович

Відсутність єдиного ментального центру, транзитність, гнучка ідентичність, постійний пошук нового обличчя перед світом є визначальними для арабського менталітету

Колись песимістичний німецький професор Освальд Шпенглер передбачав «падіння Заходу». Так, власне, і називається його відома праця (видана 1918 року). Начебто настане час, коли європейська цивілізація увійде до кризового стану й передасть «естафету» своїм наступникам. Хто ними стане, утім, велике питання. Чимало людей, особливо в «другому» й «третьому» світі, мріє перейняти від європейців та північноамериканців здатність вийти на такий рівень, до якого тягнутиметься весь світ. Поки, наприклад, російські, китайські чи іранські теоретики міркують над тим, як знайти «особливий шлях», населення цих країн робить вибір на користь західних ціннісних орієнтирів. І, хоч би скільки нам говорили про сучасний успіх поза межами Заходу, відомо, що триада капіталізм — лібералізм — демократія — це саме західна ментальна інвестиція, яка за умови дотримання відповідного курсу дає непогані плоди будь-де.

Нині багатьох європейців (і, звісно, українців, які, хоч там що робили вороженьки, дедалі більше асоціюють себе з Європою), утім, хвилює питання про таку цивілізацію чи культуру, як арабська. Взагалі арабськість — це в уявленні багатьох така собі «вітрина» Близького Сходу, адже серед мігрантів на вулицях європейських міст для європейця саме араби — символ ісламу, і деспотизму, і революційності, і пасіонарності, словом, багатьох явищ, що викликають змішані почуття: від остраху до захоплення. Символ неймовірного багатства, недосяжного для багатьох європейців, і водночас крайньої бідності, від якої люди мусять тікати за тисячі кілометрів. Той, хто знайомий із Близьким Сходом краще, знає, що не всі араби — мусульмани, і не всі ті, хто мусульмани, — релігійні й що певна арабськість — це за великим рахунком така сама примарна абстракція, як і європейськість, яку можна знайти десь на іншому континенті, але не знайти в деяких місцях багатолікої Європи. І все ж... що таке Арабський світ і хто такі нинішні араби — примара з минулого чи великий цивілізаційний суперетнос?

ВРАЗЛИВІСТЬ БРАТЕРСТВА

Можна багато годин просидіти над книжками з історії, але факт є фактом: говорити про єдиний арабський народ надзвичайно складно. Так, генетичні дослідження доводять існування спільної гаплогрупи, але в соціальному сенсі араби здавна ділилися на кочових та осілих, а ще більше на різні племена зі своїми мовними, культурними й племінними особли-

востями. І навіть той потужний поштовх, якого задав арабам народжений у самому серці їхнього світу іслам, лише на певний час перетворив їх на політично унітарну масу, яка почала розпадатися вже через кілька десятиліть. Навіть нині, попри те що в політичній риторичі араби говорять про сусідні країни як про «братні» (наприклад, «Міср аш-шакік» — «братній Єгипет», кажуть саудити чи йорданці), вартує це «братство» не більше, ніж наше з росіянами чи білорусами. Особливо у сфері гібридних війн, коли, принаймні, у Ємені прибічники Саудівської Аравії ледь не безпосередньо воюють із силами, лояльними до ОАЕ, а антагоністичних угруповань налічується десятки, якщо не сотні. Розірваний не лише Ємен, а й Лівія, Сирія, Ірак, вибухонебезпечною лишається ситуація в Єгипті, Лівані, навіть у відносно благополучному Бахрейні.

НОВИНИ З ОАЕ ЧИ КАТАРУ ПРО ТЕ, ЯК ДЕСЬ РОЗВИНУЛИ ЧЕРГОВИЙ СТАРТАП ЧИ ПРОІНВЕСТУВАЛИ АЛЬТЕРНАТИВНУ ЕНЕРГЕТИКУ, РІЗКО КОНТРАСТУЮТЬ ІЗ ТИМ, У ЯКИХ УМОВАХ ЖИВЕ «ПЕРЕСІЧНИЙ АРАБ»

У попередньому столітті, звісно, були романтики, які називалися арабськими націоналістами й вірили в міфічну панарабську державу. Зокрема, у 1958–1961 році існувала так звана Об'єднана Арабська Республіка, куди входили Єгипет, Сирія й частково Північний Ємен. Арабські націоналісти, які висували гасло «Релігія — Богу, батьківщина — усім!», пропонували секулярну модель держави, у якій знайдеться місце усім: і мусульманам, і християнам, і представникам інших релігій. Але в 1960-ті, особливо після поразки від Ізраїлю в Шестиденній війні 1967 року, арабський націоналізм втратив перспективу водночас із територіями його протагоністів: Єгипет позбувся Сінаю, Сирія — Голанських висот, Йорданія — Західного берега Йордану. Сінай потім Ізраїль повернув, а от інші території так і лишилися під владою єврейської держави. Хоча, як відомо, кордони між багатьма арабськими державами встановили штучно (як і їхні національні прапори) за панування європейських колонізаторів або вже в постколоніальний період. За винятком глибинних регіонів Аравійського півострова, який перебував під владою османів, а потім, уже в XX столітті, перей-

PHOTO: REUTERS

На різних швидкостях. Попри всі відмінності, невдачі й успіхи, араб із Оману й араб із Марокко все ще знаходять спільну мову, і, незважаючи на внутрішні суперечності, діаспори гуртуються навколо «своїх» так, як інші народи Близького Сходу

шов до Саудівського Королівства, увесь Арабський світ було колонізовано, і спадщина завойовників, особливо французьких, відчувається донині. І навіть арабські націоналісти, хоч би якими наївними вони були, розуміли, що держави, де вони живуть, територіальні, а не національні. Але кордони, навіть встановлені без урахування національної ідентичності, робили своє, і, наприклад, в Арабському світі алжирець («джазаїрі») чітко ідентифікує себе як неподібного на тунісія («тунісі»), марокканця («магрібі») або тим більше єгиптянина («місрі»). Понад те, з'явилися й певні образи стосовно самих «регіональних арабів», коли, наприклад, про вихідців із однієї країни говорять як про працелюбніших, з іншої — як про хитріших і кмітливіших тощо. Великою мірою племінна й патріархальна ідентичність (коли кожне арабське плем'я мало свою характерну особливість) лишилася тільки в глибинних неурбанізованих районах Алжиру, Саудівської Аравії, Оману тощо, де й нині вважається зрадою міжплемінний шлюб, мають авторитет шейхи-очільники племен. Урбанізовані араби, зрозуміло, мислять ширше, хоча й тежеть не єдині у своїх оцінках когось іншого.

ІДЕОЛОГІЯ І ПОЛІТИКА

На місце арабського націоналізму прийшов ісламизм, ідеологи якого ще в 1970-ті й 1980-ті роки критикували секуляризм, матеріалізм, комунізм. Для полеміки мала значення й геополітична боротьба, коли Захід «ставив» саме на ісламістів, а Радянський Союз — на соціалістів. Останні поступово програвали, і нині важко собі уявити, що, наприклад, у 70-ті роки минулого століття ще існувала Комуністична партія Саудівської Аравії. У ті-таки 70-ті країни Перської затоки (самі араби називають її лише «Арабською») й ображаються на європейських топонімістів і картографів) пережили швидко модернізацію, обравши капіталістичну модель розвитку. І навіть якщо в політичному сенсі до лібералізму там далеко, то в рейтингу умов ведення бізнесу ці країни випереджають багато західних. Але не забуваймо, що і емірат Абу-Дабі, і Дубай, і невеликі країни Катар і Бахрейн — це, по суті, міста-держави, які, попри економічний успіх,

охоплюють лише невелику частку населення Близького Сходу (та й то з бонусами передусім для «своїх», тобто осіб з громадянством, прийняти яке іноземцю вже практично неможливо). Новини з ОАЕ чи Катару про те, як десь розвинули черговий стартап чи проінвестували альтернативну енергетику, різко контрастують із тим, у яких умовах живе «пересічний араб»; та й відомо, що ці країни дуже багато вкладають у пропаганду на Заході, зокрема й у медійні проекти на найрейтинговіших телеканалах. Самі араби, які теоретизували на тему Арабського світу як політичної єдності, вирізняються неабияким песимізмом. Цікаво, що йдеться не про мислителів із таких країн, як Сирія, Лівія чи Ірак, а конкретно про авторів зі, здавалося б, успішніших держав. Саудит Абдалла аль-Касімі (1907–1996), який пройшов значну світоглядну еволюцію від апології ваххабізму до радикального атеїзму, чи радше антиатеїзму, «богоборства», написав доволі велику працю «Араби як звуковий феномен». Там він спробував показати, що єднає арабську націю тільки спільна вимова певних звуків, лише сам процес мовлення, який, утім, несе абсолютно різні смисли. Замість того щоб героїзувати минуле, Абдалла аль-Касімі пропагував своєрідні ідеали просвітництва через модернізм, який на зміну арабській гордості приведе до начебто більш раціонального прогресивізму. Подібні думки висловлює й сучасний оманський письменник Сейф ар-Рагбі: «Часто думаю про культурне становище свого рідного Арабського світу. Інколи здається, що цей світ схожий на банду піратів, які, втративши свого човна, уже не мають надії повернутися назад, бо їхній транспорт розбився на друзки. І ось бачиш, як цю банду вражено неврозами, галопінаціями, істериками, такими явищами, де для психологів і тлумачів снів ще роботи непочатий край. Примарне вивидище, інакше не скажеш. Нав'язливі сні того, хто заснув у пустелі чи великому місті, чи це справжній араб, чи освічений, цивілізований сноб із центру міста — немає різниці, оскільки девіації зачіпають і поведінку, і духовне життя, і фізичне... Не думаю, що йдеться про якийсь штучний хаос чи гнів, котрий присипляє здатність критично мислити; насправді ▶

це знецінення людяності людини та її ціннісної спадщини, яке відбувалося поступово й протягом довгого часу, починалося із найнижчих верств суспільства, а далі вже, наче сходою, пішло вгору...»

Коли читаєш ці слова, одразу постають перед очима сюжети із Сирії, Лівії чи Ємену або інших країн, де виробилися стала парадигма насильства, своєрідна культура, що героїзує смерть. І чи не тому організації на зразок «ІДІЛ» (як і те, що називають «ісламським екстремізмом») нині приваблюють відчайдухів із усього світу, зокрема й корінних європейців. Як пише відомий антрополог Олів'є Руа в нещодавно виданій праці «Le Djihad et la mort» («Джихад і смерть»), спостерігаємо не так «радикалізацію ісламу», як «ісламізацію радикалізму», тобто екстремізм, який років 20–30 тому ще міг бути правим чи лівим, нині стає «ісламським». «Швидке розв'язання» глобальних проблем сучасності, які об'єднують ідеологи й практики певних рухів, знаходять широкий відгук у тих, хто починає сприймати світ у чорно-білих кольорах. На жаль, саме арабська молодіжна культура (а Арабський світ статистично молодший, ніж європейський), іде двома крайнощами: або стає носієм європейського секуляризму, дезінтегруючись із власним середовищем, або обирає шлях радикалізму, також відходячи від усталених «традиційних» прочитань ісламу. У цьому контексті мусимо визнати, що Арабський світ стає генератором не дуже здорових орієнтирів: політичне насилля, брак демократії, зневага до прав людини, експлуатація природних ресурсів, слабкий розвиток гуманітарних індустрій. У Катарі, ОАЕ чи Саудівській Аравії є навчальні заклади, що входять до переліку 500 найкращих університетів світу, але в сусідніх арабських країнах досі не подолана неписьменність. Можна багато говорити про екологічну етику ісламу, але якщо поглянути на реальну політику арабських держав у сфері захисту довкілля, то, на жаль, між реальним та бажаним бачимо велику прірву. Те саме стосується й корупції, й інших соціальних проблем (за опитуваннями, проведеними в 2016 році американською фірмою Penn Schoen Berland, більш ніж половина арабської молоді вважає, що реальна причина виникнення «ІДІЛ» — безробіття серед молодих людей).

У ЗАТІНКУ СУЧАСНИХ ЗАГРОЗ

На сьогодні навіть ті кілька міжнародних організацій, які об'єднують країни Арабського світу (наприклад, Ліга арабських держав), не спроможні розв'язати суперечності, що виникли між багатьма країнами-членами. Більш-менш дієвим інструментом є лише така «спілка багатих», як Рада співробітництва арабських держав Перської затоки, куди входять насамперед «нафтокраїї», але, приміром, амбітні плани запровадити спільну валюту ще й досі не спрацювали. Лише у світлі останніх загроз почалася дискусія на тему створення «ісламського НАТО» (передусім за участю країн Затоки), але питання з координацією залишатиметься відкритим, оскільки жодна з арабських монархій не бажає поступитися частиною свого суверенітету та й, що відомо історично, будь-яка потреба в допомозі розглядається в східній політичній культурі як слабкість.

Багато нині говорять і про межі Арабського світу, особливо після міграційної кризи 2014–2016 років, коли в одні лише країни ЄС прибуло понад мільйон біженців, із яких левову частку становили сирійці.

Попри те що на тему присутності арабських мігрантів у країнах Заходу вже написано й сказано стільки, що її можна вважати вичерпаною, зрозуміло одне: більшість арабів досі посідають ланку десь на економічній межі середнього класу й незаможних, їхній вплив на так званий decision-making («прийняття рішень») на новій батьківщині дуже слабкий, тим більше в тих, хто ще не набув громадянства. Навіть попри історію успіху окремих вихідців із Арабського світу в Європі, тут маємо або діаспори, зосереджені на собі, або інтегровану/секуляризовану молодь, яка, своєю чергою, намагається прилаштуватися до нових категорій. Навіть арабське в Європі й серед європейців (від кальяно до орієнтальних аксесуарів) — це радше мода на екзотику, ніж зацікавлення змістом.

І все ж таки, попри всі відмінності, невдачі й успіхи, араби залишаються арабами. Арабська мова, поділена на безліч діалектів, і далі розвиває свій літературний стандарт, хай навіть і набираючись неологізмів із європейських мов. Араб із Оману й араб із Марокко все ще знаходять спільну мову, і, попри всі внутрішні суперечності, діаспори гуртуються навколо «своїх» так, як інші народи Близького Сходу. Мабуть, відсутність єдиного ментального центру, транзитність, гнучка ідентичність, постійний пошук нового обличчя перед світом є визначальними

АРАБСЬКА МОЛОДІЖНА КУЛЬТУРА ІДЕ ДВОМА КРАЙНОЩАМИ: АБО СТАЄ НОСІЄМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СЕКУЛЯРИЗМУ, ДЕЗІНТЕГРУЮЧИСЬ ІЗ ВЛАСНИМ СЕРЕДОВИЩЕМ, АБО ОБИРАЄ ШЛЯХ РАДИКАЛІЗМУ, ВІДХОДЯЧИ ВІД «ТРАДИЦІЙНИХ» ПРОЧИТАНЬ ІСЛАМУ

для арабського менталітету, це те, що сформувалося в близькосхідних пустелях ще в далеку добу біблійних і коранічних Авраама, Ісмаїла та їхніх нащадків. Хоч як романтично ці тези звучали, якщо поглянути на сучасне арабське мистецтво, літературу, музику, живопис тощо, бачимо тут пошуки нового простору. Простору, який араби неодмінно заповнюють своїм власним «я». Однак те, чим цей простір заповнено нині, змушує ставити відверті запитання про те, чи може Арабський світ бути іншим, а якщо може, то за яких обставин. Доки «важелі», що регулюють градус напруженості в цій частині світу, спиратимуться на контроль за ринком нафти й боротьбу за військову присутність, в Арабському світі й далі розростатиметься прірва між гламурністю одних і злиденністю інших. Чимось це нагадує історію завоювання Єгипту Наполеоном Бонапартом у 1798 році, коли той, звертаючись до мешканців Олександрії, закликав виступити проти влади мамлюків, посилаючись на те, що Бог дарував усім рівність. Тогочасний єгипетський історик Абдуррагман аль-Джабарті, утім, риторично запитав: яка ж тут може бути рівність, коли одному Бог дає багатство, а іншому — бідність? Прочитання сакральних текстів в економічному аспекті, звісно, відтоді дещо змінилося в бік більш «ринкового», але «рівність», якої прагнуть арабські інтелектуали, все ще вимагає чіткішого розуміння. Проте, як доводить досвід, поки в Арабському світі пануватимуть такі емоції, як нині, його проблеми вирішуватиме західний, а не місцевий розум. ■

Показовий фасад. Нещодавно в Дубаї було презентовано першого у світі робота-поліцейського. Головна місія арабського втілення американського кіногероя — відеофіксація правопорушень

КНИГАРНЯ

5–11 червня чекаємо Вас на таких заходах у Книгарнях «Є»

Київ (вул. Лисенка, 3):

6 червня, 18:30 — Міжнародний проект «Апокаліпсис міста». Ніколай Тойфель (Німеччина). Розмова на тему «Ландшафти пам'яті й колективна пам'ять на німецько-польських прикордонних територіях». Модерує Катаріна Новікова.

7 червня, 18:30 — зустріч із Філіппом Рено (Франція). Розмова на тему «Нові виклики західної демократії». Модерує Валентин Омелянич. Спільно з Французьким інститутом в Україні.

8 червня, 18:30 — зустріч із Жаном-Клодом Казановою (Франція). Розмова на тему «Сучасний стан та майбуття європейського проекту». Модерує Валентин Омелянич. Спільно з Французьким інститутом в Україні.

9 червня, 18:30 — зустріч із Антуаном Гаралоном (Франція). Розмова на тему «Боротьба з корупцією: на західному фронті без змін». Модерує Валентин Омелянич. Спільно з Французьким інститутом в Україні.

10 червня, 18:00 — мультимедійний перформанс-презентація роману Олексія Жупанського «Благослови тебе Боже! Чорний Генсек». Спільно з Видавництвом Жупанського.

Київ (вул. Хрещатик, 46):

5 червня, 18:30 — презентація книжки Марка Грушевського та Зенона Кузелі «Дитина у звичаях і віруваннях українського народу». Учасники: Ірина Ігнатенко, Ігор Гирич, Микола Кучеренко. Спільно з видавництвом «Інтелектуальна книга».

10 червня, 16:00 — дитяча субота для дітей молодшого шкільного віку. Читання книжки «Улюблені вірші» (видавництво «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА»), виготовлення сувенірів власноруч.

Київ (просп. Повітрофлотський, 33/2):

10 червня, 11:00 — дитяча субота для дітей молодшого шкільного віку. Читання книжки «Улюблені вірші» (видавництво «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА»), виготовлення сувенірів власноруч.

Львів (просп. Свободи, 7):

7 червня, 18:30 — дискусія «Табу на російській соцмережі та інтернет-сервіси: чому (не) схвалюємо?» за участю Анастасії Шибіко, Івана Городиського, Ігоря Фещенка. Модерує Галина Сафроньєва.

8 червня, 18:30 — презентація книжки Дари Корній «Чарівні істоти українського міфу. Духи природи» за участю авторки. Спільно з видавництвом Vivat.

9 червня, 18:00 — презентація книжки Нікі Нікалео «Черешні з коньяком». Спільно з видавництвом «Клуб Сімейного Дозвілля».

Дніпро (вул. Глінки, 15):

8 червня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Потрібно вбити Секала» (режисер Іржі Кржижан, 1998, 109 хв) чеською мовою з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

9 червня, 18:30 — лекція історика Дмитра Архірейського «Махновщина: міфічна та реальна».

Вінниця (вул. Соборна, 89):

7 червня, 18:00 — презентація збірки Леоніда Мосендза «Відплата» за участю упорядника Станіслава Федорчука. Спільно з Українською видавничою спілкою імені Юрія Липи.

8 червня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Потрібно вбити Секала» (режисер Іржі Кржижан, 1998, 109 хв) чеською мовою з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

10 червня, 12:00 — дитяча субота для дітей від 6 років. Майстер-клас зі створення аплікації «Мрії на літо». Спільно з проектом Юлії Білик-Пташинської «Вінниця читає дітям».

Івано-Франківськ (вул. Незалежності, 31):

7 червня, 18:00 — презентація книжки Ірини Червінської «Світи і лабіринти». Спільно з Видавництвом 21. Модерує Степан Процюк.

8 червня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Потрібно вбити Секала» (режисер Іржі Кржижан, 1998, 109 хв) чеською мовою з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

9 червня, 18:30 — презентація книжки соліста та засновника гурту «Мері» Віктора Винника «90/60/90» за участю автора.

11 червня, 17:00 — Вечір авангардної поезії. Спільно зі Всеукраїнським поетичним об'єднанням «ПОЕТКВАРТАЛ».

Луцьк (вул. Лесі Українки, 30):

6 червня, 18:30 — презентація книжки соліста та засновника гурту «Мері» Віктора Винника «90/60/90» за участю автора.

8 червня, 18:30 — презентація книжки Павла Вольвача «Сни неофіта».

Спільно з Видавництвом Старого Лева. Модерує Олександр Клименко.

9 червня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Потрібно вбити Секала» (режисер Іржі Кржижан, 1998, 109 хв) чеською мовою з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

Рівне (вул. Короленка, 2):

5 червня, 18:30 — презентація книжки соліста та засновника гурту «Мері» Віктора Винника «90/60/90» за участю автора.

8 червня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Потрібно вбити Секала» (режисер Іржі Кржижан, 1998, 109 хв) чеською мовою з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

9 червня, 18:30 — презентація книжки Павла Вольвача «Сни неофіта».

Спільно з Видавництвом Старого Лева.

Модерує Ірина Баковецька.

Суми (вул. Соборна, 44):

8 червня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Потрібно вбити Секала» (режисер Іржі Кржижан, 1998, 109 хв) чеською мовою з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

Тернопіль (вул. Валова, 5–9):

7 червня, 18:00 — презентація книжки соліста та засновника гурту «Мері» Віктора Винника «90/60/90» за участю автора. Модерує Юрій Матевощук.

8 червня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Потрібно вбити Секала» (режисер Іржі Кржижан, 1998, 109 хв) чеською мовою з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

10 червня, 16:00 — дитяча субота для дітей 7–10 років. Чи що! Читання історій від Меган Макдональд про пригоди Джуді Муді та створення колажу «Про мене».

11 червня, 16:00 — дитяча неділя для дітей 6–10 років. Літературний пікнік: читаємо, граємося та весело проводимо час.

Харків (вул. Сумська, 3):

7 червня, 18:00 — презентація нового роману Александра Завари «Песоголовець» за участю автора.

Спільно з Видавництвом Жупанського.

8 червня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Потрібно вбити Секала» (режисер Іржі Кржижан, 1998, 109 хв) чеською мовою з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

9 червня, 18:00 — презентація книжки Романа Москаля «І ціні».

Правильно міркувати, щоб передбачати: вступ до іцінознавства» за участю автора. Спільно з видавництвом «Акта».

Харків (вул. Пушкінська, 50/52):

10 червня, 12:00 — дитяча субота для дітей від 6 років. Дитячий читацький клуб: огляд новинок. Модерує Олена Руда.

Хмельницький (вул. Проскурівська, 2):

7 червня, 18:30 — розмова про сучасне мистецтво «Чому?» з мистецтвознавцем Анітою Немет.

8 червня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Потрібно вбити Секала» (режисер Іржі Кржижан, 1998, 109 хв) чеською мовою з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

9 червня, 18:00 — презентація проекту «Приватна урбаністика».

Розмова про Проскурів-Хмельницький: у чому його феномен?

За участю Анастасії Левкової та Юрія Даценка.

Спільно із сайтом tyzhen.ua.

Інформаційний партнер

Вхід на заходи вільний.

З детальними анонсами та змінами в графіку

можна ознайомитися за адресою

<http://book-ye.com.ua>

Створити можливості

Анастасія Розлуцька

З українською мовою ніколи не розлучалася, вона зі мною з дитинства. Але вже п'ятий рік поспіль я є частиною волонтерського проекту «Безкоштовні курси української мови». Він виник як відповідь, як інструмент протидії анти-українському закону Ківалова—Колесніченка про мови. На сьогодні в проекті беруть участь понад 80 волонтерів. Це студенти, аспіранти, викладачі шкіл та університетів, кандидати філологічних наук. Свою участь у проекті вони мотивують тим, що таким чином можуть долучитися до реальних процесів і змін, ділитися знаннями або, як кажуть наші волонтери в Запоріжжі, «коли я говорю українською, з Кремля цегла падає».

Питання мови є, поза сумнівом, світоглядним. Уподобання чи захист державної мови не має нічого спільного з «ворожістю», «примусом» або «утисками». Це принциповий вибір, реальний крок у напрямку «геть подалі від Мо-

ПИТАННЯ МОВИ Є, ПОЗА СУМНІВОМ, СВІТОГЛЯДНИМ. УПОДОБАННЯ ЧИ ЗАХИСТ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ НЕ МАЄ НІЧОГО СПІЛЬНОГО З «ВРОЖІСТЮ», «ПРИМУСОМ» АБО «УТИСКАМИ»

скви», безпекове дистанціювання від агресора. Відстоювання української мови не може зводитися тільки до відзначення Дня української мови або навіть успішної реалізації одного чи низки проектів. Це довгий шлях, який може тривати багато років.

Утім, аби в Україні більше людей почало комунікувати українською, треба не лише ухвалювати нормативно-правову базу чи популяризувати мову. Свідомий вибір полягає передовсім у створенні можливостей для людей, які бажають стати україномовними, але не можуть зробити цього самотужки. На наших курсах приходять ті, хто хоче читати казки своїм онукам українською, долучитися до патріотичного руху, хто закохався в українку чи українка, прагне пізнати культуру, літературу країни, грамотно послугоуватись українською у професійній діяльності: на державній службі, у журналістиці, бухгалтерії, сфері послуг. І тут важливо уникнути пастки надмірного «школярництва», теоретизування мови. Натомість треба якомога більше практикувати. Відтак платформа курсів стала не лише освітнім, а й

культурним проектом: до навчального процесу долучаються українські письменники, налагоджується листування з ними дітей, слухачі обмінюються враженнями від прочитаних українських книжок. Насправді сучасна українська література маловідома, і це проблема не лише Східної України, а й Західної. Утім, у східних областях перед нами постав й інший виклик: брак української та україномовної літератури в бібліотеках, на полицях книгарень. Але, коли мова вивчається через сучасну літературу, слухачі на Сході мають нагоду краще ознайомитися з культурою та стилем життя на Заході й навпаки. А комунікація з митцями ламає стереотипи загалом.

За час роботи мережа курсів української мови розрослася до 25 міст. Дотепер нашою головною аудиторією є російськомовні українці, вимушені переселенці та українці за кордоном. І запит на вивчення української мови зростає. За нашою статистикою, заявок на вивчення мови зараз щонайменше 1,5 тис., а сертифікати за чотири роки вже отримало понад 2 тис. «курсантів». Досі на «Безкоштовних курсах української мови» навчалися в аудиторії з викладачем. Проте багато людей не мають змоги приїздити кудись і проходити курс, тож ми вирішили переїститися в онлайн. Це дасть змогу вивчати українську іноземцям, українцям на окупованих територіях, українській діаспорі тощо. «Є-Мова» вже пройшла відбір до інкубаційної програми конкурсу ІТ-проектів у сфері електронної демократії EGAP Challenge і виграла 100 тис. грн. Демоверсія онлайн-платформи стартувала наприкінці травня 2017 року. Вивчення української на «Є-Мові» будуватиметься подібно до методики опанування англійської. Будуть свої рівні: А1, А2 для елементарного користувача, В1, В2 для незалежного, С1, С2 для досвідченого. Методика відповідає стандартам Міністерства освіти і науки України й Загальноєвропейським рекомендаціям з мовної освіти.

Окрім навчання онлайн-платформа — це сходинка до створення й центру сертифікації української мови. Такі центри потрібні в кожній країні, де проживають українці, але найперше в Україні. Вони дадуть змогу підтвердити знання української мови. Наприклад, у разі набуття громадянства. Як створити такий центр сертифікації, відомо. Але потрібні ще й матеріальні ресурси, а також політична воля тих, від кого залежить нормативно-правове та фактичне забезпечення статусу української мови. Зокрема, йдеться про ухвалення Верховною Радою законопроекту про державну мову № 5670, розробленого за участю громадськості, який пропонує комплексний підхід у врегулюванні мовного питання. ■

Лопата як науковий аргумент

Ярослав Ярошенко, Дніпро

Якщо ви з цим не згодні, значить ви не археолог! Я закохався в археологію відразу й назавжди. Мій улюблений об'єкт — фортеця Стара Самарь на околиці сучасного Дніпра. Хто сказав, що наше місто заснувала Єкатеріна II? Та для археолога в Дніпрі справжній рай! Бо ніде більше в Україні немає старовинного козацького міста, у якому відсутня сучасна забудова. І не знаю, чи є ще десь місце з такими фантастичними (і правдивими!) історіями, як тут.

Будь-хто скаже, що шкіряні чоботи не можуть зберігатися в землі 1500 років, і матиме рацію. Проте на Старій Самарі експедиція істфаку ДНУ під керівництвом Ірини Ковальової такі чоботи знайшла! Річ у тому, що тут було поселення черняхівської культури (II–V століття н. е.). І спочатку археологи натрапили на металургійні горни. Під одним із них, глибше, знайшли поховання жінки. Кістяк як кістяк, але просто над ногами був горн, який пропікав землю, — ось так до нас дійшли симпатичні чобітки черняхівської модниці. А наступного ранку після знайдення чобіт професор Ковальова поділилася враженнями: «Уявляєте, хлопці, уві сні до мене приходила та жінка з поховання: «Віддай мої чоботи!». Я їй кажу: «Та не брала я твоїх чобіт!», а вона: «Віддай! Віддай!». Хлопець, відповідальний за збереження знахідок, просто онімів: напередодні ввечері він підклав чоботи в намет професорки, бо побоявся дощу...» Ось така містика іноді діється в нас на Старій Самарі. Розкопано чимало поховань: і тих, хто будував у 1688 році на Старій Самарі нову Богородицьку фортецю, і тих, кого ховали біля місцевої церкви. Найзагадковіші поховання молодих жінок, яких знайшли просто під долівкою в кількох землянках і напівземлянках. Що з ними пов'язано? На жаль, вони поки що мовчать.

Стара Самарь жила повноцінним життям. Місто постало біля перевозу на жвавих торговельних шляхах. Тут є і золотоординські монети, і гроші київських князів Олельковичів — рідкісна штука. Однак безперервний культурний шар тягнеться з першої чверті XVI століття: монета 1509 року, товарні пломби (така собі акцизна марка того часу, тільки підтверджувала вона не сплату податків, а якість товару) 1524–1525 років із прибалтійських теренів, монета 1547 року та багато іншого. Торгівля вимагає певного сервісу, отже, археологи розкопали шинок, який стояв просто біля перевозу. Поруч містився льох або льодовня. Багато битого посуду, чарочок, кахлі... Проте найбільше тут мені подобаються дві знахідки-монети.

Перша — дві половинки монети. Такі речі були поширені в часи, коли важив не номінал, а кількість срібла в грошах. Одну половинку знайшли в шинку, а другу — за кількасот метрів, фактично на шляху до церкви. Чи то чоловік випив і пішов замолювати гріхи, чи помолвився і вирішив, що конче треба припасити до аква віти, сказати складно. Друга монета з дво-

ру цього шинка. Вона приблизно на чверть обрізана, обріз заточений, а в корпусі зроблені невеличкі заглибини, щоби пальці краще лягали. Це злодійський інструмент XVII століття для зрізання гаманців. Просто так подібний інструмент не гублять, певно, був втрачений під час «виховного процесу».

Шинок цей не занепає, його знищив вогонь. Оскільки наймолодша монета в його культурному шарі — московитська копійка Фьодора Алексєєвича (1676–1682), то пожежа могла статися під час будівництва фортеці в 1688 році або трохи раніше. Або, наприклад, копаєте ви, копаєте — і тут кніпель, явно вистрелений, у землю! Нагадаю, що кніпель — це симпатичні такі металеві напівсфери, поєднані ланцюгом або штирем.

Призначений він для того, щоби ламати щогли та рвати вітрила. Чому з нього стріляли в бік поля? Поки що припущення одне: козаки Петра Іваненка, коли атакували російський гарнізон у 1691 році, захопили його зненацька. І гармаші брали все, що під руку потрапить. От і потрапив кніпель.

А ще є велика ймовірність, що Богдан-Зиновій (той, який Хмельницький) зробив нашу Стару Са-

ХТО СКАЗАВ, ЩО НАШЕ МІСТО ЗАСНУВАЛА ЄКАТЕРІНА II? ТА ДЛЯ АРХЕОЛОГА В ДНІПРІ СПРАВЖНІЙ РАЙ! І НЕ ЗНАЮ, ЧИ Є ЩЕ ДЕСЬ МІСЦЕ З ТАКИМИ ФАНТАСТИЧНИМИ (І ПРАВДИВИМИ!) ІСТОРІЯМИ, ЯК ТУТ

марь центром спецоперації з підриву економіки Речі Посполитої. Річ у тому, що археологи ДНУ знайшли тут аномально велику кількість фальшивих польських монет Сигізмунда III. Причому монети не просто фальшиві — за чудової якості штампа вони мають дивні помилки, які можна пояснити тільки козацьким почуттям гумору. Сигізмунд тут вказаний як VI (а такого ніколи не було), його герб змінено, а літери, що означають «З ласки Божої», перевернуто догори дригом. Володимир Шалобудов, який прямо тут, на фортеці, давав нам уроки нумізматики, припускає, що гетьман Хмельницький карбував ці фальшивки тут, далеко від основних подій війни. І, послаблюючи економіку ворога, ще й сміявся над ним.

Чесно зізнаюся, під час служби в армії мені часто снилося, що я знову «на лопаті» й досліджую фортецю. Повернувшись до мирного життя, як тільки випала можливість, ми з дружиною вирушили на розкопки до своїх колег. Після зими, дочекавшись тепла, знову потрапили на розкопки до Старої Самарі. І фортеця відразу віддячила цікавими знахідками: нараз нам у руки потрапила монета 1623 року. А потім — 1613-го. Так добре робити те, що ти вмєєш і любиш! ■

Далекосхідна місія

Святослав Липовецький

Вісімдесят років тому члени ОУН за підтримки японського уряду розбудовували українське життя на Далекому Сході й планували створення «Зеленої України»

«Йдім окремими шляхами, але до спільної мети. Може, ви дійдете до Києва з Варшави, а я через Одесу, а може, й через Токіо та Сибір, але ми маємо спільну ціль»,—пригадував слова Євгена Коновальця президент Української Народної Республіки в екзилі Андрій Лівичський. Останній мешкав і працював у Варшаві, перебуваючи в тісному контакті з польським політикумом. А от Токіо серед названих географічних місць викликає запитання. Втім, лише на перший погляд, адже Організація українських націоналістів і безпосередньо Коновалець підтримували тісний контакт із японськими урядовими колами, а згодом за підтримки офіційного Токіо розбудовували свою мережу на Далекому Сході.

Перші зв'язки з японцями ОУН налагодить уже на початку 1930-х—у той час доволі гучною акцією, яку розглядала Ліга Націй, була пацифікація, котру поляки проводили на Галичині. До окремого комітету, створеного в цій справі, входив і японський представник. Відтоді націоналісти матимуть доступ до японських дипломатів, а за кілька років спробують налагодити ближчий контакт.

«В 1934 р. було зложено обширну записку на тему «Україна як фактор розвалу Росії» і переложено на англійську мову. Її пропонує японцям, і представник ОУН відбув з послом Японії в Варшаві ґрунтовну розмову. Чому японці хотіли говорити про українські справи саме у Варшаві, годі сказати, але можна здогадуватись, що саме там знаходились найбільш досвідчені в українській проблемі люди»,—згадував керівник політичної референтури ОУН Дмитро Андриєвський.

До варшавської зустрічі було підготовлено й окремий пакет пропозицій, одна з яких передбачала допомогу японців акціям ОУН у Маньчжурії. Цю китайську територію японські війська захопили на початку 1930-х і проголосили маріонеткову державу Маньчжоу-Го. Тут, зокрема в місті Харбіні, була доволі численна українська громада, і звідси було зручно формувати базу для впливу на Червону армію та українське населення прикордонних областей. У цьому позиції ОУН та Японії збігалися, адже на Далекому Сході, зокрема в Приамур'ї, українці становили величезну групу, а окрему територію, відому як Зелений Клин, ще на початку ХХ століття заселяли переважно вони.

Секретар Коновальця Михайло Селешко в січні 1935 року писав керівникам української громади в Харбіні: «Можна вислати на Далекий Схід декілька молодих хлопців, свідомих, для праці в якій завгодно ділянці, до військової включно».

На цей лист відповіді не було отримано, проте член Українського політичного центру в Харбіні

Іван Світ у спогадах зауважив: «Можна сказати, що заінтересування японських військових кіл Організацією Українських Націоналістів мало більш практичний, ніж політичний характер. Японцям було потрібне те, чого вони з різних причин не могли одержати від українців на Далекому Сході. Адже ОУН мала свої вишколені кадри до всякої праці, «включно до військово-військової».

Тож у середині 1930-х до Харбіна перекинуто кілька членів ОУН, які одразу зайняли помітні ролі в Українській національній колонії, зокрема в Союзі української молоді (СУМ), і почали видавати часопис «Далекий Схід».

У 1937 році в Берліні відбуваються переговори Коновальця та генерала Миколи Капустянского з представниками японського посольства й генштабу. Як результат—ще того року група з трьох оунівців вирушить на лайнері з Італії до Японії. Всі вони будуть безпосередньо пов'язані з найневдалішою акцією в історії ОУН, а саме нападом на пошту в Городку 1932-го. Тоді організація втратила загиблими і страченими чотирьох бойовиків. Двоє безпосередніх учасників нападу Гриць Купецький та Григорій Файда, а також провідник дрогобицької бойки УВО—ОУН Михайло Гнатів нелегально покинуть межі Польщі й опиняться на Заході. Долучені до інших підпільників, яких спіткала така сама доля, ці троє націоналістів у середині 1930-х візьмуть участь у вишколах хорватських підпільників-«ушастів» в Італії, а в 1937-му вирушать на Далекий Схід.

«Українська Далекосхідна Січ» — одна з найактивніших українських організацій Харбіна. Попереду, за емблемою тризуба, сидить Григорій Купецький, голова «Української Далекосхідної Січі» й керівник націоналістичного підпілля

«Ви будете працювати підпільно. Будете жити під російськими прізвищами й не будете брати участі в житті української еміграції у Харбіні», — заявив оунівцям полковник Акікуза, який спершу опікувався націоналістами.

Відтак хлопці вигадали собі життєві легенди та імена. Представникам ОУН дали час на вивчення російської мови, а далі розпочався системний вишкіл під контролем японської розвідки: прослуховування лекцій, опрацювання відповідних комуністичних праць і ретельне читання радянської преси.

«Кожного дня була принаймні одна лекція когось із лекторів на різні теми, як, наприклад, організація військ прикордонної охорони, організація ГПУ-НКВД, організація Червоної Армії, біографії усіх членів Політбюро й всіх визначних сучасних більшовиків і небільшовиків, генералів тощо, відзнаки різних формацій армії, флоту, авіації, НКВД, військ Прикордонної охорони, — пригадував керівник оунівської групи Купецький (Марков). — Нам читали лекції про мережу концтаборів, точні дані про них, про нові досягнення соціалістичного будівництва або на такі теми, як національне питання в СРСР, економічне положення, організація колгоспів і радгоспів та багато іншого, в тому й про советський шпіднаж та комуністичні організації поза межами Советського Союзу».

Наступною фазою була підготовка націоналістами брошур та листівок, і тут виник перший серйозний конфлікт із японцями, які вимагали припинити друкувати проукраїнські гасла, поборювати росіян і почати співпрацю з білою еміграцією. Останнє питання було найгострішим, тож до Відня було надіслано телеграму: «Посварилася з тіткою. Оля». Тут слово «тітка» позначало японців, «Оля» — провідника націоналістичної групи.

Припинивши співпрацю з японцями, оунівці інтегруються в українське життя Харбіна. Гриць Купецький (Борис Марков) очолює «Українську Далекосхідну Січ» — перейменований СУМ, а Михайло Гнатів вирішить нелегально перейти радянський кордон. Подібна витівка його попередника Миколи Митлюка коштувала йому життя. Гнатіву поталанить: під час нелегального переходу кордону його заарештують японці. Пізніше він переїде до Шанхая, де очолює українську громаду.

Під час Другої світової війни японці знову звернуться до націоналістів із пропозицією співпраці. Коли її відновлять, українці візьмуться за підготовку ідеологічних і пропагандистських матеріалів. Водночас вони готуватимуться до японсько-радянської війни. «Одне, що було позитивним у наших плянах у широкому масштабі, це була ідея створення незалежної від Росії Зеленої України. Ми навіть були приготували склад першого уряду Зеленої України, який складався з найбільш знаних українців на Далекому Сході поза межами СРСР», — згадував Купецький.

Незабаром націоналістична група отримала нове завдання — працювати з радянськими утікачами-українцями, яких утримували в концтаборі неподалік Харбіна. Розмови на національні теми, а також домовленість із японцями про переміщення українців в окремий барак згуртували цю групу, а згодом призвели до прямого протистояння з в'язнями-росіянами.

Український православний храм Святої Покрови, побудований у 1930 році. З 2010-го час від часу богослужіння в ньому проводить РПЦ

Націоналістам ще вдалося випустити чотири числа підпільного часопису «Сурма». Втім, катастрофа Японії здавалася дедалі очевиднішою. Незважаючи на непрості взаємини між українцями та японськими військовими чинами, Грицю Купецькому запропонують виїхати до Шанхая останнім потягом із Харбіна. Це був шанс урятуватися перед червоною окупацією.

На той час у Шанхаї невелика група націоналістів мала доволі суттєвий вплив: тут Корда-Федорів видавав англомовний часопис Call of Ukraine, а Михайло Гнатів очолював українську громаду. З допомогою американців залишки громади вивезуть на Філіппіни, а звідти до інших країн світу, здебільшого до Аргентини й Австралії. Так закінчувалася епопея ОУН у співпраці з японцями на Далекому Сході. За ті роки Організація в Україні та Європі пережила буремні події. Коли ж запізнілі новини доходили на Далекий Схід, то й тут залишали відбиток. Найактивніші діячі українського руху в Харбіні — Михайло Затинайко (Роман Корда), Гриць Купецький та Михайло Гнатів (Чорний) — після чергового розколу ОУН розійдуться своїми дорогами. Корда займе позицію мельниківців, Купецький — бандерівців, а Чорний — середовища Української головної визвольної ради (УГВР).

Незважаючи на те що шість членів ОУН, які в 1930-ті роки прибули до Харбіна, змогли активізувати українське життя, їхня місія мала посередній ефект. Певною мірою це пояснив Іван Світ, коли твердив: «Щойно через кілька літ, десь у 1939–1940 роках, члени ОУН в Харбіні переконалися, що японська політика керується головно японськими інтересами, а не симпатіями до такого чи іншого народу, тому вона змінлива й непевна».

Водночас частина провини лежала й на Проводі українських націоналістів. Принаймні такий висновок можна зробити з аналізу Гриця Купецького: «Багато здібних людей вешталось по Європі, а на відповідальну й важливу працю на Далекому Сході послали людей, які, може, й добре вміли користуватися зброєю проти ворога, але не визнавалися в дипломатії, політиці, журналістиці чи в глибшому громадському житті. Очевидно, що такий склад посланих людей заздалегідь був приречений на невдачу в своєму завданні». ■

Українська Далекосхідна Республіка. Була проголошена 1917 року на землях Зеленого Клину. До складу республіки, що проіснувала до 1922-го, входили 10 округних рад

На шведському «Квадраті» виросла «Пальма»

Катерина Барабаш

Журі 70-го Каннського фестивалю впевнено нагадало світу, що кіно — високе мистецтво

Здається, цього року керівництво Каннського кінофестивалю добирало членів журі особливо ретельно. По-перше, дійство усе-таки 70-те, ювілейне. По-друге, треба було якось замазати торішній скандал із роздачею призів, коли виявилось, що всі тамтешні судді на чолі із Джорджем Міллером, окрім власних фільмів, нічого ніколи не бачили і примудрилися прокліпати «слонів», зате відзначити найсіріші картини. Цього року на запитання «А судді хто?» можна було сміливо відповідати «Хто треба!». Головний із них — Педро Альмодовар, режисер вишуканий, трепетний, дотепний. Із ним поруч у журі — Паоло Соррентіно, Марен Аде, Пак Чан Вук, Аньєс Жауї — ну чого ще треба для гідного фінішу?

«ЗОЛОТА ПАЛЬМА» ВПАЛА НА «КВАДРАТ»

За всієї поваги до журі навіть мріяти, що воно віддасть «Золоту пальму» фільмові «Квадрат» Рубена Естлунда, було страшно. Витончений, розумний, сповнений характерного скандинавського гумору, «Квадрат» бачився заскладною цяцькою, а його гуманістичний пафос — затихим і занадто прихованим за іронічною кіномовою. Стихія стрічки — сучасне мистецтво, герої — куратор виставки, присвяченої гуманізму й добру. То із сарказмом, то з мирною іронією режисер водить глядача цим дивним, поки що не надто звичним світом, показуючи його закутки й дулі в кишені. Заодно перепадає всій Європі з її захопленням політкоректністю, стрімким зміщенням кордонів між «можна» й «не можна», з безвихідними пошуками безпечної толерантності. «Квадрат» — фільм легкий і складний водночас, із блискучими діалогами, суто пошведськи жартівливий (тут уклін Роеві Андерссону) і надзвичайно насичений інтелектуально та емоційно. Коротше кажучи, ця кіноробота здавалася надміру хитромудрою, щоб усерйоз захопити суддів. Пробач, Педро Альмодоваре, що ми тебе недооцінювали!

ЖІНКИ ТА ГЕЇ ПОПЕРЕДУ

Багато хто, втім, пророкував золото французу Робенові Кампійо, котрий представив фільм «120 ударів за хвилину» про те, як на початку 1990-х гомосексуали з його країни організували рух, щоб привернути увагу влади до проблеми СНІДу. Чомусь часто люди наївно вважають, що коли Альмодовар — ікона гей-спільноти, то йому неодмінно повинні подобатися фільми про секс-меншини. Або якщо голова журі — автор блокбастерів, то його ніжність має поширюватися на кожного їх творця. Чи якщо в журі багато жі-

нок, то переможе неодмінно жінка-режисер. Насправді тут особисті чуттєві пристрасті анічогісінько не важать. Фільм «120 ударів за хвилину», знятий у натуралістичній манері, що давно вже стала звичною, на близьких планах, ручною камерою, яка здригалася, особливо нічим не вибивається з величезного пласту схожих європейських кінострічок, але зроблений дуже виразно. На всі ролі Кампійо запросив акторів-геїв, що додало картині документальної точності.

Найбільш спірним призом можна вважати «Пальму» за режисуру: вона дісталася Софії Копполі за фільм «Обдурений». Це римейк кінотвору Клінта Іствуда з такою самою назвою, що розповідає про пораненого солдата, котрий пограбив під час громадянської війни в Америці до жіночого пансіону й дуже від цього постраждав. Але якщо в Іствуда все було всерйоз і страшно, то в Копполі теж страшно, але тонко й дотепно. Узагалі дочка Френсіса Форда Копполи давно вже прославилася своїм умінням грати на нюансах. Це стало видно ще в її дебюті «Труднощі перекладу», вибудованому на поглядах, легких доторках, недомовках. В «Обдуреному» вона довела це вміння до досконалості плюс продемонструвала блискучу роботу з акторами. А виконавці ролей у неї тут — зірковий на зірковому й зірковим поганяє. Ніколь Кідман, Кірстен Данст, Ель Феннінг, Колін Фаррелл — увесь цей колектив у руках режисерки податливий, мов пластилін, і злагоджений, неначе циркова команда акробатів. Чорна комедія на тлі пасторальної природи за участю красунь різного віку в капелюшках із квітами — жанр складний і трудомісткий. До того ж конче треба було дати якийсь престижний приз фільму зі Штатів. Це неписаний закон Каннського фестивалю, як і обов'язковий приз французькій кінострічці.

ЯК СПРАВИ У ГОСПОДАРІВ

До речі, зазвичай французькі фільми, яких у конкурсі буває від трьох до п'яти (національна квота), — найсумніше видовище Канн. Господарі кіноогляду щоріку помітніше намагаються позбутися звання кінодержави, а якщо воно й тримається чітко, то переважно завдяки старим іменам — тим, хто колись уславив французьке кіно: Годарові, Трюффо, Рене, Шабролеві та ін. До речі, про класиків. Мішель Хазанавічюс вирішив іще за життя Жана-Люка Годара відтворити на екрані його образ, для чого зняв стрічку «Молодий Годар». Як розповідають, іще на ранній стадії підготовки фільму він написав метрові лист. Старий нині живе відлюдником у швейцарській глибин-

«Квадрат»
(трейлер)

Рубен
Естлунд

ці й світськими справами не цікавиться взагалі. Годар попросив надіслати йому сценарій, після чого замовк як той камінь. Жодні листи, жодні запитання не зламали його мовчанку, і залишається тільки гадати: чи побачить класик фільм про себе і якщо побачить, то чи залишиться живий Хазанавічюс. Адже цей фільм — злюща карикатура на майстра французького та світового кіно, Годар тут наївний, гордовитий, інфантильний і періодично ходить голяка.

Із певним роздратуванням сприйняли нову стрічку Франсуа Озона «Подвійний коханець» навіть самі французи: не всім виявився до снаги й до душі цей фрейдистський трилер з елементами хижої еротики. А «Родена» Жака Дуайона, біографію великого скульптора, зняту з понурою телевізійною прямолінійністю, і зовсім освістали. Найголосніше свистіли самі французи, ображені на свій вітчизняний кінематограф. Тож якби не цілком стерпні «120 ударів за хвилину», національна квота господарів фестивалю виявилася б цього року геть без роботи.

ЩО НЕ ТАК ІЗ «НЕЛЮБОВ'Ю»

Звісно, не всі лишилися задоволені. Андрій Звягінцев, піднімаючись на сцену Théâtre Lumière по Спецприз журі, був явно розгублений. До останньої доби в рейтингах критиків, що їх публікують щодня спеціальні випуски кінематографічних журналів Screen, Variety, Hollywood Reporter, Gala, його фільм «Нелюбов» займав верхній рядок. Шкода, що йому ніхто не пояснив: смаки журі й критиків збігаються не частіше, ніж Великдень за григоріанським та юліанським календарями. Попри захоплені фрази міжнародної преси на адресу Звягінцева, шансів у нього практично не було. Журі ювілейних Канн було підбрано так, що холодний поверховий режисер не міг обманути його апріорі. Фільм про розпад середньостатистичної російської сім'ї, яка і є самою Росією, зроблений холодно й гордовито, але при цьому з такою кількістю грубих метафор, що прихильність критики, яка вбачила в Андрєї спадкоємця Тарковського, можна вважати однією з головних кінозагадок ХХІ століття.

АЗІЙ ТУТ НЕ МІСЦЕ

Ті, хто стежив за новинами з епіцентру кіно, звернули увагу, що жодного призу не дісталось фільмам з Азії: «пальми» й «пальмочки» розіхалися Європою (переважно Західною, якщо не враховувати призу для Звягінцева) й Америкою. Цього року в конкурсі було зовсім мало азійського кіно, як і східноєвропейського. Випадковостей у цій справі не буває, та й припустити, ніби Гонконг, Китай чи Таїланд не видав цьогогоріч нагора кілька прецікавих фільмів, неможливо. Ймовірно, у 2017-му керівництво кінофоруму вирішило зробити «свято для своїх», дозволивши двом корейцям («Наступного дня» Хон Сан Су й «Окча» Пон Чжун Хо) та одній японці («Сяйво» Наомі Кавасае) посидіти з ними за одним столом, тобто взяти участь у конкурсі. Та й поїхати ні з чим. Фестиваль у дні свого ювілею вирішив нагадати, хто тут хазяїн і звідки все почалося. Є, звісно, й ймовірність того, що Альмодовару та компанії корейської й японської стрічки просто не сподобались, але багаторічна практика все-таки вказує на обов'язкове розшаркування перед Сходом хоч у якомусь вигляді. Шкода, що так вийшло, бо ж «Наступного дня» — це дуже й дуже достойна чорно-біла картина про корейський варіант Бузикіна, зіграна трьома

«Молодий Годар» (трейлер)

«Молодий Годар». Злюща карикатура на майстра французького та світового кіно

чудовими акторами, а «Окча» — розумний фільм-казка про дружбу дівчинки-сироти з гігантською свинею, спрямований проти вредюючих міжконтинентальних мегакорпорацій. Та не сталося, що вдіеш...

ПРИСМЕРК ЄВРОПИ НА ЛАЗУРОВОМУ БЕРЕЗІ

Певна річ, обійти тему «присмерку Європи» було годі. Насували той «присмерк» переважно «Хепі-енд» Міхаеля Ганеке (поїхав без нагород), «Убивство священного оленя» Йоргоса Лантімоса (приз за сценарій навпіл із фільмом «Тебе ніколи тут не було» Лінн Ремсі) та переможний «Квадрат». «Хепі-енд», одна з найбільш очікуваних стрічок ювілейного фестивалю, викликав переважно шанобливе розчарування в стилі «а ми все одно його любимо». Фільм австрійського режисера про розпад незламної європейської цивілізації смішний і трагічний водночас, але позбавлений тих шокових зовнішніх колізій, що рвуть душу й розум, якими зазвичай наповнені його кінотвори. Звичайна буржуазна респектабельна сім'я. Її глава — дідусь Жан-Луї Трентіньян, що з кожним фільмом дедалі дужче нагадує великого філософа. Його дочка — Ізабель Юппер, яка незбагненим чином поєднує у своєму персонажі жінку-підлітка, чарівну пані й хижку бізнес-леді. Його брат — Матьє Кассовіц, симпатяга доктор, котрий ночами веде в чаті з коханкою листування, від якого нажахано зашарівся б сам Ерос. Вторгнення іноземної культури у вигляді компанії чорношкірих парубків показане режисером із ядуchoю сатирою, як і поступове утвердження в суспільстві нового покоління — несподівано знайденої героєм Трентіньяна 13-річної внучки. Ця дівчинка вишкіряє зуби так, що сам Ганеке, здається, готовий налякано втікати. Але нікуди.

Лантімос малює «присмерк Європи» в куди похмуриших тонах, аніж Ганеке. Герой картини «Убивство священного оленя», лікар-кардіолог (Колін Фаррелл), виявляється винним у смерті на операційному столі 46-річного чоловіка. Вісником помсти приходить син померлого Мартін (висхідна зірка британського кіно Баррі Кеоган), який на очах переживає метаморфози: від незграбного підлітка до вершителя Долі. У ролі дружини хірурга знялася Ніколь Кідман, що цього року побила рекорд за частотою появи в каннських стрічках: аж чотири кінокартини за її участю представлено на цьогорічному фесті. Сценарій, відзначений каннським журі як найкращий, написаний Лантімосом із шанобливим озиранням на давньогрецьку трагедію, основні риси якої кінематографіст зумів зберегти, створивши сюжет на сучасному матеріалі. Назва «Убивство священного оленя» (хоча жодного оленя у фільмі немає і близько) не випадкова. У світовій міфології ця

«Убивство священного оленя» (трейлер)

«Обдурений». Чорна комедія на тлі пасторальної природи

тварина — символ благополуччя, достатку, вона чітко асоціюється з деревом життя. Похмура історія, розказана Лантімосом, — це тільки маленький шматочок мозаїки, один із тих, із котрих складається велика й чітка картина руйнування звичного побуту, звичних уподобань і знаменитих європейських цінностей.

«Колега» Лантімоса по каннському призу шотландка Лінн Ремсі придумала для своєї картини «Тебе ніколи тут не було» сценарій, котрий на перший погляд не похвалиться ані стрункністю сюжету, ані чіткою продуманістю фабули. Здається, що злегка аутичний герой Джо, найманий кілер, зіграний Хокіном Феніксом (приз за найкращу чоловічу роль), спить на ходу, а коли не спить, то згадує своє нещасливе дитинство. Йому треба врятувати із сексуального рабства дочку помітного політика, а він сам ніби дитя. Тільки очі під густою сивою рослинністю мов жарини вночі. У фільмі мало слів, мало прямої дії, багато крові й непроговорених почуттів, які Фенікс грає на межі можливого. Так само — на межі можливого — виконує головну роль у фільмі Фатіха Акіна «Нізвідки» німецька актриса Діане Крюгер. Її героїня, втративши через вибух чоловіка та сина і зневірившись знайти справедливість у правосудді, сама стає на стежку війни зі злочинцями. Фільм, утім, виявився не надто цікавим ані драматургічно, ані в сенсі режисури, але Крюгер буквально звертає гори, демонструючи немислимий спектр усіх можливих і неможливих почуттів.

А ТЕПЕР ПРО ПОГАНЕ...

Нинішній Каннський фестиваль видався для простих смертних акредитованих найважчим за всі роки. Уже чути невдоволені вигуки: «Ну от, хтось харчами перебирає, а в когось у мисці порожньо!». Але, повірте, для звичайних журналістів або учасників кіноринку цей кінофорум — лише робота без перерв зранку до ночі. Однак в приємному місці, таки так, чому прибіднятися? Утім, цього року каннське керівництво вдалося до нелюдських заходів безпеки. Можна навіть сказати антилюдських. Хоч би де ти прямував, хоч би куди надумав зайти (а заходити, власне, доводиться переважно в Палац фестивалів: до прес-центру або до кінозал), ти спершу вткнешся у хвіст черги. Залежно від часу доби й популярності автора, на фільм якого завітав, а також від того, за скільки хвилин/годин до початку сеансу нагодився, вона може бути різної довжини. Наприклад, якщо ти хочеш без проблем, як раніше, увійти до головної зали Каннського фестивалю — Grand Théâtre de Lumière, куди саме й ведуть знамениті червоні сходи, на перший ранковий показ конкурсного фільму, котрий починається о 08:30,

«Обдурений»
(трейлер)

приходити треба на 07:30. О восьмій біля входу перед тими східцями вже витиметься кілька довгих-довгих черг, які просуватимуться до мети мікроскопічними кроками, впираючись у металошукачі й живих охоронців, що перевірятимуть тебе і твою сумку на предмет недозволеного. Сумлінні стражі перемацають кожну дрібничку навіть у косметичках і нещадно викинуть у кошик усе, що бодай трохи не відповідатиме правилам. До переліку невідповідного цьогогоріч потрапили не тільки вода та колочо-ріжучі предмети, а й шоколадки, яблука, пилочки для нігтів, пінцети, будь-які рідини. Усе це шукали на вході вельми ретельно. А черги тим часом росли. Корисний час стиснувся далі нікуди. Якщо раніше п'ять фільмів за день були нормою, то нині через оті черги щастя, коли вдавалося переглянути три.

Зазвичай на підході до кожної зали погойдуються кілька черг, бо в Каннах дуже сувора ієрархія акредитації і для кожного бейджа своя черга, яка тече між металевих загорож, зливаючись наприкінці біля одного-двох металошукачів. Через ці нескінченні загорожі згори фестиваль часом нагадує неспокійне стійло. В один із вечорів, коли всі оті хвости колихалися вже зовсім нервово (наставав час сеансу, а до зали навіть не починали пускати), раптом звідкілься узялися десятки зо два охоронців, які почали відтісняти юрбу із криками: «Звільніть майданчик!». Як з'ясувалося, надійшло повідомлення про закладену в залі бомбу. Воно виявилось качкою, але осад, як-то кажуть, залишився.

НАЙБІЛЬШ СПІРНИМ ПРИЗОМ МОЖНА ВВАЖАТИ «ПАЛЬМУ» ЗА РЕЖИСУРУ: ВОНА ДІСТАЛАСЯ СОФІЇ КОППОЛІ ЗА ФІЛЬМ «ОБДУРЕНИЙ». ЦЕ РИМЕЙК КІНОТВОРУ КЛІНТА ІСТВУДА З ТАКОЮ САМОЮ НАЗВОЮ

Подумалося, що терористи так-сяк своєї мети досягли: зуміли посіяти страх і хаос. Адже їх не цікавлять кров і смерть як такі: вони їм потрібні, щоб порушити звичний хід життя. У Каннах, на розкішному святі кіно, це було видно краще, ніж деінде. Чоловіки в смокінгах і пані у вечірніх сукнях не повинні бути «героями» багатогодинних черг. Гаразд би прості журналісти й критики, але бачити ошатний натовп, який нудьгує в очікуванні своєї можливості пройти до зали, — нонсенс. Споглядати величезні кошики з недозволеними предметами, які пожбурили туди охоронці, — нонсенс. Збільшувати кількість акредитованих, але не додавати нових металошукачів — нонсенс. Ба навіть гірше, ніж нонсенс: це посилення безпеки, бо ж доки охоронці шукатимуть у косметичці пилку для нігтів або виколюватимуть мікроскопічну шоколадку з кишені сумки, позаду ростиме натовп. А натовп, як відомо, є улюбленим середовищем для всіляких бомб та бомбочок.

Утім, гаразд, пробачимо Каннам. Вони виправляться. Принаймні цього року фестиваль нагадав нам, що кіно — високе мистецтво і що судити його треба з цієї і тільки з цієї дзвіниці. Часом про це незайме нагадати політикам та чиновникам усіх національностей і мастей, котрі давно поклали око на кінематограф як на головного помічника у своїх нечистих справах. «А дулю вам», — сказав Альмодовар. Радісно приєднуємося до попереднього оратора. ■

«Нелюбов»
(трейлер)

Книгарня «Є» та Французький інститут в Україні запрошують на зустрічі з французькими філософами

Філіпп Рено
Нові виклики західної демократії
7 червня, 18:30

Жан-Клод Казанова
Сучасний стан та майбуття європейського проекту
8 червня, 18:30

Антуан Ґарапон
Боротьба з корупцією: на західному фронті без змін
9 червня, 18:30

Модератор зустрічей
Валентин Омелянчик

м. Київ
вул. Лисенка, 3

Заходи
відбуватимуться
французькою
мовою
з перекладом
на українську

Трансляцію заходів
наживо дивіться
на сайті tyzhden.ua

Яхти й готичні вежі

Ганна Трегуб

Як ревіталізація готичних замків та участь у новітньому проєкті великого велосипедного шляху стали частиною розвитку туристичної галузі польських Вармії та Мазур

Варто замислитися над тим, що туризм — це не якась там стосота сторінка в списку економічних, політичних і бізнесових інтересів конкретної території та громад на ній. Дуже часто саме його розвиток заново актуалізував певну місцину як у своїй країні, так і за кордоном. Хочете, щоб про вас знали у світі, — заохотьте іноземців до себе приїхати. Бо жоден інтернет ніколи не відтворює реалії вповні. Здається, Вармінсько-Мазурське воєводство в Польщі може бути одним із вдалих прикладів того, як локальний природний та історичний капітал змусили працювати на благо місцевих громад і держави загалом.

ЩОГЛИ ТА ВЕЛОСИПЕДИ

Пляжний туризм, звичайно, непогана річ, але не завжди й не всюди можлива. Особливо коли йдеться про північ Європи. Та й не все зводиться до морських пляжів і лежання на них під парасолями. Велосипедний туризм, каякінг, яхт-спорт, верхова їзда, прогулянки в лісі — ті речі, що цілком уписуються в природні параметри цієї частини

Європи, зокрема Вармінсько-Мазурського воєводства в Польщі (тобто її північно-східної частини — історичних теренів Пруссії).

Улітку, коли температура за вікном нерідко сягає 30 °C і вище, хочеться вибратися з розпеченого міста й гайнути кудись у затінок під дерева, до води поближче. Ось і вибираються поляки до Мазурських озер, яких не одне чи два, а кілька тисяч. Не тільки щоб скупатись, а й щоб покерувати вітрильниками та човнами. Яхт-спорт і сплави на каяках для наших сусідів не розкіш, а радше данина усталеній традиції відпочинку. Кажуть, під час літнього сезону в містечках Мронгово, Міколайки та Гіжицько, найвідоміших центрах озерного відпочинку у Вармії та на Мазурах, можна зустріти представників польського політичного й культурного бомонду. Та мова не лише про поляків, а й про рещту європейців, яких приваблює своєрідна дикість цієї місцевості. Вони теж хочуть побачити природу, не обтяжену впливом важкої індустрії. Різноманітне птаство, що водиться на місцевих річках, озерах і болотах (від різних видів чайок до бакланів і ри-

балочок), лосі, олені, зубри, бобри, яких тут достатньо, — все це показує багатство довколишнього пейзажу. Регіон, про який мова, називають зеленими легенями Польщі. Саме тут розкинулася польська частина Біловезької пущі, де створено національний парк. Мова про останній на Європейській низині природний ліс у зоні листяних та мішаних лісів. Нині це об'єкт Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Вармія та Мазури цікаві тим, що тут є система найрізноманітніших природних водойм: прудкі лісові річки, велетенські озерні системи, болота й Балтійське море. Усе це саме собою вже своєрідна природна атракція. Наприклад, долина річки Бебжі, притоки Нарви, — це останні в Центральній і Західній Європі торфовиська, яких не торкнулася людська рука. Тут збереглася природна екосистема з різноманітням рослин, птахів і тварин. Весняні розливи приваблюють сюди сотні орнітологів із усієї Європи, бо саме тоді тут можна спостерігати за 280 видами пернатих, для 180 з яких Бебжа є місцем гніздування. Тут можна натрапити на орланів, болотних лунів, вальдшнепів, сірих чапель та чорних лелек.

Своєрідне серце краю — Великі Мазурські озера, яких налічується кілька тисяч. У Піській пущі, першому за розмірами в Польщі й другому в Європі лісовому комплексі, міститься основна частина озера Снярдва, найбільшої природної прісної водойми країни. З озером Рось воно сполучене найдовшим на Мазурах Єглінським каналом. Поруч Ніда, одне з найдовших озер у цьому краї, із 13 островами, а також заповідниками та селами. Великі Мазурські озера — це 167 км судноплавного шляху з півночі на південь. На берегах озер Негоцин та Кісайно лежить містечко Гіжицько, яке називають вітрильною столицею Польщі. Тут не лише ходять під вітрилом, займаються віндсерфінгом, каякінгом, сплаваються на байдарках, пірнають або ловлять рибу, а й навчають кожного охочого згаданих водних видів спорту. Для цього тут є вся необхідна інфраструктура: як прямого призначення, так і супутня. Каяк чи яхту не треба тягнути з іншого кінця країни на своїх плечах, так само як і тренера. Та й поселитися тут є де, враховуючи різний діапазон уподобань та глибину кишени. Цікавою пам'яткою Гіжицька є поворотний міст на Лучанському каналі, побудований іще за панування прусських королів, у середині XIX століття. Це своєрідний досконалий витвір інженерної справи: конструкцію з металу й дерева розвертає потужний механізм, який у рух приводить лише одна людина. Аби відкрити канал для проходу яхт, потрібно близько 30 с. Коли казати про міст, то він єдиний такий у Польщі й один із двох, що нині діють у Європі.

Іще один цікавий пункт поряд із мазурським озерним краєм — це містечко Мронгово та його околиці. Мова не лише про Мазурський пейзажний парк, велетенську Екомарину — гавань для всіх типів плавзасобів, від каное до струнких яхт, а й про один із найпопулярніших маршрутів для сплаву на байдарках та каяках, що пролягає лісовою річкою Крутинь. Прудкі, холодні, не надто глибокі й широкі річки є своєрідною атракцією лісової зони Європи. Крутинь стала туристичним маршрутом близько 100 років тому, коли на її берегах спорудили кілька човнярських станцій. Нині вони

2070 км. Такою є протяжність найдовшої польської велосипедної траси Green Velo, що сполучила балтійське узбережжя й Мазурські озера з Карпатськими горами

облаштовані через кожні 10 км русла. Тут можна не лише залишити човна, а й заночувати та поїсти. Ще одна цікавинка цього водного шляху — катання на великих дерев'яних човнах-плоскодонках, розвага, популярна ще за часів Пруського королівства, яка прижилася не лише серед місцевих німців, а й серед поляків. Усе це можна було б порівняти з Венецією, її гондолами та гондольєрами, які, правлячи човном, відштовхуються від дна каналів довгими міцними жердинами. Тут майже те саме, із єдиним винятком: під днищем справжня річка, звивиста й прудка, довкола ліс, подекуди будівлі, що вікнами й верандами виходять на самісіньку воду. Влітку тут мов на залюдненій вулиці, все це

На Green Velo створено **220** станцій обслуговування велосипедистів. Ці точки розсіяні пропорційно вздовж усієї лінії, в середньому на відстані **від 5 до 50 км** одна від іншої

веслує, сміється, спілкується поміж собою, пливе уперед, махає привітно тим, хто залишається на берегах. Крутинь — це майже 100 км торованого шляху, який можна пройти байдаркою або човном. Зазвичай подолання всієї відстані розбивають на 7–10 днів, улаштовуючи собі своєрідні канікули. Цей час можна провести як активно — на байдарці чи каное, так і спокійніше, але не менш радісно — в дерев'яній, фарбованій у коричневий або брунатний колір плоскодонці. Якщо сплав нічний, то з ліхтарями й смолоскипами, багаттям і смаженням ковбасок.

Не секрет, що всі східні регіони Польщі, від півночі й до півдня, є економічно біднішими, ніж західні. Нині на допомогу локальному підприємництву й громадам прийшов туристично-інфраструктурний проект Green Velo — найдовша велотраса Польщі. Це 2070 км, які проходять через цікаві в історично-культурному та природному сенсі місця. Шлях перетинає всі п'ять східних воєводств, від Вармінсько-Мазурського до Підкарпатського та Свентокшиського, і є їхнім спільним проектом, для виконання якого було залучено гроші Фонду регіонального розвитку ЄС. На них було побудовано нові відрізки велосипедних трас, виключених з автомобільного чи пішохідного руху, переобладнано понад 130 перехресть доріг з інтенсивним та дуже інтенсивним рухом, встановлено нові світлофори, ▶

удосконалено або споруджено понад 80 мостів. Логістика — справа ключова для туризму. Хоч би якими цікавими були певні місцини, але якщо до них важко дістатися, то про їх масові відвідини можна забути. Тому наявність в Ольштині аеропорту з міжнародними рейсами, зокрема з України, активізує цей регіон.

Наступні після логістики за важливістю речі — це комфорт і доступність цін на користування туристичним маршрутом та його інфраструктурою. На Green Velo створено 220 станцій обслуговування велосипедистів. Ці точки розсіяні пропорційно вздовж усієї лінії, в середньому на відстані від 5 до 50 км одна від іншої. Здавна відомо, що дорога (чи торговельний, чи туристичний маршрут) дає мешканцям прилеглих місць змогу заробити. Східний велосипедний шлях, про який мова, є грандіозною нагодою для сектору обслуговування, бо мандрівники потребують місць для винаймання та ремонту свого двоколісного транспорту, для харчування й ночівлі за адекватні гроші — дешевше, ніж, наприклад, у Закопаному чи Кракові.

НОВЕ ЖИТТЯ ЗАМКОВИХ МУРІВ

Інфраструктурні й туристичні проекти в Польщі — справа рук здебільшого самоуправління, яке розпоряджається коштами на місцях: як від офіційної Варшави, так і від Брюсселя. Зрозуміло, ці проекти націлені не лише на ефективне й доцільне використання природних багатств польських регіонів, а й на збереження історично-культурної спадщини. Вармінсько-Мазурському воєводству в такому сенсі є чим похвалитися. Історія Європи творилася не тільки в Парижі, Лондоні чи Римі, а й тут, над Балтійським морем. В історично-краю, відомого як Пруссія, що протягнувся між річками Віслою і Преголею, не було простої історії майже ніколи.

Пруссію можна відшукати на мапах Меркатора, але її вже давно немає на сучасних. Земля ця після 1947 року поділена між Польщею та Росією. Заселена балтійськими племенами пруссів до XIII століття, від 1224-го вона належала Тевтонському ордену, у славленому Генриком Сенкевичем у романі

Урятована готика. Замок хрестоносців Рин, зведений у XIV столітті, — один із прикладів ревіталізації старих будівель у Польщі

«Хрестоносці». Мазури прямо підпорядковувалися орденській столиці Мальборку чи Кенігсбергу, а от Вармією керував князь-єпископ. Тевтонські лицарі після століть свого панування лишили низку об'єктів готичної сакральної та оборонної архітектури, зокрема замків. Уся орденська держава була вкрита мережею укріплень замкового типу, що стояли одне від одного на відстані близько 30 км, тобто дистанції, котру вершник міг подолати за день. Тевтонці, які підкорили місцеві прусські племена та їхні землі, керували залізною рукою, і їх, як завойовників-зайд, місцевий люд не надто любив. Тому вони воліли пересуватися з одного укріплення до іншого за світла й ніколи вночі.

Одним із цікавих об'єктів цієї доби неподалік Великих Мазурських озер є зведений у XIV столітті замок Рин. Назва його пов'язана з теренами над Рейном, звідкіль походили три лицарі-тевтонці, які заклали укріплення. Першою згадкою про існування такого замку є допис у хроніці Віганда з Марбурга, датований 1377 роком, тобто часом правління великого магістра Вінріха фон Кніпроде. Будову почали, але згодом закинули. Передбачали, що там буде монастир, а також стратегічно важливе укріплення, бо ж тоді точилися постійні війни з литовцями. Добудував замок близько 1393 року великий магістр Конрад фон Валленроде, створивши таким чином місце, де комтуром став його брат Фредерік. У 1393–1422 роках це був центр орденської комтурії, тобто великого району, що підпорядковувався командорові тевтонців безпосередньо. Має тутешня цитадель у своїй історії епізод, пов'язаний із великим князем Литовським Вітовтом та його дружиною Анною, яка, вочевидь, відповідно до Лікської угоди (за нею орден допомагав Вітовту в боротьбі з Ягайлом та Скиргайлом), була разом із деякими іншими особами певний час заручницею тевтонців.

На відміну від легенди, яка стверджує, ніби тевтонці замурували її живцем у стіні замку Рин, історичні факти свідчать, що княгиня до кінця свого життя мала з ними дуже приязні стосунки. Після розгрому тевтонців 1410 року в Грюнвальдській битві, а відтак Тридцятирічної війни між орденом та Польським королівством Рин

Край тисячі озер. Великі Мазурські озера — один із найбільших водних комплексів регіону, символ Вармії та Мазур

лишився в німецьких руках. До 1525 року це було місце перебування старост пруського князя. Під час драматичних подій польсько-шведської війни середини XVII століття твердиню захопили і спалили татари, що воювали на польському боці. На початку XIX вона перебувала у приватному володінні, а за часів Пруського королівства тут містилася тюрма. Так само в'язницею замок був і за нацистів, коли на його території був табір для бельгійців, чехів, французів та норвежців. Після 1945 року (до 2000-го) тут діяли культурний центр і бібліотека. Зрозуміло, що за часів ПНР ніхто аж надто не переймався питанням консервації тих замків, поруйнованих у ході історії, або реставрацією та консервацією вцілілих. Облаштування в готичній цитаделі тюрми не найгірший варіант її використання. Наприклад, велетенській пруській фортеці Боєн, зведеної між 1844 та 1855 роками в Гіжицьку, неподалік Рина, пощастило в цьому сенсі менше. На її внутрішньому дворі була птахофабрика.

Насправді підтримання й консервація давніх, скажімо, готичних, споруд у належному стані є справою складною і витратною. Польська держава після 1989 року привела в належний стан найбільші свої пам'ятки, як-от Мальборкський замок. Зрозуміло, що відбудувати кожен замок і палац на своїх теренах із бюджетних грошей не може навіть найбагатша з країн світу. Після 2000 року Рин вдалося ревіталізувати. Тепер це один із низки історичних готелів, частина справи польського бізнесмена Анджея Довгялло. Окрім цього об'єкта він відбудував замок єпископів у місті Лідзбарк-Вармінський, пам'ятку, тісно пов'язану з видатним поетом та церковно-суспільним діячем XVIII століття примасом Ігнаци Красіцьким. Створення марки готелів, що містяться в історичних будівлях, у Польщі не було хаотичним і юридично неупорядкованим. Тут запровадили певну систему купівлі такої нерухомості, коли платять 50% ціни, встановленої в результаті переговорів зі структурами самоврядування. Кожна гміна, яка від імені держави володіє таким майном, хоче заробити. Гміни переважно бідні, тож шукають покушця, який заплатить найбільше. Є приклад замку в місті Елк на Мазурах, який місцева влада ніяк не може продати. Середньовічна твердиня може коштувати, приміром, мільйон доларів, але, щоб довести її до пуття (перетворити на чотири-

зірковий готель тощо), треба вкласти ще з десяток мільйонів. Власне, така справа цікава не тільки гмінам, які отримують оновлений об'єкт історичної та туристичної інфраструктури, а й тим, хто готовий інвестувати. Один зі способів порятунку давніх замків та палаців — знайти їм ефективних власників.

Передача замку в майже довічну оренду приватникам у Польщі не означає, однак, що новий господар може знести старі мури, навіть якщо від них залишилося небагато що, й історичні фундаменти, щоб поставити на їхньому місці ультрамодерну новобудову. Скажімо, відбудова замку Рин або єпископської цитаделі в Лідзбарку-Вармінському трива-

ПІДТРИМАННЯ ДАВНІХ СПОРУД У НАЛЕЖНОМУ СТАНІ Є СПРАВОЮ СКЛАДНОЮ І ВИТРАТНОЮ. ОДИН ЗІ СПОСОБІВ ПОРЯТКУ ДАВНІХ ПОЛЬСЬКИХ ЗАМКІВ ТА ПАЛАЦІВ — ЗНАЙТИ ЇМ ЕФЕКТИВНИХ ВЛАСНИКІВ

ла довго тому, що було залучено експерта-історика, фахівця з архітектурних пам'яток Середньовіччя. Він керував фактичним відтворенням об'єктів, максимально наближеним до того вигляду, який вони могли мати в давнину, і прокладанням сучасних комунікацій так, щоб це не шкодило древнім мурам.

Справа порятунку історичної архітектури мазурських та вармінських містечок, їхніх готичних кафедральних соборів і замків, вуличок, на яких то тут, то там можна побачити фахверкові будиночки, характерні для німецького зодчества, лежить не лише в площині певної приватної бізнесової ініціативи, як-от згадана вище, а й у міжнародних проектах, до яких долучаються містечка. Неспішність плину життя в них, пропагування культурної унікальності кожного такого поселення, створення умов для поліпшення якості життя й чистоти довкілля — це принципи, які сповідують учасники пан'європейської спільки невеличких європейських міст Cittaslow («Повільне місто»). Це своєрідна відповідь загальносвітовій глобалізації та пришвидшенню життєвого ритму, який не завжди є здоровим і привабливим. А от дещо протилежне йому вже становить туристичну атракцію сучасної доби. ■

Озерна гавань. Миколайки поряд із містами Гіжицько та Мронгово є одним із найпопулярніших центрів яхт-спорту в Польщі

Час казок

Вікторія Малишева

Після літа 2014 року з'явилася нова позначка часу — до війни. І це не просто межа між життям до літа 2014-го та після нього, а уособлення всього найкращого, що трапилося в житті більшості. До війни встигли народити дитину, вивчитися, помандрувати, придбати щось, одружитися, отримати спадок... Тобто безліч великих справ було зроблено саме тоді. Це стосується майже всього: можливостей, достатку, роботи. Навіть якщо йдеться про щось дрібязкове, оповідач неодмінно додасть: «Коли то було? До війни!». Ніби ця деталь відіграє якусь важливу роль у його розповіді. Іноді мені здається, що від постійного згадування тих часів люди просто отримують задоволення, бо, пригадуючи щось, починають усміхатися, у них піднімається настрій. І що більше минає часу з літа 2014-го, то кращим видається те життя. Так пригадують свою молодість старі, а люди середнього віку — дитинство. Тобто все найкраще сталося саме тоді, до літа 2014-го.

Окрім нових позначок часу — щасливого часу — я помічаю зміну цінностей, якої не помічала раніше. Молодь прагне поїхати з міста, знайти роботу за межами «республіки». Де саме — це більше гра уяви. Хтось мріє про Москву, хтось про Крим. Молодь будує мрії на чутках: хтось казав, що в Абхазії можна заробити... Хтось казав, що в Криму непогано платять зварювальникам. Колись мій знайомий поїхав за такою мрією про великі гроші збирати журавлину на болотах. Діставався до тих місць дуже довго, позичав гроші на дорогу. Почав працювати й зрозумів, наскільки це важко. Саме там, годинами проходячи щодня пішки, нахилиючись над землею, ховаючи обличчя від комах, він зрозумів, що найкраще вивчитися і шукати не примару великих грошей, а реальну роботу. Тобто йому треба було подолати сотні кілометрів і докласти багату силу, щоб зрозуміти очевидне. Але тепер мені дуже часто доводиться чути інфантильні мрії про великий заробіток за межами «ЛНР» від дорослих людей, які, ніби діти, вірять казкам.

Мої знайомі не мають власного житла. Він водій, вона санітарка в лікарні. Працьовиті, звичайні люди. Житло все своє життя після одруження винаймають. У неї зарплата 2,5 тис. руб., у нього 7 тис. руб. Донька школярка. Оренда житла обходиться в 1000 руб. плюс комунальні. Чи реально їм із такими доходами заробити на власне житло? Ніколи. У селі, де мешкають їхні батьки, хтось продавав дім. 50 тис. руб. ніби й небагато. Але води і газу в хаті немає. Школи в селі теж немає, про роботу нічого й казати. А головне — у моїх знайомих немає тих 50 тис. руб., які треба віддати за власне житло.

Кредитів у «республіці» не дають, бо в єдиного «державного» банку відсутня така функція. Але навіть не це. Ті 50 тис. руб. для них щось на зразок скрині скарбів — заробити таку суму в «республіці» неможливо ані їй, ані йому. Тому заповітною мрією обох є виїзд чоловіка до Москви, звідки іноді привозять величезні гроші, яких вистачає на ремонт, великі покупки або навіть власне житло.

Інший мій знайомий є прекрасним теслярем. Після літа 2014 року шукав кращої долі в Росії. За перший місяць йому заплатили 75 тис. руб. За російськими розцінками то була середня ціна за ту роботу. Хазяїн був щасливий, бо ж знайшов прекрасного тесляра: працювитуго, розумного. Наступного місяця заплатив уже 50 тис. руб. — нібито через менші обсяги. Але тесля любив свою роботу, тому не став сперечатися. Але на третій місяць власник поклав на стіл лише 25 тис., пообіцявши, що ще 15 тис. віддасть одразу, як знайде їх, бо ж криза... Після того мій знайомий повернувся до Луганська. Ілюзій великого заробітку десь він уже не мав. А роботу виконує однаково добре, лише платять за неї по-різному.

Зміна цінностей нового часу після літа 2014 року ще й у тому, що кожен прагне урвати більший шмат пирога зі спільного столу саме зараз, не гаючи часу. Якщо вчитися, то лише на бюджеті та на двох факультетах одразу. Пенсій теж дві, з дитячими виплатами така сама історія. Ніхто не хоче комусь щось дарувати. Кожен певен, що із ситуації треба брати максимум, доки є така можливість. Коли склали списки тих, хто провів літо 2014 року в Луганську, до кварталних приходили зі скандалами та вмовляннями включити до них людей, яких тоді й близько не було в Луганську... Допомога виявилася дивною: ковдра, металевий посуд, рушники. Через деякий час безліч тих наборів з'явилося у місцевих комісійних магазинах: людям виявився непотрібним металевий посуд. Але які ж пристрасті та скандали були навколо тих списків «дітей війни», до яких включали родичів, друзів, колег...

А ще життя дуже швидкоплинне. Тому весілля перестали грати так часто, як було до війни: немає грошей, не бачать у цьому сенсу. Дівчата дуже часто мріють просто про того, хто зможе їх забезпечити, а чоловіки — про ту приманливу роботу, де можна було б заробити все й одразу... Тому на моїй вулиці вже немає хороших електриків, а слюсарів чи зварювальників треба шукати серед тих, хто навчився чогось ще в минулому столітті... Це дивні часи, коли зміна цінностей відбувається на очах, а казкам вірять так, як колись у дитинстві. ■

«Рюмка водки на столе»

Станіслав Васін

Шансон та алкоголь — невід’ємні атрибути «руського мира». Але якщо до війни в Донецьку не відмовляли собі в обох складових, то тепер місцевим любителям Гріші Лепса залишився тільки «безсмертний» хіт. Спиртне в «ДНР» може собі дозволити аж ніяк не кожен. На сьогодні в окупації алкогольна продукція є однією з найдорожчих, якщо мова про її якісні види.

Елітний алкоголь продають у Донецьку в спеціальних магазинах, які теж нечасто яскрають різноманітністю. Найбільша проблема тут, як і в місцевих супермаркетах, із винами. Так, у виномаркеті «Сомельє» біля бульвару Пушкіна найдорожчі вина традиційно французькі та італійські. Купивши пляшку за 2,2 тис. руб. (трохи більше ніж 1 тис. грн), ви можете бути впевнені в тому, що це справді буде не сурогат. А от із російськими й навіть кримськими напоями все куди більш плачевно. Тут доволі багато масандрівської продукції, але більша частина її — винний напій, а не саме вино. Продавці запевняють, що це запаси ще довоєнного періоду й із самого півострова налагодити масові поставки якісного алкоголю не вдається. Зате у великих кількостях, як і в супермаркетах, тут ростовське «Саперави», лишень за 230 руб. пляшка. Таке вино відверто відгонить чи то шампунем, чи то мийним засобом. Зрештою, як і раніше, в окупації можна без проблем придбати й українську продукцію, наприклад шампанське «Артемівське», яке коштує в місцевих супермаркетах 269 руб., або близько 125 грн. Дата розливу такого продукту — 10 листопада 2016 року.

Куди оптимістичніші справи з віскі та коньяком. У тому ж таки «Сомельє» пляшка відомого бренда Johnnie Walker Blue Label обійдеться в 15 тис. руб., або ж трохи менше ніж 7,5 тис. грн. Середня ціна віскі Jameson за об’єм 4,5 л в Донецьку — близько 10 тис. руб. (дещо менше ніж 5 тис. грн), тоді як в українських інтернет-магазинах аналогічний продукт продають за 3 тис. грн. Біля вітрин із віскі за 15 тис. руб. завжди можна побачити елітні чорні автівки, часто з охороною в навушниках і бронезилетах, поки хазяйський джип із номерами «міністерства оборони» чекає свого власника.

Що стосується пивної продукції, то з початком окупації Донецьк, який славився власними напоями, наповнився російським сурогатом. Якісні сорти коштують близько 60 руб. за півлітра, тоді як більша частина продукції надходить із РФ, маючи ціну 35–45 руб. і

дуже низьку якість. Не так давно Захарченко похвалився запуском місцевого пивзаводу. Однак місцеве пиво не дешевше за російське: літр «Жигулевського» донецького розливу обійдеться в 47 руб., або ж 23 грн.

Справжній рай починається там, де в окупації з’являється горілка. Тут вона найбільш ходовий, доступний і різноманітний продукт. Причому розмаїття задовольняє як вибагливого споживача, так і рядових бойовиків.

Один із найдешевших варіантів — «Огурцы Класическая». Її чекушка обійдеться в 75 руб., або ж 35 грн. Приблизно рівна їй за ціною «Путинка», яка, за влучним зауваженням мого знайомого, тут «дело святое». «Святое» не тільки тому, що йдеться про головний «руськомірний» продукт, а й тому, що в назві — наймення місцевого бога, котрий завжди на коні й у чорних окулярах. Півлітра «Путинки» коштують 160–175 руб. залежно від точки. Загалом навіть у невеликому магазинчику в окупованих Донецьку чи Макіївці можна налічити до 15 різних видів горілки російського виробництва. Для гурманів елітні алкомаркети пропонують данську горілку по 650 руб. за 1 л або російську «Белугу», 0,7 л якої обійдеться майже в 11 тис. руб.

Однак усе це стосується досить благополучних соціальних шарів, до яких в окупації належать місцеві держслужбовці та чиновники, а також самі працівники торгівлі. А в середовищі бойовиків процвітає попит навіть не на дешеву горілку, а на самогон. Нещодавно мені став відомий епізод лише по самому Шахтарському району, житель якого написав анонімно таке: «Дільничний Шахтарського міськвідділу Максим Кошелев бере хабарі із самогонщиків по 500 руб. за місяць, щоб їх не чіпали. Таких самогонних точок у нас у районі до 100 (людям якось треба виживати тут, а це єдиний бізнес). Начальник Шахтарського міськрайуправління поліції Юрій Щур у курсі справи, але заходів не вживає. Імовірно, на паях. Найактивніший самогонщик — Валентина

Шустова, яка споєє місцеву солдатню. Військові скуповують у неї сивуху, а оскільки часто розплачуватися нічим, рубають дроти в навколишніх селах і знеструмлюють їх на тижні». Однак контраст між джилом із дорогим віскі та обшарпаними із самогоном уже нікому не помітний: тут, у «ДНР», усе це вже давно злилося в один каламутний потік «боротьби проти фашизму». І флагманом її часто буває та сама «рюмка водки на столе». ■

«Кипіння світу»

ОНУХ

На вулиці Нови Свят є місце, куди я ходжу щоразу, коли приїжджаю до Варшави. Це Wrzenie Świata («Кипіння світу»). Так називається книгарня з документальною літературою, поєднана з кав'ярнею. Wrzenie Świata — секція Інституту репортажу, який заснували відомі польські репортери Маріуш Щигел, Войцех Тохман і Павел Гожлінський. Цього разу я знайшов тут книжку, що стала інтелектуальною подією мого тижневого візиту до Варшави. «Bieżąstwo 1915 — nieznaní uchodźcy» («Біженство 1915 року — невідомі втікачі») Анети Примаки-Онїшк — книжка змістовна й одна з найважливіших, які я прочитав. Авторка — не тільки відома журналістка, репортерка, оповідачка, а й — це, мабуть, головне — героїня цього репортажу. Вона нанизує історії своїх найближчих родичів (прабабки, дідів, бабусь), а водночас ще й десятків, сотень, тисяч інших людей. Ці історії розповідають або вони самі, або хтось інший замість них. Разки коралів, створені з тих розповідей, могли б, напевне, покрити відстань від західних кордонів імперії Романових до її східного краю десь за Владивостоком та ще й повернутися назад.

НА ДАВНІХ ЦВИНТАРЯХ ХОЛМЩИНИ НА НАГРОБКАХ НАСТУПНИХ ПОКОЛІНЬ НА ЗМІНУ «РУСЬКИМ» ІМЕНАМ ПРИЙШЛИ ТІ, ЩО НЕ ЛИШАЮТЬ СУМНІВУ В ПОЛЬСЬКОСТІ ЛЮДЕЙ, ЯКИМ НАЛЕЖАЛИ. ЗОСТАЛИСЯ ТІЛЬКИ ПРІЗВИЩА НА -УК. І ПОВНА ВІДСУТНІСТЬ ПАМ'ЯТІ

Спекотне літо 1915 року. Росія веде на заході війну з Німецькою імперією. Спершу успішно провадить наступ, але програна битва під Танненбергом і бої коло Мазурських озер призводять до поразки Росії. Починається невпинний відступ. Росіяни застосовують відому ще з наполеонівських війн тактику випаленої землі. Російські армії, відступаючи, починають евакуацію в небаченому масштабі. Спершу виїжджають царські урядовці з родинами, вчителі, православні ієрархи. Евакуюють фабрики й робітників, потрібних для їх відбудови десь далеко в Росії. На схід їдуть залізничники та рухомий склад, банки, архіви, школи і все, що можна вивезти. Зрештою генерали змушують жителів західних територій, здебільшого православних, хоча не тільки їх, покидати свої домівки та їхати на схід. Покинуті господарства підпалюють, так само як зібраний і навіть незібраний урожай. Армія ревізує в селян худобу, якщо вони не здатні забрати її з собою. Ніщо не може потрапити в руки ворога, він має прийти на безлюдну територію без зерна й худоби, на випалену землю. Виїжджають цілі села, лишаючи позаду попередне

життя, тепер це вже не селяни, а біженці. І вони будуть біженцями до кінця свого життя, як і їхні нащадки. Так російською мовою називали втікачів із західних рубежів імперії. «Їх розвезли по всій Росії. Коли в селах десь у Сибіру чи над Доном вони насилу будували нове життя, вибухнула революція, руйнуючи решту стовпів «споконвічного порядку»: царську владу та релігію. Біженці знову рушають у путь, тепер у зворотному напрямку, до відродженої польської держави. Повернення призводить до чергового «кінця світу», — пише Малгожата Шейнерт із видавництва Czarne.

Із території Польщі виїхало понад 2 млн осіб. До 1924 року, коли закінчилася робота репатріаційної комісії, створеної на основі Ризького договору, укладеного між Польщею і совєтською Росією 1920 року, повернулося 1,1 млн осіб, із них 65% білорусів та українців, 27% поляків і 7% євреїв. Ця статистика не охоплює тих, хто перетнув кордон нелегально. Ніхто не порахував померлих у дорозі.

«Повертаючись через п'ять, шість або сім років, люди заставали пустки, шляхи позаростали березовим молодняком. На місці хат згарища. Якщо віцілів якийсь будинок, вікна й двері повиривали, все, що могло комусь придатися, розікрали. Колишні садиби позаростали чагарниками, люди шукають криниці, які, хоч і завалені, допомагають зорієнтуватися в давній топографії.

...Почалася відбудова нового життя. Здавалося, що вже має бути простіше. Що йде до нормальності. Проте біженцям, які поверталися, важко було при звичаїтися до життя на своїй землі: і зрілим людям, які пам'ятали світ до 1915 року, і молодим, сформованим перебуванням у Росії. То вже не традиційні довоєнні селяни. Однак і замість «рідного краю» біженці тепер уже в Польщі. Країна, якої не знають, яку творять після 123 років чужоземного панування. Проте від початку відомо, — православні білоруські та українські селяни відчують це дуже скоро, — що їхнє повернення з біженства пов'язане з проблемою» (Анета Примака-Онїшк).

То був початок кінця нашої присутності на наших західних землях. Друга світова війна, обмін населення з ССР, зрештою операція «Вісла» доповнили історію біженців.

Сьогодні на давніх цвинтарях Холмщини на гробках наступних поколінь на зміну «руським» іменам прийшли інші, що не лишають сумніву в польськості людей, яким належали: Раймунд, Зігмунт, Тереза, Ядвіґа. Зосталися тільки прізвища на -ук. І повна відсутність пам'яті, й про біженство теж.

P. S. Мама моєї мами Марія мала 14 років, коли з батьком-матір'ю і трьома братами та сестрами вирушила з рідних Седлиск коло Замостя на невідомий їм схід. У дорозі померли від тифу її наймолодший п'ятирічний брат та мої прапрадід і прабабуся. До Замостя повернулися 1920 року. Я й досі пам'ятаю розповіді бабусі про стрілочасті мінарети казанських мечетей. ■

5

представляє

15:10
ЩОСУБОТИ

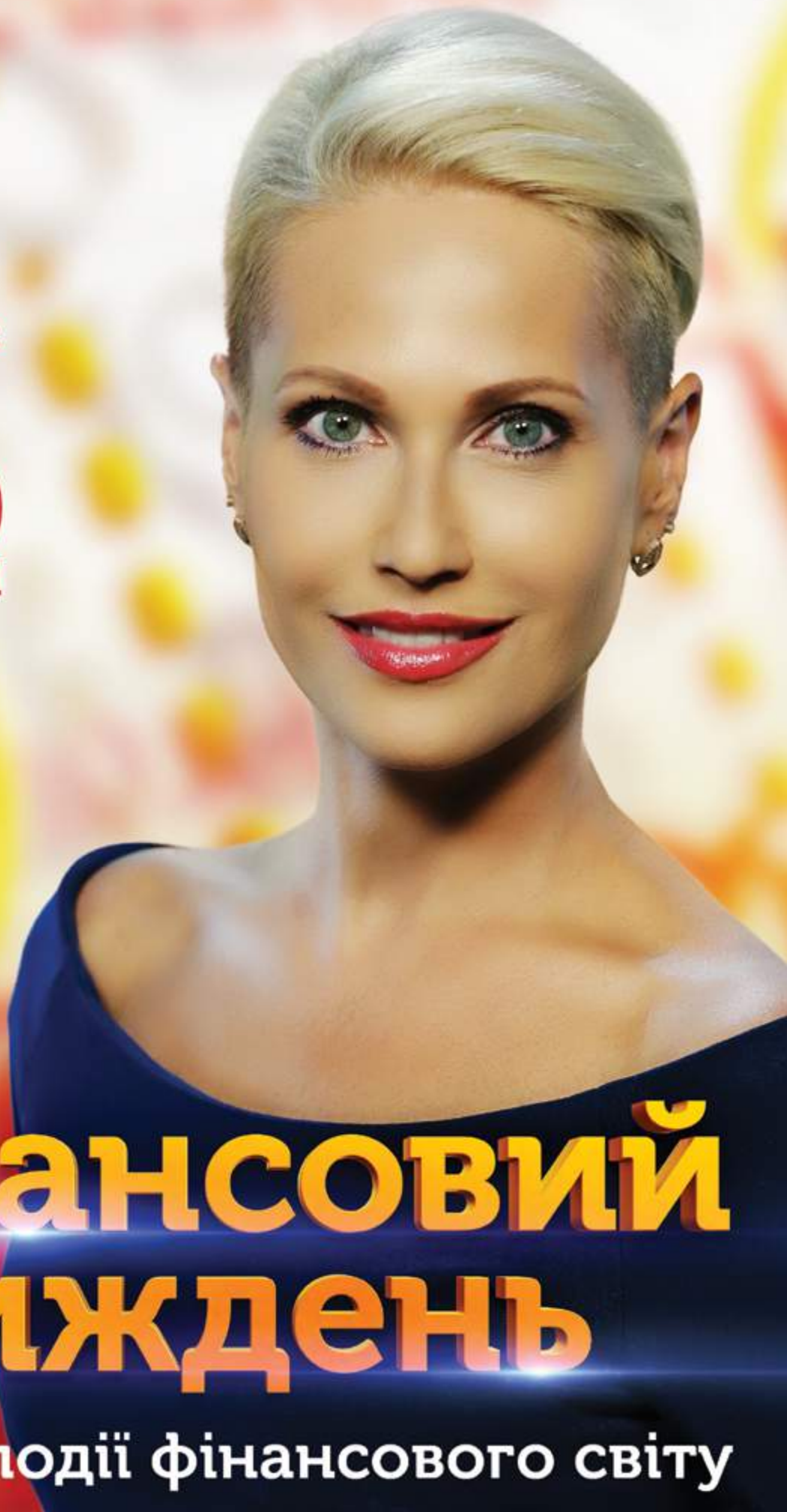
повтори:

23:30
ЩОНЕДІЛІ

07:30
ЩОПОНЕДІЛКА

ФІНАНСОВИЙ ТИЖДЕНЬ

Ключові події фінансового світу

Роумінг: дешевше, ніж ви очікували ;)

Швидкий 3G роумінг

Вигідні пакетні пропозиції від

0,15
₴/Mb

Перелік країн та подробиці на сайті

Тарифи станом на 7.04.2017 р.
Дозволи на діяльність «TL00-1988» від 2/01/2001 та TL03-1568 від 4/12/2003 видає ДТК

Інфолінія:

(044) 225-8008

w.TravelSiM.ua

U.T.T.